

ISSN 2413-2365

MƏDƏNİYYƏT

Elmi-metodiki, publisistik jurnal

Mart- Aprel (330) 2020

Turana qılıncdan daha kaskin ulu qüvvət,
Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət!

Hüseyn Cavid

2020

MƏDƏNİYYƏT

Təsisçi:
Mədəniyyət Nazirliyi

Baq redaktoru:
Zohra Əliyeva

Redaksiya qrupu:
Vağif Əliyev
Seyda Məmmədaliyeva
Lila Kərimova
İlham Rəhimli

Redaksiya:
Gurban Məmmədov
Samira Bəhbədzadə
İlham Fətəliyev
Səkinə Səlimov

Dizayn:
Elvira Xanəliyeva

Founder:
Ministry of Culture

Editor:
Zohra Aliyeva

Editorial board:
Vağif Aliyev
Seyda Mammadaliyeva
Lila Karimova
Ilham Rahimli

Editorial:
Gurban Mammadov
Samira Behbudzade
Ilham Fatayev
Səkinə Səlimov

Design:
Elvira Khanliyeva

Учредитель:
Министерство Культуры

Главный редактор:
Зохра Алиева

Редакционный совет:
Вагиф Алиев
Сейда Мамедалиева
Лила Каримова
Ильхам Рахимли

Редакция:
Гурбан Мамедов
Самира Бəббузadə
Ильхам Фəтəлиев
Сəкинə Сəлимов

Дизайн:
Эльвира Ханлиева

Journal Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin 30 aprel 2010-cu il tarixli qərarı №10-01 qərarı ilə təsis edilmiş, mədəniyyət, kulturalogiya və pedaqogika üzrə Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların nəşr nəticələrini dərc etməsi tövsiyə edilən dövlət emal nəşriyyatı sayına daxil edilmişdir.

Ünvan:
AZ1073, Bakı qəranı,
Moskva prospekti – 10,
Dövlət Film Fondu, 5-cı mərtəbə

Telefonlar:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medenyeyetinfo@gmail.com
facebook.com/medenyeyet.info
Web-sayt: medenyeyet.info

Jurnalın təqdim olunan əlyazmaları gənclər, qadınlar, dərəcəli mütaliəçilər üçün redaksiyaya sənədi ilə göndərilə bilər. Məqalələrin mövzusu redaksiyanın mövzusu ilə uyğun olmalıdır. Jurnal "CBS" mətbəxində nəşr olunur. Sifariş № 274. Tiraj: 1800. Mart - Aprel (330) 2020

Эмтисал: Мədəниyyət, публікацiя дәрəcəли муталиәчиләр üçün рэдаксияға сәнәди илә гөндәрилә бəләр. Мәқаләләрн мөвзусу рэдаксиян мөвзусу илә уйğun олмәдир. Журнал "СБС" мәтбәхиндә нәшр олунур. Сифарш № 274. Тираж: 1800. Март - Април (330) 2020

Эмтисал: Мədəниyyət, публікацiя дәрəcəли муталиәчиләр üçün рэдаксияға сәнәди илә гөндәрилә бəләр. Мәқаләләрн мөвзусу рэдаксиян мөвзусу илә уйğun олмәдир. Журнал "СБС" мәтбәхиндә нәшр олунур. Сифарш № 274. Тираж: 1800. Март - Април (330) 2020

The journal was included in the "Register of scientific publication recommended for publishing the main results of dissertation in the Republic of Azerbaijan" by the decision of President of the Supreme Attestation Commission under the President of the Republic of Azerbaijan (decision dated April 30, 2010 protocol №10) on the Study of Art, on the Study of Architecture, on the Study of Culture and on the Study of Pedagogy

Address:
AZ1073, Bakı,
Moscow Avenue – 10,
State Film Fund, 5th floor

Telephone:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medenyeyetinfo@gmail.com
facebook.com/medenyeyet.info
Website: medenyeyet.info

Submitted manuscripts are not returned and publishing materials can be used only by permission of editorial staff. The author's point of view may not coincide with the editorial position. The journal is published in printing house "CBS". Order № 274. Circulation: 1800. March - April (330) 2020

The journal "Cultural and educational" covering scientific, methodical and publicistic areas has been publishing since 1987. Certificate №FR-122. In 2012, January journal was renamed "Mədəniyyət". In 2015 March "Mədəniyyət AZ" and since 2016 it has been publishing as "Mədəniyyət/Culture".

Журнал внесен в "Список научных периодических изданий, рекомендованных для публикации основных результатов диссертаций в Азербайджанской Республике", решением Президиума Высшей Аттестационной Комиссии при Президенте Азербайджанской Республики от 30 апреля 2010-го года (протокол №10-01).

Адрес:
AZ1073, город Баку,
Московский проспект – 10, 5-й этаж
Государственный Фонд кино, 5-й этаж

Телефоны:
(+99412) 431-49-25
(+99412) 431-49-54

Email: medenyeyetinfo@gmail.com
facebook.com/medenyeyet.info
Web-sayt: medenyeyet.info

Рукописи, представленные в редакцию журнала, не возвращаются. Материалы, опубликованные в журнале, могут быть использованы только с разрешения редакции. Мнение авторов может не совпадать с позицией редакции. Журнал печатается в издательстве "СБС". Заказ № 274. Тираж: 1800. Март - Апрель (330) 2020

Научно-методический, публицистический журнал "Культурно-педагогическая работа" издавался с 1987-го года. Сертификат №FR-122. С января 2012-го года издавался под названием "Мədəniyyət". С марта 2015-го года "Mədəniyyət AZ", а с 2020-го года выходит под названием "Mədəniyyət/Culture".

MÜNDƏRİCAT

MART - APREL • 2020

BİZ BİRLİKDƏ GÜCLÜYÜK

6 Mədəniyyətimizin yeni təzahürləri

10 Türk birliyi firsəti

12 Viva, İtaliya!
Viva, Azərbaycan!

NISGILIMIZ – QARABAG

16 Aprel zafəri – 4 il, Kəlbəcər in işğalı – 27 il

AZƏRBAYCAN CÜMƏRİYYƏTİ – 100

18 Prezident İlham Əliyevin Feyzəvar xanım haqqında vida sözü

18 Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin bir fotosəkkali...

ƏDƏBİYYAT

20 Zülməti yaran təfəkkür və qələm ziyası

MUSIQI

26 Dəyər həyat vurgunu – Vaqif...

28 "Я помню Шушу белоснежной..."

36 "Garnegie Hall" səhnəsində gənc ifaçımızın parlaq qələbəsi

TEATR

40 Öz səsiylə son manzila yola düşən aktyor...

PORTRET

42 И верным сердце сохранил свое ...

MÜLTİKULTURALİZM

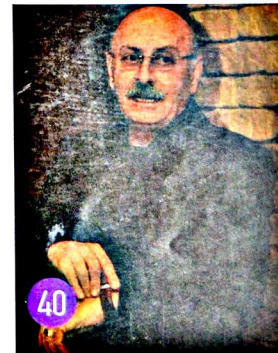
46 Şahdağın övladları

12

28

40

ELM

HƏMKARLARIMIZ

52 Anı yaşadanlar...

GÜNDƏM

54 XXI əsrin "Taclı" balası

56 Pandemiya gündəliyi...

VƏTƏN UZAQDA DEYİL

58 Xaricdəki "Azərbaycan evləri"
Vətənin bir parçası

BİZƏ YAZIRLAR

100 Səttar möcüzəsi

101 Zeynalabdin Novruzogʻlunun şeirləri

BİZDƏN YAZIRLAR

102 Azərbaycanın böyük nailiyyətlərindən biri də cənab Prezidentimizin bütün dünyaya nümunə olaraq həyata keçirdiyi Türk dünyasının onlayn görüşməsi oldu! Bütün dünya bu gün Azərbaycan modelindən öyrənir - pandemiya dövrünün ilk beynəlxalq konfransı Türk dünyasının birliyinə həsr olunmuşdu! Və bu, Türkiyə yazarlarının da diqqət mərkəzində idi, üzün İllər Azərbaycanca danışan həmkarımız Yüksəl Dəyərçənə də Türkləri fərsətindən yazdı.

MƏDƏNİ İRSİMİZ

104 Şəkinin "Otaq eşiyi" məhəlləsi

EVDƏ QAL, EVDƏ YARAT

106 Alma almaya banzar...

60 Orucu anlayışına dair

62 İlk dövlət muzeyinin qurucuları

66 Şekspirin "Otello" əsərinə Q.Qarayevim yazdığı musiqi: faciəliklə simfonizm aspektində

69 Cümhuriyyət qədər və onun dövrü mətbuatda rol

71 Qarabağ xalq oyanları

74 Arif Əziz - sənəti ilə ölkələrə körpü salan rəssam

77 Новые модели психологической типологии искусства

80 Əməkdar rəssam Natiq Fərəclizadənin yaradıcılığında portret janrı

83 Milli musiqi irsinin qorunmasında "Bələmən məktəbi" dərslərinin əhəmiyyəti

86 Сиренный художник, идущий по следу традиций ...

88 Sakamoto Puccininin "Turandot" operası ilə Nizami Gəncəvinin "Fəddi gözəl" poemasının özşər cəhətləri

93 Cəlil Abbasovun kamera-instrumental yaradıcılığı

97 Yağlı boya rəsmlərinin bərpası zamanı tətbiq edilən materiallar: yarıqçarılar

46

54

Hər vaxtımız xeyir, dostlar!

Hələ də təsirləndirən çxa bilmədiyimiz bir dönam yaşadıq və bunun na qadar davam edəcəyi də malum deyill... Amma başarıyaqı az qala asir edən bir koronavirus bəlası başımıza dərd olsa da, bizi yəndira, çökdürə bilmədi, dünya birləşdi və qalib gəldi! Bəli, artıq "qalib gəldi" deya bilirik, çünki xəbərənə oldunsa silahlandırdır deməkədir! Başarıyaqı bu illət ilə yaşamağı, həyatını sürməyi mütləq öyrənəcəyəm və davam edəcəyəm! Yaşamağı, yaratmağı, sevməyi, sevdiqləri ilə görüşüb salınmağı və xoşbəxt olmağı... O üzəndən bu üzəndə pandemiyanın fəsadlarından yox, onun həyatımıza, mövcudluğumza gətirdiyi məcburi, amma gözəllənən dəyişiklikləri təhlil edib öyrənməyə, işin içindən bacarıqla çıxmağı, yaradıcılığın yeni yollarını, metodlarını, mövcudluğumuzun təhlükədən kənar variantlarını tapmağı həsr edəcəyəm gücümüzü, potensialımızı!

Elə bəri biz! *Mədəniyyət/Culture* jurnalının bu sayı məlum problemlər üzəndən bir az langisa də, evdən çalışmağımızın bəriz nümunəsidir. Virtual redaksiyamızda - plan çızıldı, mövzular müəyyənlaşdı, tapşırıqlar verildi, müəlliflərlə əlaqə saxlandı, yazılar qəbul olundu, oxundu, redaktorlardan korrektorlara, korrektorlardan dizaynerlərə, dizaynerlərdən tərcüməçilərə və an nəhayət baş redaktora ötürüldü, sən tamamilə işləri də qalib artıq karantinin bittiyi günlərə təsadüf etdi...

Bu məqamda nəzirliyimizdə baş verən dəyişiklikləri də nəzərdən qaçırmağı. Həyatın öz qərarları var və biz də ona təməm olaraq məcburiyyətindəyəm. Bu gündən artıq qlobal mənada yeni şərtlər altında yaşamaq zorunda qaldığımız kimi, lokal anladır da yeni prinsiplər, yeni düşünçə tərzii, yeni yanaşma ilə işləyəcəyimiz məlum olur. Artıq həyat müəyyən qədər öz məcrasına qaçıtılacaq yeni mövzular gündəmə gəlir, bu mövzular bəzən özü bizi axtarıb tapır, jurnalımız populyarlaşdıqla müəllif, mövzu sənədən əziyyət çəkmirik...

Bu sayımız özəlliyi də məhz həyatımıza daxil olan yeni dərəcəni yeni təzahürələri barədə hesabətla, mədəni həyatımızın yeni istiqamətləri barədə yazı ilə başlağır.

Azərbaycanın bu dönamdə ən böyük nailiyyətlərindən biri də cənab Prezidentimizin bütün dünyaya nümunə olaraq həyata keçirdiyi Türk dünyasının onlayn görüşməsi oldu! Bütün dünya bu gün Azərbaycan modelindən öyrənir - pandemiya dövrünün ilk beynəlxalq konfransı Türk dünyasının birliyinə həsr olunmuşdu! Və bu, Türkiyə yazarlarının da diqqət mərkəzində idi, üzün İllər Azərbaycanca danışan həmkarımız Yüksəl Dəyərçənə də Türkləri fərsətindən yazdı.

Bənzəndən *"Viva, İtaliya, Viva, Azərbaycan"* yazısı bu çətin günlərdə bütün dünyada yaşayın dostlarımızı itihaf olundu.

"Nisgəliniz Qarabağ" rubrikası yəni və təassufla ki, hələ də işğal tərixlərini xətrəldir.

Növbəti səhifələrdə Azərbaycan Cümhuriyyətinin xatirəsinə hər zaman ətilə başçımız *İlham Əliyevin Əli bəy Hüseynzadənin qızı Feyzəvar xanımın* vəfatından kədərləndiyi bildirilir, ələ bu sırada də həmkarımız Diliqəm Əhməd Cümhuriyyət sevdəlisi Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin Türkiyədə aşkar etdiyi yeni portretindən yazır.

"Ədəbiyyat" rubrikamızda Dərbən Məmmədov Prezident Sarəncəmiyə 150 illiyi qeyd olunan böyük mütəfəkkir və gözəl həkəya ustası *Əbdürrəhim bəy Həqverdiyevin* həyat və yaradıcılığına nəzar salır. *"Musiqi"* deyəndə *Yaqfimiz* xatira gəlir, istəddü dirijor *Füad İbrahimovdan*, gənc skripkaçımızın *Karneqə-Holl* qalabasından söz düşür. *"Teatr"* adına dünyasını dəyişən müqtədir aktyorumuz *Rəfiq Əliyevin* hüznü yaşayırıq, korifeylərin *"Portret"* i silsiləsində bu dəfə bəstəkar *Əsraf Abbasovun* 100 illiyi qeyd olunur, bu mürəkkəb dönamın multikultural "əhval-ruhiyyəsi" Şahdığın rangarəng canlı koləritini təsvir edir, "uzaq və yaxın vətənimizin" "biza və bizdən yazılan" əslik deyil heç vaxt, "Həmkarlarımız" in gözü ilə yeni əsrin əsərlərini izləyə-izləyə həm "Gündəm", həm də "Mədəni irsimiz" i öyrənmiş oluruq, amma həm də *"Evdə qal - evdə yarat"* əzmiyə *"Birtikdəliyimizin"* güclü fəlsəfəsini dərk edirik.

Qaldı "Elm" bölümümüzün inkişafına - hər zamankı kimi burada yəni müqtədir və gənc alimlərimiz səs-səsa, qələm-qələma Azərbaycanın intellektual potensialının keşiyində dayanır, yeni ideyalar, mövzular və kreativ elmi yanaşmaları təməlini qoyurlar.

Dəyərli oxucularımız və əziz dostlar, bütün bunları oxuyarkən onu da unutmayın ki, səhifələrimizdə hər zaman sizin yazılmağa yer var və dəim olacaq! Gözləyirik!

Sevgilərlə,

Zəhra Əliyeva,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
Əməkdar mədəniyyət işçisi

Madaniyyətimizin yeni təzahürləri

Bu yaz bir başqa yaz oldu. Təassüf ki, belə poetik ifadə indiki halda təmənən başqa anlama yükənlənib. Dünya gözələrimizin öndüsündə yeni sima, fərqli səciyyə qazanmışdır. Son aylar dünyanın düzünən dəyişməsi bəşəriyyətin ən ağır sınaq dövrlərindən biri kimi tarixə yazıldı. Amma dünya nə qədər yenilənsə, nə qədər dəyişsə, nə qədər başqalaşsa da əbədi dəyər olan ədəbiyyat və incəsənət anlaşılanın dəyərliyi, ona münasibəti dəyişə bilməz. Əlbəttə, zaman-zaman dəyişikliklər baş verə bilər. Bu zaman kəsiyində bir daha təsdiqləndi ki, ədəbiyyat və incəsənət hər hansı siyasi-iqtisadi proseslərin fəvqında dayanar əbədi varlıqlardır, daimi dəyərlərdir.

Bəşər tarixinin üçüncü pandemiyası şəraitində muzeylər, teatrın, kitabxanaların, konsert müəssisələrinin insanların psixoloji durumunun dayanağı olmasına təsir əsərdi. Və belə mürəkkəb dövrdə respublikamızın xalq-hakimiyyət birtirliyin, qarşılıq inamının, vaxtda doğru-dürüst qərar vermək və o qərarın ədi vətəndaşın vətəni yüksək rütbəli mürəkkəb yerinə yetirmək məsuliyyətinin demək olar ki, tam dolğun nümunəsinin daha bir təsdiqindən məmnunluq.

"MƏDƏNİYYƏT/CULTURE" -
WWW.MEDENIYYET.INFO

Muzeylərimizin "Virtual muzey", "Muzey kolleksiyasının inciləri", "Muzey hamı üçün", "Bir eksponatın tarixi" onlayn layihələri ilkin şəkildə qalmır, gündüz-gündən təkmilləşdirilir

MUZEYLƏR

Madaniyyət Nazirliyinin "Evdə qal, evdə yarat" deyəti və "Kreativ Azərbaycan" layihəsinin istiqamətverici konteksti, madaniyyətin müxtəlif sahələrinin işinə həsr olunmuş məzmunlu videokonfranslar jurnalımızda özündə və saytında da öz əksini tapdı:

"Fotoklub" və "Vətən uzaqda deyil" layihələrini arsayə gətirib jurnalın sahifələrində maraqlı materiallar dərc etdik, sosial şəbəkələrdə paylaşmaq üçün əlavələr olunaçaq saytın Instagram və Facebook sahifələri və s. yeniləndi.

İnanıq ki, jurnalın və onun www.medeniyyet.info saytının fəaliyyətini izləyən oxucularımız üçün bu tərtibat və funksional yeniliklər önəm kəsb edəcək.

Köhnə dünyanı yeni dünyaya rəsm əsərləri, heykəlciklər, müxtəlif əşyalar və sənədlər vasitəsilə gətirib yavaşdan muzeylər Azərbaycan Respublikasında koronavirus infeksiyasının (COVID-19) yayılmasının qarşısının alınmasında sosial təcridin gücündən istifadə etməyi hədəflənən hərəkətdən geri qalmamaq məqsədilə Madaniyyət Nazirliyinin tabeliyində fəaliyyət göstərən digər müəssisələr kimi, bir müddət sənətlərlə virtual məkəndə qorğundu.

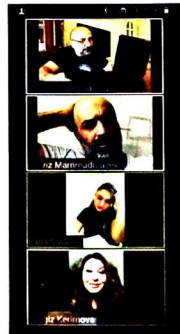
Muzey işi və mədəni sənətlərə nəzarət şöbəsinin müdiri Azadə Hüseynovun jurnalımızda açıqlamasından bəli oldu ki, Bakı şəhərində yerləşən muzeylər aktiv rejimdə müxtəlif saytlar, YouTube, Facebook, Twitter, Instagram və digər sosial şəbəkələr vasitəsilə ekspozisiya və sərgilərin Azərbaycan, ingiliss və rus dillərində virtual tur və ekskursiyalarını, tarix, təsviri və təbii sənət, ədəbiyyat, musiqi və s. darslar, mühazirələr, viktorinalar, konsert proqramları ilə karantin günlərinin ağır ab-həvəsini yüngülləşdirməyə müvəffəq olublar.

Milli İncəsənət Muzeyinin ekspozisiyası sosial şəbəkə və saytlarda muzey ekspozisiyasının görüntüləri, ekskursiyalar, fəssahların yaradıcılığı ilə bağlı tematik tanıtım linklərinin yerləşdirilməsindən savayı, Azərbaycan Televiziya və İctimai Televiziya tərəfindən çəkilmiş 30-45 dəqiqəlik filmlərində "baş qahramanı" kimi "çoxş edib".

Milli Xalça Muzeyinin "şehri xalça" dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrini özünə və tarixinə biganə qalmayanlara "Bir eksponatın tarixi" məariflandırıcı layihə ilə çaldırın.

Musiqi Madaniyyəti Dövlət Muzeyi və onun filialları – Qara Qarayev, Vaqif Mustafazadənin ev muzeyləri, Niyazinin mənzil-muzeyi də zəngin musiqi tariximizə, olmağ musiqi xadimlərimizin gerçək həyat və yaradıcılıq yoluna "körpü"ün dəyərli elektron yayım üzərində qurub – viktorinalar, ekskursiyalarla yanaşı, musiqisəvarlar "Muzey kolleksiyasının inciləri" silsiləsində video və fotoalər təqdim olunmuş, Musiqi Madaniyyəti Dövlət Muzeyinin Qadim Musiqi Axtarış Ansamblının videokonsertrindən bir daha zövq alırsınız.

©Cabbari adına Teatr Muzeyinin foto materialları onillərdir məariflandırıcı proqramların, teatr korifeylərini təbliğ edən verilişlərin özəyini təşkil edir. Teatrlar üçün belə kadrların necə dəyərləli olduğunu vurğulamağa ehtiyac yoxdur.

Əgər səhiyyə insanları fiziki sağlamlığını qoruyursa, sənət cəmiyyətin mənavi-psixoloji durumunu tənzimləyir, təbii cəzsa, ruhun ekologiyasına xidmət göstərir

İstiqalət Muzeyi, Bülbülün, Abdulla Şaiqin, Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyləri müstəqillik tariximizin ictimai-siyasi mənzərəsinin "şahidləri" olan eksponatların hamı bir hənri başqada ayrı-ayrılıqda, həm də muzeyə ekskursiya formatında olan videolarıdır. Üzeyir bəyin, Abdulla Şaiqin, Bülbülün hər zaman ömür ola biləcək şəxsiyyətləri və yaradıcılıqları haqqında videolinklər, həmçinin A.Şaiqin ev-muzeyində göstərilmiş kulla təmənsənən videorezisi sosial şəbəkə istifadəçilərinin və televiziya tamaşaçılarının gündəliklərini maraqlandıran məzmunlu keçməsinə imkan edib.

Azadə xanım qeyd edir ki, muzeylərimizin "Virtual muzey", "Muzey kolleksiyasının inciləri", "Muzey hamı üçün", "Bir eksponatın tarixi" onlayn layihələri ilkin şəkildə qalmır, gündüz-gündən təkmilləşdirilir. "Madaniyyət Nazirliyinin dayədi sayısında toplanmış zəngin kolleksiyaların, vaxtda dəyişməli, rəqəmsallaşdırılmış, qatılmaq-ladılmış kolleksiyalar, təcrübə, peşakar kadrlarımız sayəsində bu ağır günlərdə də sənətlərimizlə müasir texnologiyalar vasitəsilə ünsiyyət qurmaq, öz ölkəmiz çərçivəsində xalqımıza bu günə aktual olan bəyənəlxalq muzey şüarını çatdırmaq və dünya muzey prosessləri ilə tanışlıq və eyni zamanda dünya ictimaiyyətinə Azərbaycan muzeyləri haqqında məlumatı çatdırmaq imkanımız var.

TEATRLAR

Bəşəriyyətin bütün mövcudluq mərhələlərində incəsənət həmişə insanlar üçün mənavi dəyər rolunu oynayıb. Xüsusən, böhran məqamlarında incəsənət, o cümlədən teatr sənətinin mənavi çəkisi daha da artır. Yeni incəsənət cəmiyyətin mənavi, ruhsal balansının qorunub saxlanılması işinə xidmət edir. Bu gün bütün dünyanı cənginə alan pandemiya şəraitində koronavirusla mübarizədə incəsənət, ən azı səhiyyə qədar əhəmiyyətli kəsb edir. Əgər səhiyyə insanların fiziki sağlamlığını qoruyursa, sənət cəmiyyətin mənavi-psixoloji durumunu tənzimləyir, təbii cəzsa, ruhun ekologiyasına xidmət göstərir.

Bu, Madaniyyət Nazirliyinin İncəsənət Şöbəsi Teatr sektorunun müdiri Könül Əliyeva-Cəfərova təmənsənən canlı nəfəsində həsrət qalan teatr zəllərinin virtual teatrlar dairəsi ilə əvəzlənməsini özəllikləndirən bəhs edərək bölüşdüğü düşüncələrdir. Madaniyyət Nazirliyi bu ekstremal durumda canlı fəaliyyəti mümkünkəndə olan teatr sahəsinin fəaliyyətinin dayanıması üçün alternativ mexanizmlər işləyib hazırlayıb. Bir sıra teatrlarda bu işin sistemli şəkildə görülməsi üçün virtual repertuar formalaşdırılıb. İstər paytaxt, istərsə də bölgə teatrları internet resurslarından maksimum istifadə edərək tamaşaçılarının teatr "ağlığını" "döndürməyə" çalışırlar. Bir cəhət də maraqlıdır ki, teatrların bu formatda fəaliyyəti həm də lakmus kağızı rolunu oynayır – virtual teatrların sayı internet anketliklərində teatr sənətinə marağın dərcəsini müəyyənləşdirməkdən ötrü mənotirəndirən sanki... Könül xanım qeyd edir ki, virtual məknən əhəta dərcəsini hüddüdsə, seçim imkanlarının artması olduğu bir vaxtda virtual tamaşalara seyrçi marağının artması səvincidir.

Akademik Milli Dram Teatrı ilk dəfə olaraq onlayn tamaşalarını ingiliss və rus dillərində subtitrlə təqdim etməyə başladı. Pioner olaraq "Cəhənnam sakinləri" tamaşası seçilib.

Teatrlarımızın truppalardan karantin günlərində yeni tamaşalarını məşqlərini onlayn formatda aparırlar.

KİTABXANALAR

Kitabın insanın ən sadəqətli və ən təvazökar dostlarıdır adlandırılır. Kitablar rəfdə dayanıb sərbətlə gözləyirlər ki, oxucusu ona diqqət ayırsın. Kitablarla "dostluq" edirlər, mehriyyə bədii, elmi, publisistik əsarlərə salınlar xoşbəxt insanlar hesab olunurlar. Kitab insanlar üçün alçalan mənəvi qidalardan bəndir. Biz kitab oxuyarkən rəssam səviyyəsində illüstrasiya müəllifi olur, rejissor məqamında süjetin ekran və ya səhnə versiyasını təsvir edən, aktyor kimi personajları təsvürümüzə canlandırma da bilirik.

M.F.Axundzadə adına Milli Kitabxananın direktoru Karim Tahirov əmrinin 30 İldən artıq bir hissəsini kitabla, həsr etmiş insan kimi, karantin gündələri mütləqiyyəti və ya elmi-tədqiqat işinə daha çox vaxt qaldığını, kitabla "həmsöhbət" olmağda oxuculara göstərilən elektron kitabxana sisteminin daha çevik işləməsinin vacibliyini qeyd edərək karantin günlərinin kitabxana-oxucu müstəqil baxışlarından danışdı. Milli Kitabxananın ən az saytı bu günlərdə ən çox istifadə edilən internet resurslarıdır. Birli olaraq müxtəlif işiqatılarda dinamik çalışıb. Saytın "Elektron kataloq və Elektron kitabxana" bölməsindən başqa, elektron kitabxana sisteminin istifadə imkanını olmayan oxucular üçün "Onlayn xidmət pəncərəsi" yaradılıb. Madaniyyət Nazirliyinin elan etdiyi "Evim - mənim yeni iş yerim" layihəsinin əks-sədasi olaraq evlərində çalışmaq vadişini təkmilləşdirən kitabxana işçiləri "Bibliografik sorğu", "Sənədlərin sifariş və elektron çatdırılması", "Virtual sərgi" və "Metodik xidmət" bölmələrinə əhəmiyyətli bütün sorğuların təminatı edir. Elektron bazarda bə internet artmış sistemində olmayan bibliografik mənbələr isə kitabxana əməkdaşları tərəfindən qarşılıqlaşdırılıb sorğu ünvanına göndərilir. Mütləq madaniyyətin yeni həyat yaşamağa başladığı son illərdə Milli Kitabxananın oxucularının sayı da təbii olaraq artıb və bu ürəkəcan tendensiya elektron kitabxanalarına da aiddir.

Biz kitab oxuyarkən rəssam səviyyəsində illüstrasiya müəllifi ola, rejissor məqamında süjetin ekran və ya səhnə versiyasını təsvir edə, aktyor kimi personajları təsvürümüzə canlandırma da bilirik

KONSERT MÜƏSSİSƏLƏRİ

Məqam düşmüşkən haşiyəyə çöxb sizinlə şəxsi təəssüratını bölüşür. Bizim filarmoniya paytaxtın konsert salonları arasında ən çox sevdiyim, ruhun dincəlməsi üçün ən uyğun bildiyimiz məkanlardır. Buranın ətraf ərazisinin də, özünü də bir ev komfortu, xana məhərrəmliyi, mülk-məlikənə ehtisamı təkrarsız, avazlunmaz təəssüratdır. M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasının Ru Kapellası, Qara Qarayev adına Kamera Orkestri, Xalq Çalğı Alətləri Ansambli, Üzeyir Hacıbəyli adına Dövlət Simfonik Orkestri, Dövlət Reqs Ansambli, Dövlət Simli Alətlər Kvarteti və digər kollektivləri də karantin günlərində sevib-seçdikləri sənətə sadıq qalıblar. Filarmoniyamız "Gənclərə dəstək" layihəsinin iştirakçıları evlərində ifaçılıq bacarıqlarını videoyazıya alıb virtual və teleməkanla yayaraq "Evda qal, gəncləri dinlə" aksiyası çalın veridilər, Dövlət Ru Kapellasının solistləri məhərrəm və duyğusal dövlət himnimizi ifa edərək "evda qal, sağlaml ol" kampaniyasının əhəmiyyətini vurğuladılar. Madaniyyət Nazirliyi ilə Azərbaycan Televiziyasının "Bizi birləşdirən madaniyyət" layihəsinin fəal iştirakçıları olan filarmoniyamız bütün kollektivləri yaz günlərində evdə qalmıqın, evdə çalışmaqın sıxıcı əhvalını klassik musiqi əsərlərini istedadlı və bacarıqlı ifadə edənlər sadəcə statik tərzdə təqdim etməlidirlər, Üzeyir Hacıbəyli, Fikrət Əmirov, Qara Qarayev, Arif Məlikov, Tofiq Üyücliyə həftələrinə filarmonik nəxşələrini vurdular. Və məsələn, Qara Qarayev adına Kamera Orkestrinin solistləri Fikrət Əmirovun "Min bir gəcə" baletindən "Şəhrizadın bayramı" bəstəsini evdə ifa etmək,

"Milli musiqi alətlərimiz – bizim milli irsimizdir" kimi müstəqil layihələrdə ham bir daha zövq oxşadılar, ham da "Evda qal, sağlaml ol", "Evim - yeni iş yerim" çağırışlarına layiqli təhərrüklər verdilər. (U.Hacıbəyli adına Dövlət Simfonik Orkestrinin ifasında yazılan Qotay Zülfiqarovun "Sənan, mənim xalqım" simfonik uvertürasının videoxəbəsi isə Euronews telekanalının "Şərhisiz" rubrikasında yayımlandı.

Türizm portalı olan TurStat-in filarmoniyaların sayıtın və sosial hesabatlarındakı reyting populyarlığını və onlayn-yayım təkliflərini nəzərə alaraq, filarmoniyamız MDB dövlətləri filarmoniyalarının ilk beşliyinə daxil olub.

Madaniyyət Nazirliyi və "Madaniyyət" kanalının birgə layihəsi olan "Bizi birləşdirən madaniyyət" verilişi Murad Hüseynovun Latviyanın Dövlət Filarmoniyasının böyük konsert salonunda Latviyanın simli kvarteti ilə birgə baş tutan konsert proqramı Riqa şəhərində lənta alınmış konsertini təqdim edib.

Beynəlxalq Muğam Markazının direktoru Murad Hüseynov musiqiçi hamkarlarını vaxtlarının çox hissəsini evdə keçirdikləri günlərdə yaradıcılıq axtarışlarını davam etdirməyə, musiqisəvarləri isə bu xüsusda bəhərləndirən zövq almaq ovaqtının pozulmasına imkan verməməyə çağıraraq tezliklə bu sınaq günlərini başa çatdırmağa və Beynəlxalq Muğam Markazının konsertlərində, məarifəndirici tədbirlərində görüşəcəyimiz inama səsləyir. Beynəlxalq Muğam Markazının musiqisəvarları ruhunu oxşamağa həsəblənmis eksteriyer və interyeri, ümumi ab-həvəsi oxşamağa yaxşı tanışdır. Karantin rejiminin elan etdiyi ilk günlərdən mətəməli olaraq müxtəlif konsert, elmi-nəzəri və tədqiqat xarakterli layihələrlə təməşəçilərin görüşünə gələn BMM onlayn şəkildə öz "Facebook" və "Instagram" səhifələrində izləyicilərin musiqi zövqünü ifadə etməsinə xidmət göstərənkdə davam edir. BMM-nin foyesində büstləri qoyulan muğam korifeyilərinin həyat və yaradıcılıqlarını, musiqi alətləri ekspozisiyasının eksponatlarının tarixçəsindən sözləçilmişdir. Beynəlxalq Muğam Markazı Madaniyyət Nazirliyi ilə Azərbaycan Televiziyasının "Madaniyyət" kanalının

birgə layihəsi olan "Bizi birləşdirən madaniyyət" layihəsində yaxından iştirak edir. "Əbədiyəşarlarımız", "Unudulmayanlar" kimi dəyərli layihələrdə ifaçılıq və bəstəkarlıq xüsusiyyətlərini korifeyilərinin yaradıcılığının işğını teleekran və ya monitor qarşısında oturan musiqisəvarların evlərində salmışdır, konsertlərini Muğam Markazından birşə, canlı ifa olaraq yayımlanmış, eyni zamanda xarəkdərin ifasında "Darabağ şikəstəsi"nin videoxəbəsinin təqdimatı "Evda qal, sağlaml ol" kampaniyasına vətəndaş və yaradıcı insan təhərrüklərini əvəzləndirən bir ki dəyərlandırilməlidir. Məarifəndirici, pozitiv, yaradıcı yanaşma enerjisi qatıyan əzəmətli Azərbaycan başqa Azərbaycan Dövlət Akademik Filarmoniyasının və Beynəlxalq Muğam Markazının kollektivləri koronavirus pandemiyasının illə ərazisində yayılmasının qarşısını almaq, vətəndaşların sağlamlıqlarının qorunması məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin sosial həmrəylik nümayiş etdirilməsi bərdə tövsiyələrinə uyğun olaraq irəli sürdüylə təşəbbüsü qoşularaq illə başçısının "Azərbaycan Respublikasında əhəlinin sağlamlıqlarının qorunması və koronavirus infeksiyasına qarşı mübarizənin gücləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər təşəbbüsü" müvafiq Fəaliyyətə əsasən yaradılmış Koronavirusla Mübarizəyə Dəstək Fonduna pul vəsaiti köçürmüşdür.

SUPERQƏHRAMAN

Son həftələrdə əminəm ki, çoxlarımızın ürəyindən dünyanın gözəgülməz, təşnəməli mübarizədə xiləskənə çevilmiş superqəhramanın gərək vətənlərinə inanmaq kətəb. "Dünya gözəllik xiləskən" deyib ədəbiyyat klassiklərindən biri. İnsan inamı ilə güclüdür. Əbədiyəşar ədəbiyyat və incəsənət təhərrükləri yarananların Tənnin sevimli, seçilmiş bəndələri olduğuna inamı və deməli Tənnin, onun məxluqatının ali vətənlərinin insanın humanistliyinə, istedad və bacarıqlarına inamı ilə. Deməli yetər ki, mikrodünyamızın superqəhrmanı olaq, ordakı gözəllikləri görüb dəyərlandırməyə bacaraq, mərhəmət, ədalət, qarşılıqlı inam kimi meyarlara sadıq qalaq. Onda böyük dünyaya heç bir zəval gəlməz. ♦

Samira Behbudzadə

TÜRK BİRLİĞİ FIRSATI

Corona virüsü, bir miladımız daha oldu. Corona öncesi ve sonrası...

Zira dünya liderlerinin dilinden düşmeyen iki cümle var bu günlerde. Biri; "hiç bir şey eskisi gibi olmayacak" Diğeri, "Yeni bir Dünya Düzeni Kurulacak" Peki ne değişek ve yeni düzen, ne getirecek?

Bunlara ilişkin, henüz bir açıklama yapmadı liderler...

Cevaplar, ortalıkta dolaşan komplote teorileriyle bulunmaya çalışılıyor.

Görüş çok...

ANCAK BUNLARA KARŞI YENİ GÜÇLER DE ORTAYA ÇIKACAK. YENİ İKTİSADİ VE SİYASİ BİRLİKLER KURULACAK. TİPKİ AYAK SESLERİ DUYULAN, "TÜRK BİRLİĞİ" GİBİ...

- İnsan oğlunun eski alışkanlıkları değişecek.
- "Sosyal Devlet" anlayışı güçlenecek.
- Dünya daha "Dijital" olacak.
- Politikalarda, barış ve çevre ön plana çıkacak.
- Otoriter rejimlerin sayısı artacak.
- Ulus devlet bilinci gelişecek.

Say saya bildiğin kadar... Üstelik çoğu da bir biriyile gelişkili... Ama şu bir gerçek; Yine super güçler olacak. Dünyaya, bu güçler yon verecek. Ancak bunlara karşı yeni güçler de ortaya çıkacak. Yeni iktisadi

ve siyasi birlikler kurulacak. Tıpkı ayak sesleri duyulan, "Türk Birliği" gibi... Türk Birliğine üye ülkeler, bağımsız ve egemen devlet olacak. Sermaye, mal ve hizmet, ortak pazarda rahatça hareket edebilecek. Yeni bir para birimi oluşturulacak. Ve güçler birleşecek, tekbaşına asla sahip olunamayacak bir güce erişilecek...

Evet... Yeni düzende bu tür birlikler daha da önem kazanacak. Süper güçlere, boyun eğmemek için.

Aslında Türk Birliği için atıyıp, neredeyse hazır. Türk devletleri 11 yıl önce, TÜRK KONSEYİ yani Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'ni kurdu.

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'nin kurduğu konseye pey yol aldı. Bağlı ve ilişkili kurumlar hemen devreye alındı.

- TÜRKSOY; Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı.
- TÜRKPA; Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi.

- Türk İş Konseyi.
- Türk Akademisi.
- Türk Kültür ve Miras Vakfı.

Tüm bu kurumlar, tüm hızıyla çalışmakta. Öyleki Corona virüs, dünyayı kasıp kavururken bile, Konsey toplantısına engel olmadı. Toplantı, video konferans yoluyla yapıldı.3 aşıdan önemliydi toplantı.

- Devlet başkanlarının, her şartta bir araya gelmek aralığı...

- Küresel tehdit Corona virüsü, ortak mücadele isteği.
- Ekonomik alanda iş birliğinin geliştirilmesine olan ortak inanç.

Anlaşılan Türk Devlet Başkanları da yeni bölgesel ve iktisadi güç birlikleri arayışında... En akılcı çıkar yol ise Türk Birliği. Henüz dile getirilmese de. Ancak küçük de olsa sorunlar yok değil Birlik için.

Türmenistan ve Azerbaycan arasında, Hazar sınırının belirlenmesi. Ve bölgede halen Rusya'nın etkisi.

Bunlar çözülmeyecek problemler değil. Zira Türk Birliği, katılımcı devletlerin gücüne güç katacak.

TÜRK BİRLİĞİ, YENİ DÜZENİN GÜÇLERİNDEN OLACAK. KARARLI VE İNANÇLI OLUNDUĞU TAKDİRDE, TÜRK BİRLİĞİ HİÇ DE UZAK DEĞİL

Tarımdan, petrole, sanayiden ticarete, Asya'dan Avrupa'ya, ortak bir pazar kurulacak. Türk Birliği, yeni düzenin güçlerinden olacak. Kararlı ve inaçlı olunduğu takdirde, Türk Birliği hiç de uzak değil.

Yeter ki; Türk'ün Türk'ten başka dostu olmadığını bilelim. Sabırla Birlik kılın, daha çok çalışalım.

Eminim, Türk'ün Kızıl Elma ülkesü, eninde sonunda Türk Birliği'nin kurulmasıyla gerçekleşecek.

Son sözüm ise Corona virüsün kol gezdiği dünyada "Tann Türk'ü ve tüm insanlığı korusun!!!" olacak. ♦

Yuksel Degercan
yazıcı-jurnalist, Türkiye

02

VİVA, İTALİYA! VİVA, AZƏRBAYCAN!

Bütün dünyada yaşayan dostlarımıza ithaf olunur...

...Koronavirus atalından həlakət birtəhər qurtulub dünyanı düşündürən və təbii ki, aranı da nərahat edən, gün ərzində dağdın arana, maranə dəjə gətirən fikirlərimi yazmaq istədim...

...Klavialurani qələm, kompda açılmış yeni sahifəni də kağız bilsək, durum öz-özünə qiyaslanır... Zətan bu qlobal metamorfozlardan sonra yəqin daha heç nə əvvəlki kimi olmayacaq... Görünür hər şey əla buna hesablanıb! Olmasın da! Məgər bəşəriyyət buna can atmırmı?.. Məgər insanlığ hər şeyi kamilləşdirməyə çalışmırmı?.. (Kənarə deyirəm, bütün çevrilmələri daha kəmil olacağına təsdiq edən bir düstur da yoxdur a...) Buyur, bu da sənə fürsət, dəyiş, təzalan, irəlilə get... (Doğrusu, niyə Tannıya bəşəriyyəti inkişaf üçün bizi məhz orta əsrlərə – alimlərin, hakiminin, astroloqların falçı kimi edməmə məhkum edildiyi zamanın xatirləməyə lazım gəldi, orası da həlakət bir sirri-xudə)

Amma yaşa... yaşa və bunları unutma!
...Gəldiyimiz qənaət odur ki, dəyişmək qaça-qovunda, cəmiyyəti hər şeyin daha yaxşısına malik olmaq marafonunda unuduğu nəsələri bu dəyişmənin faciələri "müşayiətinə səbəbdir... Bu arada, kimsə istənilən "müşayiəti faciə kimi qəbul edər, həyatın əvvəlki rütindən, halından imtina etmək istəməz, kimsə isə çox asanlıqla bir rejimdən o birinə keçər, bir vəziyyətdən digərinə düşər, sonunda gücü olan qəlib gələr deməyək, sadəcə mövcud qalıb... Bu da bir təbii seçim, ALLAHın tələyə, gedişatə yüküldiyi hikmətidir... İfrat fatalist olub dələ yalmaq, "Allahdan bəyram, ağzına çuxruq" deyib yaşamaqdan heç nə etməkdə də çuxs yolu deyil... Manim üçün bu o demək olar ki, sabri ol, et, gör, yarat, dəniz, gül, sev, amma asi olma, unutmə, şükür et və ol... Ümidini itirmədən, təminatlı... Ağzınəmişlərdən səhəbt gətsə, min dəfə "bu sonda, hər şey bitdi, daha nəcə yaşamaq olar" qənaətina gələn mən, indi insanlara təmkin dərsi keçirəm... Özümə gülürəm, vallah!.. Bəzilərini həyat təbirlərindən onsuz da hadisələrə təsir nəçqələnən məhrumluğu (Yenə də lap ucadın gülürəm: kim

biir Allah dəvəyə qənat vərşəydi, nələr olardı, bəzən əl-qolunun bağıllığı da işə yəqərməmiş), sarkastik özü-nüqəmçiləmələr, özünekinəyə qurtarı... Gücsüz, heç nəyi hall edə bilməyən, sadəcə paniklayıb zəhlətkəndən depressiyəyi ilə ailəni və dostları nə bezdirən birinin özində heç vaxt nə yaxşılığı, nə də pisiyyəti unutmamağa, ətrafındakılardan küsmədən, körpüləri yandırmama... (Kənarədən bəzən belə gürünəsə də) uzaqlaşdı düşünməsi də olur...
Amma qəfilən həyat ələ kəsənin qərarlar verir ki, adam çəşub qətr. Yənin burda, tam zamanında, itəli adət deyilən o Mütləq Həqiqət dövrəyə girir... Beləliklə, Qərdi dünyanı öz-özünə çözüür...

...Bütün qlobal anlayışların yanında bir qlobal unutuqanlıq yer alır... Arada unudulan pisliliklərə bərabər yaxşılıqlar, gözəlliklər, mərhəmət də qaynayıb buxarlanır... Bəşəriyyətin əsrilər boyu qazandıdığı mədəni-mənəvi miras məhv olur, dəyərlər əşqlənir, həyatda qalmaq naminə dostların xayanatı ilə üzlaşırlar, dər gündə kömək ali izzətəmə avazına, zamanında dünyəyə sivilizasiyaya bəxş edən xalqlardan, dövlətlərdən öz dündənir, tələyin ümidinə buraxılır... Son günlərin real mənzərəsi təxminən belədir... Fəqət dünya yenə də firlənir, həyat bir az bəqəlaşsə də... Bu gedişə onu da bilmək olmaz ki, gələcəkdə həyat olacaq, ya olmayacaq, Yerdəmi, Marsda, o da Allahla qəlib... Amma hələ ki, vənə, yaşayınsə, demək ki, nəsə etməliyik...
...Niyyə bu ədalətsiz həyatdan vənə keçə bilmirik...
...Xərdə də mövcud" suşuna "Ona qalsə, gərək Sifiz çoxdan cəhanəmə vəsilə olaydı" cavabını vəririk...
...İşlətdiyi günəhlərə görə İlahilər onu əbədi olaraq dəirəvi bir kürəni dəğin başına qaldırmağa məhkum etmişlər... Amma yazıq gətirib mənzilbaşına çətdirən kimi kürə yenidən dəirəni düşür və Sifiz yenidən onu yuxarı digirətməyə məcburdur... Beləcə o, si-firlənməsi əmayinə görə ədəbiyyatın əbədi çərəstizik məhkumiyətinin rəminə çəvirlir! Bunun əbədi belə olacağıni bilən Sifiz gərək çoxdan intihar edəydi...
Həyatımız davam etmək konusunda hər birimiz bir

Sifizki əslində... Pandoranın qutusunda hələ də qalan Ümidin varlığını, orda bizi hansısa işığın gözdüyündən əminlik dəyə, ya da, ən azından, bunun belə olmasını istəyirik dəyə, Kəmyu kimi bizi də bu absurd vəziyyətin içindən mat qəlməli bir məntiq çıxarıb bütün dəyişmələrə faciə dəməsiyə yəpşirmədən vəz keçib sadəcə ciddi əlsən, olana, lənarə ciddiyyətlə yənaşsən, həyat sənə ümid vərəcə və insanalara hələ orta əsrlərin dərinliklərindən həyatın dövrünün ilk bankiri Lorenso Mediciyin dediyi kimi, özünə nə qədər xoşbəxtlik rəva gərsən, bir nə qədər xoşbəxt olarsən, çünki, sən demə, hər kəs özünə rəva gördüyü qədər xoşbəxt olurmuş...
...Bəlkə dostların yəndinə olar AzTV-dəki "İlham pəriş" adlanan məşhür programımız... Rəssamlar ən yaxın dostlarını, mövzu alandan, etibar edəyimiz çəvrə itib, gərəki indi də elədir. Azərbaycan rəssamlarının yer üzündə təyib-bərabəri yoxdur!

90-lərdə sərgilərdə, dost yığıncaqlarında tez-tez çox kübar, alicənab, İngilis, fransız, türk, alman və İtalyan dillərində sərbəst dəməşən gözəl bir xanım görünməyə başlanmış...
Bir gün, "Çərçə dəki, o vaxt hələ andeəqrən sənətin təmsilçilərinin postmodernist sərgilərinin birində, əziz dostumuz, Azərbaycanın Xəlk rəssamı, gözəl insan Elbəy Rzaçuliyevə yazı, istədəli rəssam, əzizim Aytan Rzaçuliyevə yazı təniş edib: rəssam Füsün Akbəyqil-Fəlləvəllə. İtalyanın Rzaçuliyevədə fəvvalədə və səlahiyyətlisi səfirli Alessandro Fəlləvəllənin xanımı! Sən demə təşkilat də ələ o imiş... Gəlan gündən rəssamların çəvrəsində Füsün xanım bizim sənətkarlərə vələh olub, gəncələr vərəcə, atıq dilimizi öyrəni, kimsərəsi himayədarlıq də edir, üstəlik bir əzənd ələ bu çərçədədə böyük bir emalatbanəsə olacaq və ora sənətkarların yığılıb dərdləşdiyi, planlar quraçığı bir əvəzə çəvriəcək...
...O oldu, bu oldu, biz Füsünlə ayrılmadıq və bu günədə qədər də belədir! Səfirin bir qəlib, o biri gətirdi, aradan nə qədər sular axdı, məsafələr bizi ayıra bilmədi, zaman dostluğumuz əskiltmədi, nə Füsün və Alessandro'nun Azərbaycanca, Bəlkəyə sevgisinə kölgə sald, nə də mənə onları unutmaya bildi! Bilmirəm, əgər İtaliyə səfirinin xanımı bir türk qızı olmasdı, hədislərə necə cərayən edəcəkdik, amma fakt budur ki, Füsünü dəlicənə sevan İtalyan Alessandro naniki türk xalqını və Türkiyəni, həm də Azərbaycanı və azərbaycanlıları, Bakını öz vətəni kimi sevdi! Unudulmuş Heydər Əliyev də zarafətəli "Kürəkçi" dəyə çətdirdi. Alessandro həm İtaliyanın, həm də Azərbaycanın diplomatiyaya tarixinin əvəzində həm İtalyanın müstəqil Azərbaycanca kimi səfir, həm də ələ doğrudan "kürəkənimiz" kimi qaldı! Əh, o bəndən necə zövq əldir, hər dəfə səhəbt edəndə şirin-şirin qımsırdı!

...Füsünə emalatbanəsindəki səhəbtatımız, şəhərimizi çuxs-qarış gəzməyimiz, əvəzində plov yeyib, çay içməyimiz, uzun-uzun dərdləşməyimiz, Füsünün dirləməkdən doymadığını bir romanlıq təleyi, dünyanın ortasında bir türk-İtalyan ələ-qala yaratması, dörd cavana - həm İtalyan, həm türk gəncinə əvəziz əməli onması, istədəli rəssamlığı və ənbəçisi Füsün - diplomat xanımı, səfirinliyi və daimi binasının mənə və rəssam! Sənyor və sənyorinə Fəlləvöl-

...Bu gün İtaliya yenə də dünyanın diqqət mərkəzindədir! Həyatsevərliyi, gələcəklərləyü üzündən bir Meduza Qarışona qədər vəhşi və hiyləgər mikrobu onu (ələ bütün dünyanı) öz əsarətinə alıb diz çökürmək istəyir...

"ZÖHRƏCƏN, MƏRKƏZİ İTALİYA, SULMONA VADİSİ: BİLİYORMUSUN, ALESSANDRO BURDA OVIDİ LİSESİNİN MƏZUNU OLMUŞTUR, ANNESİ DE, BABASI DA LİSENİN HOÇALARI OLMUŞLAR, BURASI OVIDİNİN DOĞULDUĞU MEKAN..."

İtalar Azərbaycan diində şeirlər və muğam dinləməyə, ədəbiyyatımıza maraqlanmağa, ətrafımızda nə varsa ilgilməyə, Bakının rəsmi çəkilməyə, Fusunun tabirincə, bayırlardı! Ustatlık bütün bunları Alessandroya necə sevdirmişdi, adam manı görünəcə azərbaycanca danışmağa başlayırdı! Fusun Bakı xatirələrini onları heç zaman tərk etmədiyi deyir! "Ah, Zöhrecim, Bakıyı nə kadar özlerim, bi bilsen! Hep hatırlam, həyatımın ən gözəl çələmndi Bakıde kecti, biliyormusun, bən heç zaman Bakıdeki kibi çək çalınmadım, bahtıyar olmadım, heç bən çalıştıyordum Bakınınun enerjis, heç düşünmək istəzək Bakıyə, o günlərə, senin anıncıyına, sızın sıcak evinizə" yazır məktublarında! Bakıdakı görüvərlər bitəndən sonra onlar dünyanı gəzdlər və hər yere bir parça Azərbaycan apardılar, çünki Fusunun və Alessandronun adı etdiyi Bakı atributları evlərinin, Azərbaycan sevgisi ürəklikləndən əskik olmadı! Dediyinə görə, Zöhrə da həyatlarında canlı bir Azərbaycan olaraq qaldı, necə ki, senyor və senyora Rəvəllitəllər azərbaycanlı Zöhrənin yaddaşında İtalyanın rəmzi kimi yaşamaqdadır!

...Dünyanı sararı bu təcili illərin tüğyan etdiyi bir vaxtda Fusunla həmişəkində daha tez-tez yazışın! Uzunuzadı məktublarınızda zamanın gərdişindən, həyatın qaribəliyindən, faniyyəndən, sənətdən, musiqidən, ədəbiyyatından danışın, inanılmaz mütaliəsi olan Fusunun Azərbaycan və rus ədəbiyyatına bağlı suallarını bitib-tükənir. Prezidentimizlə birinci xanımımız, əla bu olaylar arafəsində Rossaya səfərlərindən danışır, "kaş Romada yənə da Azərbaycançılıq səmərələrinin sərgisi açılaydı, koşa-koşa gərdətim" deyir, Azərbaycanlılar hər taması səbrsizliklə gözləyir.

...Bir gün sonuşdum ki, dünyanı gəzən Alessandro və Fusunun həyat hekayəsi bu gün harda davam edir... Cavabı manı əslində gərək təəccübləndirməyəydi, zətan İtalyanın hər yeri bir əfsanə... amma "Ab-

ruzzo, - dedi, - Markazi İtaliya, Sulmona vadisli Zöhrecim, biliyormusun, Alessandro burda Ovidi lisesinin məzununu olmuşdur, annesi de, babası da Lisenin hoçaları olmuşlar, burası Ovidinin doğduğu mekanı... Ovidini tanırmınsınız?...Bibetta, Zöhrə Ovidini tanıyır... "Bənim akıllı Zöhrecim" dedi... Onun sevdiklərini tanıdığım və bildiyim üçün manə minnətdar idi... Donub qaldım... O Ovidinin ki, bütün dünyanı qədim Roma və yunan əsətlərini onun "Metamorfiozlar"ından öyrənir, o Ovidinin ki, yazdığı məhəbbət əfsanələrinə görə Oktavian Avqust tərəfindən Bessarabiyanın tanha çöllərinə sürgün edilib, sonra da hələ e.ə. 43-cü ildə yaşayan şairin ruhu ilə XIX əsrin dahilərindən biri, oralara sürgünə göndərilən Aleksandr

Puşkin görüşüb, "Qaraçılar" poemasında ona ithafılar yazıb, bütün rus ədəbiyyatına təndib, o Ovidinin ki, ailə və vətən həsrətli ilə əla qürbətə yazıq, tanha vafat edib və ortalca torpağa tapşılıb... Bəlkə Ovidi ölməyə saydı, dünya ədəbiyyatı heç zaman antiki əsətlərin birca hekayəsinə belə sahib oca bilməyəcək, mütləq bir əz dəha olsaq olacağı. Kunun "Mifi i legendy drevney Oresii" ("Qədim yunan mifləri və əsətləri") kitabını oxuduqca hər hekayənin başında "Ovidinin götürüldü" qeydini görürük... Bu qədimliyin havasını udub, hər gün oyanınca pancarasından Ovidinin heykəlini gəzən senyor Alessandronun böyük xalq dünyaya zamanında meydan oxudu... Bu xalq sarkardəlar da yetişdiyi, Sezar olub ölkələr də fəth etdi, amma dünyanı yəddəində sevgi nəğməkarın, gözəlliklər, Mikelanjelo, Leonardo, Rafael, Verdi kimi rəssamlar, heykəltəraşlar, bəstəkarlar - dünyanın yəddəində sevgi şedevrlərdir diyarı, dahi sənət yaradıcılıq bir millət olaraq qaldı...

...Bu gün İtaliya yənə da dünyanın diqqət mərkəzindədir! Həyatsevərlik, güclü ruzuluğunuzdan bir Meduza Qarqona qədər vəhşi və hiyləgər mikrob

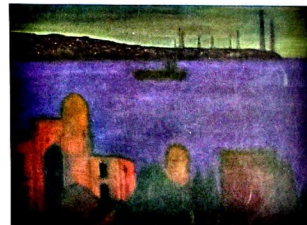
AMMA TANRI DAHLƏRİN QULAQLARINA ÖZ İSTƏDİYİ SÜJETLƏRİNİ PİÇİLDƏRİMİS... KİM BİLİR NƏ VAXT GERÇƏK OLACAQ... BU GERÇƏYİ DƏ GÖRMƏK BİZİM NƏŞƏBİMİZ OLSUN...

onu (əla bütün dünyanı) öz əsarətinə alıb öz çökdürmək istəyir. Gərçəki bunu bizdən yaxşı kim biləcək?! "Üzdənizə" viruslar azmış kimi, bir də təcili ibarətlə balasına qalmaq vəzifəsinə qoyub qarşıma Tannı!! Dünyanın da bunu salıkıta seyr etməkdən başqa əlacı yoxmuş məğar!

...Biz dünyanı daha gözəl, daha anlayışlı, daha tolerant görmək istəyir ilə bir multikultural məkan yaratmaq, millətlər və xalqlar isə İtalyanı görmək arzusu ilə yaşarkən mükəmməl bir virus nəhəng xalqlar, millilik şiviləşməyənlər diz çökürdük halda gətirib bəşəriyyətin planlarını pozur! Gərçəkdən də sən səydidini say, gör fəlakət nə sayır!.. Budurmu ədalət!

Ah, dahi Ovidi, sən "Metamorfiozlar"da dünyanın hər halını bir-birinə sirayət edəcəyini, o müctəzil cəvmlərini bu qədər əzağorənliklə necə qələmə ala bildin axı?! Bu əsərdən Kamyular, Kalkfalar, Boxestlər bəhrələnsək, zamanımızdan sənə boylandıq Tabiatın və İnsanın ruhunun metamorfiozlarının səbəblərini axtaracağılarımı... Bir öncəgəmirəyər böyük Sənətin ruhunda ki, o da bir ayın hikmət, ayrı möcüzə...

...İndi hər kəs öz evində, mən - Bakıda, Nigar Axundova Moskva-da, Sona və Herve Fransanın Bortodosunda bir gözəl azərbaycanlı

qızı böyütməkdə, Nigar Bmoda, Kazımla Nigar Nissada, Züleyxa, Aytac, Səvet Türkiyədə, Sevil Londonda, Yusalə, Rəsim Almaniya, Səvda və Qalib Norveçdə, Qəjdə Amerika, Sobinə və Rəməllə İsveçdə, Ella İsveçdə, dostlarımızın biri Bəhrəyədə, o biri Marakeşdə, Yaponiyada, Oksana Lvovda, Yekaterina İvanovna Odessada, Təmmir, Zürab və Yekaterina İtblisidə, İntiqamla Nərgiz oğulları Belçikada, Zərəmə Xarkovda, Qasım müəllim Kürsüdə, Rza Təbrizdə, Səfa Rəşid İspaniyada, kimsə Tehranda, Səmmir, Nadir, Gülbəhər Daşkənddə, kimi unudulmuş, məzər tutun, dostlar, və s. Alessandro və Fusun da İtaliyada, Pubi Ovidi Nazonun vətənı Abzronun Sulmonasından, kimimiz xristian, kimimiz də müsəlman kimi Uca Tannıya eyni metamorfioza duasındaydıqlar. Amma Tannı dahilərini qulaqlarına öz istədiyi süjətləri pıçıldarmış... Kim bilir nə vaxt gerçək olacaq... Bu gərçəyi də görmək bizim nəşəbimiz olsun... O üzdan mən burada dostlarımız ürək-dirək amacıyla "Viva, Həyatı Viva, İtaliya!" deyincə, Sulmonadan gələn məktubda

"Viva, Bakı! Viva, Azərbaycan!" oxudum... ✦

Zöhrə Əliyeva
jurnalist

Aprel
zəfəri
4 il

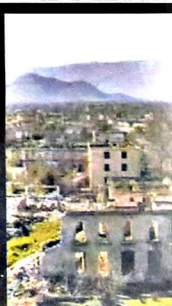
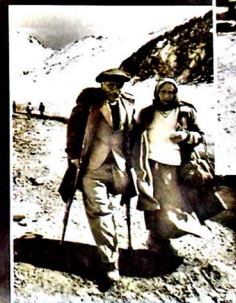
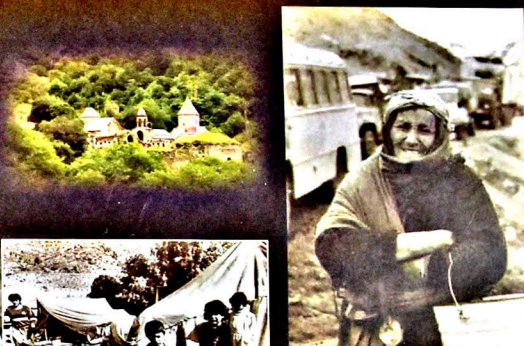
Halak olanlardan 52 nəfəri əsgər, 10-u müddətdən artıq
Hərbi Xidmət Qulluqçusu, 10-u gizir, 21 nəfəri isə zabitdir.

Hər də əcdadımın ayaq izi var,
Bu zəfər bayrağı orda dikəlsin!

Kəlbəcərin
işğalı
27 il

Prezident İlham Əliyev Əli bəy Hüseynzadənin qızı Feyzavər xanımın vəfatını dərin kədər hissi ilə qarşılayıb

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Əli bəy Hüseynzadənin qızı Feyzavər xanımın vəfatını dərin kədər hissi ilə qarşıladığını bildirib.

Prezident İlham Əliyev bu ağır itikdən kədərinin bu sözlərlə ifadə edib:

"Azərbaycan ədəbi-ictimai fikrinin görkəmli nümayəndəsi, tanınmış maarifçi və yazıçı-publisist Əli bəy Hüseynzadənin qızı Feyzavər Turan Alparslan vəfat etməsi xəbərini dərin kədər hissi ilə qarşıladım.

Feyzavər Turan Alpars bəy böyük müfəkkirin ədəbi-elmi irsinin qorunub saxlanmasıda mühüm rol oynamışdır. O, Azərbaycan Respublikası ilə Türkiyə Respublikası arasında mədəni əlaqələrin möhkəmləndirilməsində xidmətlərini görə "Dostluq" ordeni, "Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illiyi (1918-2018)" yubiley medalı ilə təltif edilmişdir.

Allah rəhmət eləsin!

Azərbaycan Cümhuriyyətinin qurucusu Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin biza məlum olan ilk fotosəkkili 19-20 yaş dövrünə aiddir. "Hümmət" təşkilatının üzvləri ilə birgə çəkirdiyi bu səkkildə o, gur saçlı, aydın üzvlü, səliqəli geyimdədir. "Nicat" cəmiyyətində çəkilən toplu bir fotosəkkildə isə, ön sırada yerdə aylaşıb, qısa saqqal saxladığı da gözə çarptır. Müsavat fırqəsi və ardınca Cümhuriyyət dövrünə fotosəkkillərində artıq yetkinləşmiş bir şəxsiyyət olduğunu görürük.

Azərbaycan Cümhuriyyəti dövrünə aid fotosəkkillərdə Rəsulzadə xeyli məğrur dayanıb, özündən arınmış şəkildə təsvir edilib. Çünki 19 yaşından siyasətlə məşğul olub, 34 yaşında dövlət qurub, parlamentdə ən çox kürsü sahibi olan fırqayə başçılıq edib. Bütün bu uğurlar onun üz cizgilərində də öz əksini tapıb.

Mühaçirət dövrü fotosəkkillərində isə onun üzündə mütəmadi kədər, ata yurduna hasrat izlərinə rast gəlinir. Hətta 28 May tədbirlərində çəkilən səkkillərdə də qayğılı olduğu gözlərdən oxunur.

Şəxsi arxivimiz M.Ə.Rəsulzadəyə aid 7 orijinal fotosəkkilə zinatlanıb. 1918-ci ilin iyun ayının sonunda İstanbulda çəkilmiş böyük ölçülü fotosəkkildə o, Azərbaycan nümayəndə heyətinin sədri kimliyindədir. Səkkildə yanında Osmanlı nümayəndələri ilə yanaşı digər Cümhuriyyət xadimləri - Xəlil bəy Xasmməmmədov, Aslan bəy Səfikiürdski, Əhmədçövdət Pəpinov, Əkbər ağa Şeyxülislamov, Əbdülhəmid Qayıtbəşi də var.

1919-cu ildə "Azərbaycan" qəzetinin redaksiyasında çəkilən ikinci şəkildə dövrün məşhur şəxsləri da yer alıb: Şafiq bəy Rüstəmbaylı, Üzeyir bəy Hacıbəyli, Mustafa ağa Vəkilov, Məhəmməd Hadi, Şafiqə xanım Əfəndizadə və başqaları.

Üçüncü foto 1922-ci ildə Finlandiyada ikan çəkilib. Bu şəkildə onun yanında tatar mücahidləri olan Abdullah Bat-tal Taymas və Lütfi İshaqi var.

Dördüncü fotosəkkil 1927-ci ildə İstanbulda 28 May bayramı münasibətilə bir çox mühacir siyasətçi və onların ailələri ilə birgə lentə alınıb. Şəkildəkilər Xəlil bəy Xasmməmmədov və xanımı, Şafiq bəy Rüstəmbaylı, Mustafa ağa Vəkilov, Məhəmmədsadiq Aran, Şafiqə Qaspiralı və digərlərdir. Bu tədbir Azəri-Türk Gənclər Birliyi tərəfindən Cümhuriyyətin elanının 9-cu ildönümü münasibəti ilədir.

Beşinci foto Cümhuriyyətin 10-cu ildönümü münasibətilə 1928-ci ildə aiddir. Bu şəkildə ən yaxın dostları Mirzabala Məhəmmədzadə, Abbasşulu Kazımzadə və digər gənc azərbaycanlılar təsvir olunublar.

Altıncı fotosəkkil böyük ehtimalla Avropada əbədiləşib. Bir dəniz sahiliində çimərlik geyimində olan şəkilin arxasında Rəsulzadə imzası ilə birgə belə qeyd də verib: "Kardəşim Məhəmməd Əliyev. 28.08.1929"

Nəhayət, Rəsulzadənin arxivimizdəki xeyli maraq doğuran tak fotosəkkili isə Avropada mühacir həyatı yaşayarkən çəkilib. Kiçik ölçüdə olan bu şəklə digərləri ilə birləşdirməklə İstanbuldan əldə etmişəm. Həmin fotosəkkil böyük ehtimalla hansısa vəsiqə və ya dərgi üçündür. Ola bilsin ki, bu şəkilin daha böyük ölçülü forması olub, bəlkə də, xatirə məqsədli. Çünki Rəsulzadənin müxtəlif illərdə yaxın dostlarına imzalayıb hədiyyə etdiyi bir neçə şəkil məlumdur. Məsələn, 1935-ci ildə Parisdə çəkirdiyi bir şəklini imzalayıb Kərim Odara hədiyyə edib. Hazırda həmin şəkil professor Yavuz Akpınarın arxivindədir.

Rəsulzadə 1930-cu ildən etibarən Avropada yaşayıb. 1947-ci ildə yenidən Türkiyəyə qayıdanda Rumıniya, Polşa, Almaniya kimi dövlətlərdə istiqal mübarizəsini davam etdirib. Bu illərdə ailəsinin sürgünə göndərilməsi, böyük ehtimalla oğlunun öldürülməsi xəbərini eşidib. Ona görə də qürbət şəkillərində üzündə daimi nigisli var. Təqdim etdiyimiz tək fotosəkkildə bu daha qənaqet olaraq özünü göstərirdiyən insanlar sevgi ilə yanaşı, bir doğma-lıq hissiyə də bu şəklə bayandırlar.

Şəklilə dafa 2015-ci ildə nəşr olunan "Fərqlilər" adlı ki-

Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin bir fotosəkkili...

təbimdə nəşr etsəm də, qrafik dizayner Rəsul Həsənin ona yenidən can verməsi – rəngli təqdimatı daha böyük maraq doğurdu. Sosial şəbəkələrdə münasirən tərəfindən paylaşıldı. Bu da Cümhuriyyətin qurucusuna olan sevginin bir nümunəsi idi. ♦

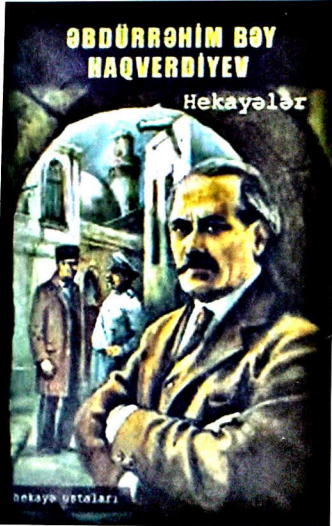

Dilqəm ƏHMƏD

04

ZÜLMƏTİ YARAN TƏFƏKKÜR VƏ QÜMLƏM ZİYASI

Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev - 150

**SİMVOLİZMİN AZƏRBAYCAN
ƏDƏBİYYATINDA OTURUŞMASI
BİRMƏNALI ŞƏKİLDƏ
HAQVERDİYEVİN ADI İLƏ BAĞLIDIR**

qədarından də artıq haqq elədiyi yazdı, dramaturq, pedaqoq, ədəbiyyatçı, şərqşünas, teatr xadimi, musiqiçi, rejissor, mühəndis, psixoloq, diplomat, millət vakili... sair istedad və məqamlarını sadalayırıq.

Q. məndən ötrü ilk növbədə yorulmaz maarifçidir, sadəcə təhsilə, ayıqlığa, həqiqətə, mübarizəyə, yaşlılığa dəvətçi yox, bütün vətənliliyə ilə xalqını – despotizmin yüz illərlə əzdiyi, qul kimi işlətdiyi, aldatdığı, taladığı avam, sadələh kütilləri oymatmağa, cahalətdən qurtarmağa, öz haqlarını tanıtmağa çalışan bir carçı, nətiq, müəllimdir. XIX əsrin ikinci yarısında formalaşan nurlu maarifçilik hərəkatının XX əsrin əvvəlləri ilə əlaqələndirən möhtəşəm körpülərdən biridir...

Əbdürrəhim bəy həm də əsrlərdən azərbaycanlıları və bütün türk dünyasını qəna, ölümə, faciələrə düşür edən qonşuluqda bədənəm toplumun nankorluğunu, xainliyini, hənriğini, hiyləqarlığını, zalimliyini kəskin tənqid atəşinə tutan milli təassübçü, ziyalı kimi sevimli və dəyərli dir: "Ermaniya xəqə dedilər, xəqasını özəyə götürtdü, buna də ağə dedilər, qurdurdu..."

Əbdürrəhim bəy Əsəd bəy oğlu Haqverdiyev 17 may 1870-ci ildə Şuşa yaxınındakı Ağbulaq kəndində doğulub. Atası qəza dəftərxanasında katib işləyib. Uç yaşında atadan yetim qaldığından əvəl əmisi Əbdülkərim bəy, sonra atasığı H.Sadıqbəyov tərəfindən himayəyə götürülüb. Əvəl Şuşa, sonra Tiflis real məktəblərini bitirərək Peterburq Yol Mühəndisləri İnstitutunda təhsil alıb. Universitetin Şərq fakültəsinin dinləyicisi olub. Həmin dövrdə onda ədəbiyyata güclü meyl oyandıqından "Yeyarsan qaz etini, görərsən ləzzətini" (1892) və "Dağlılan tifaq" (1896) əsərlərini yazıb.

Ali təhsil əlbə qayıtdığı Şuşada təməşəşlər, Bakıda Şərq konsertləri hazırlayıb. Burada ilk hekayələrini ("Ata və oğul", "Ayrı şahidliyi") qələmə əlb "iki hekayət" adı ilə çap etdirib. 1905-ci il inqiləbindən sonra Gəncə quberniyəsindən Rusiya Dövlət Dumasına nümayəndə

...
Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin 150 ilyubileyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı

2020-ci ilin may ayında Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, böyük dramaturq, nasir, publisist və teatr təşkilatçısı, tanınmış ictimai xadim Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin anadan olmasının 150 ilyubiyi tamam olub.

Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev öz məşhur sələflərinin ədəbi ənənələrini layiqli davamçısı və geniş eruditsiyaya malik müasir dünyəvərgürlü məarifparvar ziyalı kimi çoxşəxli fəaliyyət göstərmiş, Azərbaycan realist ədəbiyyatını və məarifçi-demokratik fikrini yeni mərhələyə qaldıraraq milli düşüncənin inkişafına əhəmiyyətli rol oynamışdır. Ustad sənətkarın dramaturji irsi ölkəmizdə teatr mədəniyyətinin yüksəlişinə yol açmışdır. Onun canlı həyat lövhələri ilə son darəcə zəngin hekayələri nəsr tariximizin ən qiymətli nümunələri sırasında xüsusi yer tutur. Vətənpərvər ədib sevdiliyi və tamənnəz xidmətində dəyərdiği xalqın arzusu və istəklərini əsərlərində dolğun əks etdirmiş, məarifçiliyin əvəli təbliğatçısı olaraq daim mədəniyyətin və tərəqqiyə səslənmişdir. Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev Azərbaycanın ictimai həyatında fəal iştirak etmiş və sosial-mədəni quruculuq işlərində yorulmadan çalışmışdır.

Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin adının UNESCO-nun 2020–2021-ci illər üçün görkəmli şəxslərini və əlmlərdə hadisələrinin yubileyli siyahısına daxil edilməsi çoxəstrik ədəbiyyatımızın portaq siması olan ədibin mənavi sərəvəllərini və əli ümumbəşəri dəyərləri əvəndə təcəssüm etdirən humanist ruhlu yaradıcılığının təzminatı və yüksək qiymətləndirilməsinin əvəndə təzahürüdür.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, Azərbaycan xalqının ədəbi-bədii və mədəni-ictimai fikir xəzinəsinə tiftəhələr bəxş etmiş qüdrətli səst üstəsi Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin 150 ilyubiyinin qeyd olunmasını təmin etmək məqsədilə qərar oluruq:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Əlmlər Akademiyəsi ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərinə nəzər əlməqlə, böyük ədib Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin 150 ilyubiyinə dair tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirsin.
2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli qəlan məsələləri həll etsin.

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Bakı şəhəri, 31 yanvar 2020-ci il.

şeylərək Peterburqa gedib. Azərbaycanın ilk diplomatlarından. "Nical" cəmiyyətində və Kür-Axər gəmiçiliyi idarəsində işlədiyi dövrdə Zaqafqaziya, Dağıstan, Orta Asiya və Volqaboyunu gəzib, "Ceyranlı", "Xortdan", "Hakimi-nuni-saqir", "Lağlı", "Mozalan", "Süpürgəsaqqal" imzaları ilə "Molla Nəsrəddin" jurnalında hekayə və felyetonlar çap etdirib. Tiflisdə "Şaharlı İttifaqının Qafqaz şöbə xəbərləri" adlı azyul məcmuənin müdiri olub (1916-1917), fevral inqiləbindən sonra Tiflis İctimai Komitəsinə və onun mərkəzi şurasına üzv seçilib. Həmin ilin martında Borçalı qəzasına müvəkkil göndərilib.

Azərbaycan Dövlət Universitetində ədəbiyyatdan müəhazirlər oxuyub. (İkəminzi il elmi-tədqiqat müəssisəsi Tədqiq və Təbliğ Cəmiyyətinin sədr müəvini və sonra sədri olub. Rusiya Əlmlər Akademiyasının nəzəndəki ölkəşünaslıq bürosunun beşinci elmi səssiyasında yekdilliklə akademiyamız ölkəşünaslıq bürosuna müxir üzv seçilib. Şərq fakültəsinin katibi, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının məsul katibi (1931-1932) kimi çalışıb. Azərbaycan Mərkəzi İctimai Komitəsinin Fəxri Fərməinə layiq görüleb.

Əsərləri SSRİ və xarici ölkə xalqlarının dilinə tərcümə olub. Özü isə Şekspirin "Hamlet", Şillerin "Qaçqınlar", Volterin "Soltan İsmail", Zolyanın "Dəzməçilər", Andersenin "Bülbül", "Şahin zəqəlibas", Lanskyonun "Dəzavət", Çirkovun "Axtarılar", Karolenkonun "Doca zəngəncilər" əsərlərini dilinə tərcümə.

Böyük ədibi bizlərə, daha dəqiqə, ölkəmiz mədəniyyət cəməsinə, sənəstəvər kontingentinə, xüsusilə də "Mədəniyyət-Cəmə"nin oxucularına dəqmaləşdirən onun sözügedən sfera ilə – incəsənətini müxtəlif sahələri, musiqi, teatrta sə bağlıdır. Bildiyiniz kimi, Əbdürrəhim bəy 12 yanvar 1908-ci ildə məşhur "Leyli və Məcnun"

**ONU MÜASİRLƏRDƏN
FƏRQLƏNDİRƏN BAŞLICA
KEYFİYYƏTLƏRİNDƏN BİRİ DƏ
İNCƏSƏNƏTƏ DƏRİNDƏN BƏLƏDLİYİ,
ƏDƏBİ TƏNQİDLƏ SİSTEMLİ ŞƏKİLDƏ
MƏŞĞUL OLMASIDIR**

operasının təqdimatı zamanı ilk Azərbaycan dirijoru olaraq xor və orkestrin, tamaşanın idarəçiliyini öhdəsinə götürüb. Sovetların hakimiyyəti illərində dövlət teatrları üzrə mütəfəkkir vəzifəsinə çalışıb. Azərbaycan milli teatrının yaranmasında 50 illiyi münasibəti ilə keçirilən yubiley tədbirlərinə rəhbərlik edib və sair. Onu müasirlərindən fərqləndirən başlıca keyfiyyətlərindən biri də incəsənətindən bələdiyyə, ədəbi tənqidə sistemli şəkildə məşğul olmasıdır. "Müslimlərdə teatr", "Tənqidə tənqid", "Mirza Fətəlinin faciəsi", "Molla Nəsrəddin haqqında xatirəm", "Ədəbi dilimiz haqqında", "Maksim Gorkinin həyat və yaradıcılığı" və s. məqalələri müasir dövrimizdə də aktualdır. Rus və dünya ədəbiyyatından xəbərdar olan yazıçı ədəbi cərəyanları və prosesləri incələməyi bacarıb, yaradıcılığına bu toplumun içindən, dərinliyindən deyil, üzərindən – geniş üfurlardan baxıb qiymət

Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev əsası Mirza Fətəli Axundov tərəfindən qoyulan yeni, realist Azərbaycan ədəbiyyatının ən görkəmli simalarından biridir. Ədəbiyyat tariximizə böyük dramaturq, ustad, nasir və mahir bir mühərrir kimi daxil olub qırx illik zəngin yaradıcılıq yolu keçmişdir. Onun yaradıcılıq yolu – bütün ömrü boyu sonsuz məhəbbətlə sevdiyi doğma xalqına, ona yurduna yorulmadan xidmət edən vətənpərvər bir sənətkarın yaradıcılıq yoludur.

**Abbas Zamanov
 Professor**

ver, özünü simvolizmin banisi hesab edirdi. "Pəri cadu haqqında qeydlər"ində yazır: "Doxsanı illərin ortasında simvolizm deyilən bir ədəbiyyat üsulu teatro sahəsinə atıldı. Alman ədibi Hauptmann "Dərg olmuş can" sərlövhəli faciəsi mədəniyyət aləminə bir şaşaax saldı. Bu üslulun Şərqi ruhuna xeyli yaxınlığı məni artıq həvəyə gətirdi. Və Şərqi həyatından götürülmüş simvolik bir əsər teatrımız üçün yazmaq fikrinə düşdüm. Nəhayət 1901-ci sanədə "Pəri cadu" namli əsərimni yazdım. Bu neçə ilin müddətində "Pəri cadu"nun səhnədə müvəffəqiyyəti qazanmasına səbəb, həmmən məndeyim simvolizmin ruhumuzə uyğun olmasıdır" (Seçilmiş əsərləri. II cild).

Avropada yaranan, fransızcadan tərcümədə "rəmz", "işarə" kimi mənələndirən ədəbi cərəyan gerçəkliyin simvollar səviyyəsində ümumiləşdirilməsidir. Realizmdən qaynaqlansa da, üst-üstə

Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev tələbələri

Dağıllar arasında keçirdiyi ilk günlərdən Ə. Haqverdiyev onların yenidən Rusiyə işğalına uğramamaq, eləcə də iqtisadi sabitlik və mənəvi əlaqələr baxımından Bakıya meylli olduqlarını həmişə etmişdi: "... bir sıra nüfuzlu dairələrdə Azərbaycanla birləşmək tendensiyası nəzərə çarpır. Eyni fikri bu gün yəmmən gələn hərbi nazirin müavini general Xəlilov da açıq ifadə etdi" – deyə məlumatda daha sonra yazırdı. Bu cəhət Dağıstan, ümmən bütün Qafqazı yenidən Rusiyənin tərkibinə qaytarmaq iddiası ilə səvəş açan çar generalı A.İ. Denikinlə də diqqətdən yayınmırmışdı. O, özünün seçkilili "Rus qorğuşasının açerkləri" ("Çerkeri russkoy smuti") adlı hərbi-tarixi memuarlarının 3-cü cildində "Bəhrəndən çıxış yolu xətəran Dağıl parlamentinin dini inancılar müəhəfizə etmək və Dağıstanın özünəməxsusluğunu qorumaq üçün Azərbaycanla siyasi birlşyən cən atdığını" xüsusi vurğulamışdı.

**Professor Vilayət Quliyev
 "Əbdürrəhim bəy – diplomat" məqaləsindən**

MİLLİYYƏTÇƏ AZƏRBAYCANLI OLAN, İRANDA ŞAHLIQLARI YÜZ OTUZ İL DAVAM EDƏN QACARILƏR SÜLALƏSİNİN BANİSİ MƏHƏMMƏD QACAR OBRAZINI ƏDƏBİYYATIMIZA İLK DƏFƏ ƏBDÜRRƏHİM BƏY GƏTİRİB

Əbdürrəhim bəy qəlam dostları ilə birlikdə

LAKİN ACI HƏQİQƏTDİR Kİ, HAQVERDİYEVİN ƏSƏRLƏRİNİ NƏŞRƏ HAZIRLAYAN, OXUDAN, MƏTƏBƏR MƏQAMLARA YÜKSƏLDƏN, TƏLTİF EDƏN RƏJİM ONU QƏBUL ETMƏKDƏ ÇƏTİNLİK ÇƏKİRDİ...

düşməyən məqamlar var. Amma sonda yənə də realizmə qovuşur. Nizamidən üzəribi simvolikdən həmişə yarılanları. Uğurlu forma, dil və ifadə vasitələri ilə incəsənətin bütün sahələrini bədi-estetik cəhətdən zənginləşdirən simvolizmin Azərbaycan ədəbiyyatında oturmaması birmənalı şəkildə Haqverdiyevin adı ilə bağlıdır. AkademiK Kamal Abdulla ustad yazıçını həmmə də magik realizmin banisi sayır. Təkcə "Xortanın cəhənnəm məktubları" – harda ki, mistik elementlərdən, alleqoriyadan, rəmzlərdən yətarinə istifadə olunub – həmmən fikrin gerçəkliyini təsdiqləyir. Əbdürrəhim bəyin "elementar", ədidən ədi həyat həqiqətlərini təcəssüm etdirən nəsrü onu Azərbaycan ədəbiyyatında primitivizm cərəyanının banisi adlandırılmıqda da əsas verir (E. Qaraxanoğlu). XIX yüzilliyin sonu, XX yüzilliyin əvvəllərində yeni yaranan mədəni təməyillər fonunda davamlı eksperimentlər həyata keçirilirdi. Primitivizm də bir cərəyan kimi bu dövrdə incəsənətin müxtəlif sahələrinə nüfuz etdi. Dahi fransız Qoqenin, gürcü Pirosmənin təmsalında daha çəx rəssamlıqda qabəng görünməyə başladı...

Lakin acı bir həqiqət ortadaıdır ki, Haqverdiyev əsərlərini nəşrə hazırlayan, oxudan, mətəbər məqamlara yüksəldən, təltif edən (əməkdər incəsənət xədimi) rejim onun qəbulunda da çətinlik çəkirdi. Milli köləlikdən xilas arzulı, insan hüquqlarına səygi mövqeli ziyalı ilə totalitar quruluşun bəxş və niyyətləri daim toqquşur, ziddiyyətlərə çevrilirdi. Ədəbiyyati inhisarına almış qırmızı imperiyanın "ura" haray-həşirində ədibin bəxş səsi eşidilmirdi. Ədəbiyyatşünaslıq isə yalnız bir məqam – onu dünya ədəbiyyatı kontekstindən ayrırıb, "satirik yazıç" kimi təndirirməyi bacardı... 7 may 1927-ci ildə dostu Əziz Şərifə yazırdı: "Necə ki, bilirsən, "Azəməş" mənim yazılarımı çəp edir. əmmə... "Pəri cadu"nu buraxmaq istəmir. səbəbi, mənim orada cən və şəyatin ortalıqda çəxtəməyimə mövhumət mənası veritir. Və bir də dəyirlik ki, "Pəri cadu" haqqında inqilabdan sonra bir müəmməllə təndiq qəzətlərə çəxməyibdir". Dünyəda bundan cəfəng səyəkənlə ola biləmi? Əlacı kəsildən Haqverdiyev öz məktubunda Əziz Şərifdən "Pəri cadu" haqqında bir məqalə yazması istilmasında bülünür...

Dramaturqun ilk qəlam təcrübəsi "Hacı Daşdəmən" məzhəkəsi əldə yoxdur. Müəllifin etiraf etdiyi kimi, bu pyes "Hacı Oara" komediyasının təsiri altında yazılma və zəif əlində da, hər halda fakt kimi dəyirtilir. Şuşada "Bəxtsiz cəvan" (1900) faciəsinə və Bakıda "Pəri cadu" (1901) dramını təmməyib. 1927-ci ildə yazılmıq "Köhnə dıddman" və "Baba yurdunda" dilogiyası dramaturqun yaradıcılıqda yeni mövzu – problematika, ideya, yeni konflikt-xarakterlər baxımından əhəmiyyətlidir. Klassik irsimizə "Maralların" silsilə həkəyələrini, "Xortanın cəhənnəm məktubları" pəvestini bəxş

edib. Bütün yaradıcılığı ilə milli-mənəvi dəyərlərə, gələcək nəslin maarifətində böyüməsinə, təlim-tərbiyə almasına xidmət edən "Ata və oğul", "Mozalan bəy" sayahatnaməsi, "Daccalabad", "Diş ağrısı",

Hüseyn Ərəblinskiyin ölümünün yeddii illiyinə həsr etdiyi "Səhnə qurbanı", "Məşadi Qulam qıraət öyrəni", "Üdünlər bəyramı", "Kamran", "Sağsağan", "Çox gözəl", "Daşq" pyeslərini qələmə alıb.

MİLLİ SƏHNƏ ÜÇÜN ESTRADA JANRINDA YAZAN İLK DRAMATURQLAR SİRİSİNDE ƏBDÜRRƏHİM BƏYİN ŞƏRƏFLİ YERİ VAR, BAKI AZAD TƏNQİD VƏ TƏBLİĞ TEATRINDA MƏZHƏKƏLƏRİ UĞURLA OYANILIRDI...

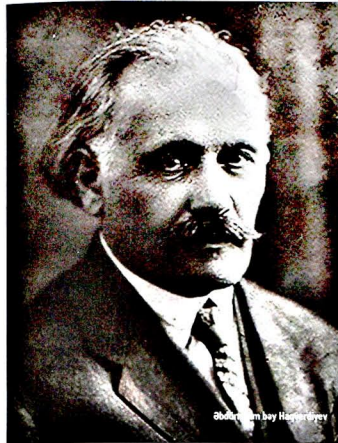
"Pir", "Çəsmək" və s. hekayələri - satirik rühdə, bəzən ironiya, bəzənəs ürək ağrısı ilə qələmə aldığı ədəbi nümunələr Azərbaycan oxucusu üçün heç vaxt dəyər və aktuallığını itirməyəcək. "Şeyx Səbən", "Mirza Səfər", "Bomba", "Düraət" əsərləri nasirizmin icraçılarında sayılır.

O. ədəbiyyat tarixində, milli teatr əsərlərinə aid dəyərlı elmi əsərlərin, nəzəri məqalələrin müəllifidir. Sovet dövrü yaradıcılığı (1920-1933) dramaturgiyasının üçüncü mərhələsidir. Birinci dövr pyesləri sanbalna, ideya kəsarinə, ikinci dövr faciələri mövzu əhəmiyyətinə, dram və komediyaların bədii-estetik kamilliyinə görə daha bikikdir. Dramaturji fəaliyyətinin son dövründə müxtəlif həcmli "Drmuz qan", "Padsəhin məhəbbəti", "Ağac kölgəsində", "Düca tarzan", "Vəyəli", "Ədalət qaçıları",

Milliyyətə azərbaycanlı olan, İranda şəhirlən yüz otuz il davam edən Qacarlar sülaləsinin banisi Məhəmməd Qacar obrazını ədəbiyyatımıza ilk dəfə Əbdürrəhim bəy çatırıb. "Ağa Məhəmməd şah Qacar" faciəsində təkcə əsərin qəhrəmanının deyil, eyni zamanda tarixi şəxsiyyətlər Cəfərzadə xan, Əliqulu xan, Mürtezəqulu xan, Mustafa xan, Rəzaqulu xan, Əli xan, vəzir Hacı İbrahim xan, II İrakli, Tavadəkoyosrov Avelianinin zəngin bədii səhivəli xarakterlərini yaradıb. Həmin süratların təsvirində faciə janrının psixoloji-fəlsəfi, psixoloji-dramatik xüsusiyyətlərindən yüksək sanalqlarla bəhrələnə bilib. Bədi təsvirdə tirənçliq ideyaları, vatan və vətənpərvərlik anlayışları, zəka və güc, vüdan və əxlaq təsəvvürlərinin dramaturji təqdimi bədii möhtəşəmliklə təcəssüm tapıb. Onun "Ac

hariflər", "Millət dostları" səpkili komediyaları realist aktyor məktəbinin formalaşmasında mühüm rol oynayıb, teatrın repertuarlarında dəyərlı yer tutub. Milli səhnə üçün estrada janrında yazan ilk dramaturqlar sırasında Əbdürrəhim bəy Həvərdiyevin şəərəfli yeri var. Bakı Azad Tənqid və Təbliğ Teatrında məzhəkələri uğurla oynanılıb.

Məlumdur ki, bədii əsərlərin məzmunu, ideya xətti hər şeydən əvvəl dövrünün sosial-psixoloji və sosial-iqtisadi şəraitini canlandırır. Tarixən cəmiyyətimizdə baş verən dəyişikliklər, oyanmalar, milli-azadlıq hərəkatları, milli məfkurənin formalaşması prosesləri də realist ədəbiyyatda əksini tapmaya bilməzdi. Bu baxımdan, XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının problemləri ictimai-sosial mühitin təbəddülatları qədər çox idi. Cəmiyyət, insan və onun mənəvi aləmi, şəxsiyyəti, dili, təfəkkürü, azadlıq kimi məsələlər həmin

"BİZ PARLAMENTƏ DAXİL OLANDA DEKLARASIYA YAYINLADIQ VƏ BİLDİRDİK Kİ, GÜRCÜSTAN RESPUBLİKASINDA YAŞAYAN MÜSƏLMANLAR BÜTÜN İMKANLARLA ÖLKƏLƏRİNİ DÜŞMƏNLƏRDƏN QORUYACAQLAR..."

əvəziz mənbə səviyyəsinə yüksəlirdi. Məhz həmin səbəbdən də dəhiyyə qələmindən çıxan hər söz, cümlə 130 ldir ki, maraqla oxunur və əsrlərə oxunaçaqdır.

Ölməz ədəb 17 dekabr 1933-cü ildə Bakıda vəfat etmiş, Fəxrli xiyabandə dəfn olunmuşdur.

Nəzirlər Kabinetinin 7 may 2019-cu il tarixli, 211 nömrəli Qərarı ilə Əbdürrəhim bəy Həvərdiyev Azərbaycan Respublikasında əsərləri dövlət vəradətə elan olunan müəlliflərin siyahısına salınıb.

Əbdürrəhim bəy Həvərdiyevin adı UNESCO-nun 2020-2021-ci illər üçün görkəmli şəxslərin və əlamətdar hadisələrin yubileyləri siyahısına daxil edilib.

Məqalənin əvvəlində vurğuladığımız kimi, Əbdürrəhim bəyin yalançı göz yaşları axıdaraq tarixi torpaqlarımızı zəbt yolu ilə dövlət yaranan erməni məxluqatına birmənalı mövqeyi vardı. Bu baxımdan Gürcüstan Milli Şurasının üzvü olaraq Milli Şuranın 19 dekabr 1918-ci ildə Tiflisdə keçirilən iclasındakı (həmin tarixdə Gürcüstan-Ermanistan müharibəsi gedirdi) çoxşı maraqlıdır:

"Vətəndaşlar, Parlamentin üzvləri

Bu tarixi anda mən Gürcüstan Respublikasının müsəlman vətəndaşları adı ilə çıxış edirəm. Böyük Avropa müharibəsi bitdi. Biz amin idik ki, bundan sonra xalqların yaxşı əlaqələri olacaq, əhəmiyyətlisi isə Zaqafqaziyyəyə yaşayan xalqlar arasında... Ancaq gözəllətimiz olmadı. Qonşu respublika müharibə elan etdi. Bu müharibə üçün heç bir səbəb yox idi. Gürcülər və ermənilər arasında olan bütün məsələlər sülh yolu ilə həll oluna bilər. Bizim hökumət bu problemlərin həlli yollarını axtarırdı. Hansı ki, bu gün çap olunan dəpeşələrdən də görünür. Ancaq bir erməni partiyası öz əqoist məqsədləri üçün bu müharibəyə başladı. Mən istəyirəm aminliyimi deyəm ki, 1905-ci ildə baş verənlər üçüncü şəxsini ilə ələ olub, ancaq bu gün buna şübhə edirəm. Biz müsəlmanlar parlamentə daxil olanda deklarasiya yayınladıq və bildirdik, Gürcüstan Respublikasında yaşayan müsəlmanlar ölkələrini düşmənlərdən qoruyacaqlar. Bu gün yenə bildirik və təkrarlayırıq nə vaxt ki, sözdən işə keçmək lazımdır.

XVIII əsrin sonlarında Ağa Məhəmməd şah Şuşa qalasını muhasirəyə aldığıda Qarabağ xanı İbrahimə dəstək üçün gürcü ordusu Aleksandr İrəqli oğlunun başçılıqlıya səfərə çıxdı. Hansı ki, İran şahı sonra gürcülərə hücum etdi. Borçalı mahalının müsəlmanları gürcü çarının əsgərlərinin yanında durdular və öz din qardaşlarına qarşı gətidilər. Bu şərait bu gün də Borçalı mahalının müsəlmanlarının xatirəsində qalır. Artıq müsəlman razmi (hərbi birlik) təşkil olunub, onlar Gürcüstan Respublikasının düşmənlərinə qarşı çıxırlar. Onlar təkcə Gürcüstanın müstəqilliyi üçün deyil, bütün Zaqafqaziyyənin müstəqilliyi üçün müharibə elan edirlər. Müstəqillik dəyəridir, onu hər imkanda qorumağa çalışırıqlar..."

Qurban Məmmədov

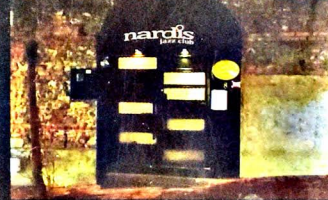
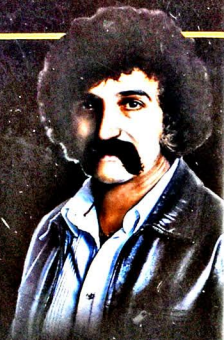

QAYNAR HAYAT VURGÜNÜ

Vaqif Mustafazadə İstanbulda anıldı

11 dekabr 2019-cu ildə İstanbul Nardis Klubunda görkəmli pianoçu və caz-muğam musiqi istiqamətinin banisi, bəstəkar, SSRİ-nin əməkdar artisti Vaqif Mustafazadənin (16.03.1940–16.12.1979) vəfatının 40 illiyinə həsr olunmuş konsert keçirilib.

nardis
Jazz Club

Aqlıq mərasimində tədbirin müəllifi və layihənin rəhbəri olaraq qədiməm. Azərbaycan xalqının milli sənəti Vaqif Mustafazadənin həyat və yaradıcılığında danışarkən tədbirə toplaşarlarda gerçək ehtiram və canlı marağ müşahidə etdim. Tədbirin reallaşmasında Türkiyənin məşhur caz gitara ifaçısı Önder Focanın zəhmətini qeyd etməmək olmaz. Türk üçlüyü məşhur bəstəkar, pianoçu və cazmen Kaan Bıykoğlu, bas-gitaracı Şentürk Öztaş və nağaraçı Elvin Cənqizhan Vaqif Mustafazadənin "Düşünce", "Mart", "Bayatı-Şiraz", "Təm tanha" kimi əsərlərini bənzərsiz bir quntuluşda ifa etdi.

Üçlüyün ifasında, eyni zamanda, görkəmli Azərbaycan bəstəkar Tofiq Quliyevin "Sənə də qalmaq" kompozisiyası, Azərbaycan xalq mahnıları, caz standartları, Kaan Bıykoğlunun müəllif əsərləri və Bel Bartokun əsərlərinin caz aranjiimanları da təqdim olundu. Konsertin qonağı Azərbaycan bəstəkarı və jazzmeni, Vaqif Mustafazadənin tələbəsi İlyas Mirzayev "Blue, Red, Green" jazz kompozisiyasını icra etdi.

"V.Mustafazadənin anım gecəsini böyük həvəslə gözləyirdim. Onun nəfis və misilsiz musiqisini ifa etmək mənim üçün böyük şərəfdir. Böyük məmnuniyyətlə öz əməkdaşlarımla onun kompozisiyalarını və Tofiq Quliyevin "Sənə də qalmaq" mahnısını əsasında bəstəmizi ifa etdik. Xatirə gecəsinin keçirilməsində Nigar Babazadəyə və Önder Focana öz təşəkkürümü bildirirəm" deyərkən K.Bıykoğlu tədbir haqda öz təəssüratını bölüşdü.

Artistlərin ifası Vaqif Mustafazadə haqqında foto və videomaterialar ilə müşayiət olundu və tamaşaçılar tərəfindən alqışlarla qarşılandı.

Nigar Babazadə
Layihənin müəllifi və rəhbəri

Foto: © Irina Weinrach

... Мне бы очень хотелось чаще играть нашу великую музыку. Она заслуживает огромного мирового внимания...

“Я ПОМНЮ ШУШУ БЕЛОСНЕЖНОЙ”

Везучая любовь к небу, желание летать у него проявилось еще в детстве в Шуше. Мечта не покидала его, много позже, учась в Кельне, часто ходил на смотровую площадку аэропорта любоваться на взлетающие самолеты. «Это необычное пристрастие для испытания себя, совсем не шуточное и ответственное занятие, чтобы относиться к нему как к хобби. Потому учился летному делу в Германии, ходил на занятия, окончившись в мир, где все должно работать безошибочно, и невозможны никакие отклонения.»

Помимо страсти к полетам, наш герой любит стрелять по мишеням, играет в теннис, в юности не на шутку увлекался рисованием. Читатель может не сразу догадаться, что это штрихи к портрету музыканта и сегодняшний собеседник «Madaniyyat/Culture» — представитель самой загадочной профессии в музыке, скромный, деликатный в общении, необыкновенно харизматичный на сцене, дирижер Фуад Ибрагимов.

В его творческом резюме конкурсы и победы, отмеченные наградами, участие в авторитетных фестивалях, сотрудничество с известными мировыми коллективами. Прошедший год для Фуада также был насыщен интенсивной работой, памятными встречами и знаменательными событиями. В их числе — участие на одном из престижнейших музыкальных фестивалей, проводимом каждое лето на родине великого В.Моцарта вот уже в течение века. Здесь творили легенды дирижерского искусства, такие как Артуро Toscanini, Бруно Вальтер, Вильгельм Фуртвенглер, Герберт фон Караян и другие.

С Анной Нетребко и Юсифом Эйвазовым.
Зальцбург, август 2019

**ДЛЯ МЕНЯ ПОЕЗДКА В ЗАЛЬЦБУРГ
СТАЛА ФЕНОМЕНАЛЬНЫМ МАСТЕР-
КЛАССОМ, В ПЕРВУЮ ОЧЕРЕДЬ,
ОДНОГО ИЗ ВЫДАЮЩИХСЯ
ОПЕРНЫХ ДИРИЖЁРОВ**

— Да, считаю это большим везением. Одним из сильнейших впечатлений была работа с Венским филармоническим оркестром 92-х летнего немецкого дирижера Херберта Бломштедта. Поражало, что оркестр помогал в трактовке произведения — Девятой симфонии Г.Магера, и как дирижер обходился с этим видением оркестрантов, пропуская через себя и незаметно, очень тонко и гибко что-то менял. О сотрудничестве такого профессионального уровня можно только мечтать.

Еще одно неизгладимое воспоминание оставил оркестр SWR (оркестр Юго-Западного радио Германии), где главным дирижером и художественным руководителем является Теодор Курентзис. Я впервые видел работу этого дирижера живьем, наблюдал репетиции, которые меня ошеломили. Меня поразили в работе Теодора с его оркестром невероятные дистанции динамики, градации нюансов, каких я не слышал прежде. Превосходно играющий оркестр в полном единении с дирижером с потрясающей силой передали вневременную суть трагической концепции легендарной Ленинградской симфонии Д.Шостаковича.

— После плодотворного летнего сезона у вас наступила пора блистательных гастролей.

— Осень началась открытием творческим знакомством и сотрудничеством с муромом моего детства и юности, скрипачом-солистом высочайшего уровня Гидоном Кремером и его созданием, оркестром «Kremerata Baltica». Я уже не раз убеждаюсь, что с такими профессионалами работать очень ответственно, в то же время легко, комфортно. Требовательный к себе человек в контакте с ними находит ответы на многие вопросы, которые задает себе.

— Вы нашли ответы на все вопросы?

— Нет, на все не скажу, у меня еще миллиард вопросов и столько сомнений. Невероятно рад прошедшим гастролям, но это не позволяет мне почувствовать удовлетворенности, успокоится.

Во время выступлений с Гидоном Кремером было два премьерных исполнения, одно из них с известным французским виолончелистом Жан-Гием Керасом и Ensemble Modert, ведущим ансамблем современной музыки. Фантастическая школа работать с такими большими музыкантами.

— Их число растет, тут не стоит скромничать. Говоря о сотрудничестве с выдающимися музыкантами мирово-

С Гидоном Кремером и Ансамблем Модерт.
#Ирга, сентябрь 2019

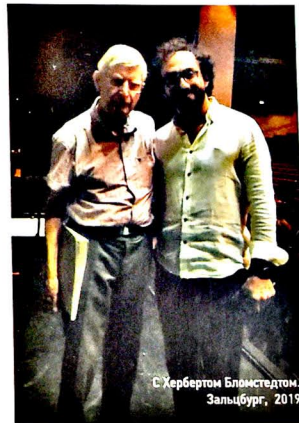
С Гидоном Кремером и Ensemble Modert.
Кронберг Академия (Германия), октябрь 2019

го времени, стоит вспомнить о вашей совместной работе с В.Краским над эпохальным сочинением К.Штокгаузена «Bjurrpel» для трех оркестров — его российская премьера стала одной из сенсаций крупнейшего форума современной музыки «Другое пространство» в 2016 году.

— Мне безумно повезло испытать свое счастье, так как Рауф Абдуллаев, художественный руководитель и главный дирижер азербайджанского симфонического оркестра им. У.Гаджибеяли, доверил мне участие в исполнении сочинения, которым дирижировать должен был он сам, но на тот момент из-за болезни отказался. Конечно, огромная удача, что это поручили мне, однако в тот момент я даже не думал об этом, просто стал усиленно готовиться. Рауф Джанбашыевич уже работал над этим произведением с нашим оркестром, я не начинал все с чистого листа.

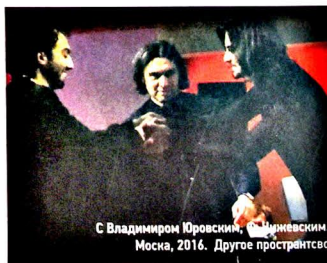
— Каким вы ощущали совместное творение столь небывалого, многогероного полотна?

— Непростая задача, стоящая перед тремя дирижерами (тремь был Ф.Чиневский, основатель и руководитель ансамбля Quarta Musica), которые должны объединить в единое целое три звуковых мира, живущих самостоятельной жизнью, — это выско-

С Хербертом Бломштедтом.
Зальцбург, 2019

**ОЧЕНЬ СЛОЖНО НАХОДИТЬ
В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ
КЛАССИЧЕСКОГО РЕПЕРТУАРА
ЛИЧНОЕ ПОСЛАНИЕ. СТОЛЬКО
ВСЕГО УЖЕ БЫЛО СКАЗАНО,
СЫГРАНО, ПРИ ЭТОМ НЕ ХОЧЕТСЯ
ПОВТОРЯТЬСЯ И ОДНОВРЕМЕННО
ОТКЛОНЯТЬСЯ ОТ ТРАДИЦИЙ**

С Владимиром Юрским, Владимирским.
Москва, 2016. Другое пространство

чайший контроль, согласованность, выверенность временных стыков, динамика. Участие в столь грандиозном творческом процессе – мощная закладка, особенно если тебе выпала честь разделить сцены мастеров, как Кривоный.

– *В вашей репертуаре классика 20 века, а также произведения, отпущенные незначительную временную дистанцию. Кто-то из музыкантов сказал, что при обращении к произведениям далеких времен, исполнителю стоит относиться к партитуре как к чтению чужих писем из прошлого, стараясь найти в ней личное послание, адресованное композитору.*

– Очень сложно находить в произведениях классического репертуара личное послание. Столько всего уже было сказано, сыграно, при этом не хочется повторяться и одновременно оплотниться от традиций.

– *В своих интерпретациях вы стараетесь...*
– Не убить музыку своим эго, это главная задача.

– *Общение с авторами прошлого строится через призму сегодняшнего дня или вы стараетесь предельно приблизиться к ним, раствориться в эстетике того времени?*

«МУЛЬТИТАСКИНГ» В МОЕЙ ПРОФЕССИИ ОЧЕНЬ ПРИГОДИЛСЯ – ЭЕ СПЕЦИФИКА ИЗНАЧАЛЬНО ДИКТУЕТ НЕОБХОДИМОСТЬ ОСВОЕНИЯ НАВЫКА МНОГОЗАДАЧНОСТИ, КОГДА ОДНОВРЕМЕННО ТЫ ДОЛЖЕН, И ЗАПОМИНАТЬ, И ЗАМЕЧАТЬ, И РЕАГИРОВАТЬ, И «МАХАТЬ» РУКАМИ

Оркестр «Vaku Chamber Orchestra»

– Нужно быть как можно ближе к партитуре и еще немного осмотреться вокруг, что было сделано до меня, сравнивая со своим пониманием. Сегодня невозможно многие вещи делать и чувствовать, как сто лет назад. Сейчас инструменты другие, психология, ощущение времени иные, да и отношение слушателей к концертам отличается. Я не сторонник создания атмосферы стадушотелней давности. Но при этом необходимо, чтобы музыка жила, звучала, трогая сердца музыкантов, неухоженных слушателей, неважно какими смычками при этом играют.

– *В ваших гастрольных концертах вы исполняете программу, предложенную приглашающей стороной. А что бы вы хотели исполнить, имея возможность выбора?*

– Скажу не как азербайджанец и патриот: мне бы очень хотелось чаще играть нашу великую музыку. Она заслуживает огромного мирового внимания. Нывая в Германии столько лет, мне абсолютно очевидно, что она полюбится за рубежом, если ее будут достаточно часто слышать. Сейчас агентства, с которой я работаю (Productions Internationales Albert Sarfat), создают возможность сотрудничества с интересующими музыкантами, коллективами и получают от приглашающей стороны программу концертов, от меня здесь, увы, ничего не зависит. Я стремлюсь, чтобы в будущем у меня появилась возможность самому выбирать программу,

и тогда непременно в каждый концерт я бы включал сочинения наших авторов.

– *Вы работаете как с опытными музыкантами, состоявшими оркестрами, так и с молодежными коллективами. Что может сказать руководитель оркестра Neue Philharmonie Munchen и главный дирижер азербайджанского оркестра «Vaku Chamber Orchestra» об этой стороне деятельности?*

– Для дирижера очень ценно работать и с профессионально сложившимся коллективом, и с молодежью. В первом случае ты получаешь очень много информации, что и как можно осуществить. Любый оркестр – всегда новые находки, у каждого свои сильные стороны. С молодежью ты должен знать совершенно конкретно, какие «ингредиенты», в каком количестве и сочетании добавлять, действуя быстро и эффективно. Замечу, что практически одинаковая ответственность в работе как с молодыми, так и с состоявшимися оркестрами.

С Фархадом Караяевым, Москва, 2016. Другое пространство

– *Появились ли на дирижерскую практику ваше увлечение летным делом?*

– Безусловно. Есть такое понятие «мультиаскинг», означающее умение делать одновременно несколько вещей, что чрезвычайно важно для пилота. «Мультиаскинг» в моей профессии очень пригодился – ее специфика изначально диктует необходимость освоения навыка многозадачности, когда одновременно ты должен, и запоминать, и замечать, и реагировать, и «махать» руками.

– *В конце октября прошлого года в Рахмановском зале Московской консерватории состоялось ваше выступление с Ансамблем солистов азербайджанского государственного симфонического оркестра им. У.Гаджибеяли.*

– Это был заключительный концерт совместного проекта Министрства культуры Азербайджана и Московской консерватории «Азербайджанские исполнительские в намерных залах Московской консерватории», инициатором и куратором которого являлся профессор Фархад Караяев. Меня чрезвычайно обогащала каждая встреча с таким большим музыкантом, как Фархад Караяев. Начиная от обсуждения программы, различных профессиональных аспектов, заканчивая человеческим общением, всегда открывалось что-то новое, важное. Хорошо помню, как он предложил исполнить Первую симфонию А.Шнитке. Посмотрев партитуру, я был абсолютно уверен, что нужно отпихнуть эту затею. Но отказывать Фархад Караяеву очень не хотелось, я знал, что за этой задумкой стоит определенное понимание, и, несмотря на свой страх, просто доверился его опыту, интуиции.

– *Фархад Караяевич не ошибся, включив сочинение в концертную программу проекта «Zamanla iz-iza». Это было мастерское прочтение гизатинской, сложнейшей партитуры. Вам удалось искусно «мониторить» грандиозную кон-*

струкция, выдержав баланс всех ее составляющих, уверенно повести за собой оркестр и завершить выступление.

– Фархад Караяев всегда привлекает меня для участия в исполнительных проектах, которые значительно двигают меня вперед. «Освоение» симфонии А.Шнитке стало той базой, которая помогла мне справиться с финальным туром конкурса дирижеров имени Е.Светланова (2018), где нужно было за час-полтора разобраться в незнакомой партитуре. Это было сочинение Ольги Викторовны «Планета Светланова», специально написанное для творческого соревнования. Этого испытания я очень боялся: не во всем характере выполнять работу приблизительно, не осмыслив все до конца. Перелистав партитуру движением руки, я понял, что справлюсь. Сочинение включало определенные ритмические сложности, игру красок, алеаторические фрагменты, элементы инструментального театра – на то были указания, отмеченные мелкими почерком, что можно было с легкостью пропустить из-за волнения. Это и случилось с некоторыми конкурсантами, тогда как было важным драматургическим моментом: в конце, после удара гонга оркестру нужно было встать, посмотреть в одну точку. Я понял это как жест почтения памяти Светланова. Автор сочинения остался довольным результатом, поблагодарила меня, пожелав оставить себе запись исполнения.

– *На успехе концерта, помимо сотрудничества «оркестр-дирижер», сказывается отзывчивость, энергетика публики.*

– Ее поддержка крайне важна. Аплодисменты – обычная форма приветствия музыкантов, принятая в мире, – очень значима, их влияние на ауру последующего концерта, несомненно, срабатывает обратная связь. В свою очередь, ты завоевываешь публику, ее надо воспитывать, иногда баловать, к ней надо относиться как к семье, продуманно и целенаправленно.

**ВСЕ, ЧТО ТРЕБУЕТСЯ ДЛЯ
ТВОРЧЕСКОГО НАСТРОЯ,
— ЭТО НЕБОЛЬШОЕ
ПРОСТРАНСТВО, ТИШИНА И
ВРЕМЯ, ЧТОБЫ ПОСЛУШАТЬ,
ПРОЧЕСТЬ ПАРТИТУРУ,
И ВСЕ, ЧТО СВЯЗАНО С
СОЗДАНИЕМ СОЧИНЕНИЯ**

С женой Магдой Саринской-Ибрагимовой

— Какова семейная стратегия в реальной жизни, когда супруга еще и участник вашего музыкального коллектива?

— Дома я не стремлюсь быть дирижером. У нас все естественно, ободно-гармонично складывается, мы не смешиваем работу и семейную жизнь. Очень доверяю вкусу моей супруги, о верности ее ощущений и понимания суму не только я, это было многократно замечено в разных коллективах. Ее мнение о концерте для меня имеет большое значение. Вначале процесса подготовки, пытался уяснить для себя какие-то моменты, первый советчик — это Магда, которая дает мне эмоциональный заряд. Она — одна из музыкантов оркестра, которые первыми выносят вердикт дирижеру, оценывая происходящее со стороны, и мне очень важен ее отклик как профессионала.

— Помните музыку, что настраивает вас на творческую волну, возможно, другие виды искусства?

— Кто-то переживает подальше от городской суеты, кто-то уходит в поход. Для вдохновения мне не нужна особая обстановка или специальные занятия. Все, что требуется для творческого настроя, — это небольшое пространство, тишина и время, чтобы послушать, прочесть партитуру, и все, что связано с созданием сочинения.

Моем увлечением было рисование. Не обучаясь этому специально, раньше я очень много рисовал, сам старался постигнуть секреты светотени.

— Рисовали красками?

— Нет, только черным карандашом. Это были пейзажи и портреты, но всегда с натуры, копирование мне было неинтересно. Часто «пересматривал» какой-либо рисунок, картину, которые становились импульсом для моей «фантазии», интерпретации на эту тему. Например, в портрете Паганини, я сделал акцент на зрени, прорисовал их более скульптурно, вплоть до жидочек и волосков. Больше половины моих

картин была взята на выставку молодых художников, потом картины затерлись, к сожалению, мне их так и не вернули, и судьба их неизвестна. Самым любимым среди тех экспонатов был рисунок слона, помимо все линии, которые составили этот образ. Я перестал рисовать, учась в Германии. Сейчас страшно взять карандаш в руки: если что-то на время откладываю, бывает трудно к этому вернуться, боюсь разочарования.

— Ваш путь в музыке начался...

— Моя семья жила в музыке. Дед — ханенде, первый исполнитель песни «*Dağabađın tağalı*», преподавал теорию мугама в школе, долгое время был директором Шушинского центра культуры. В свое время он шел для Узеира Гаджибеяли, тогда проводились смотры талантливых детей, являвших гордость Карабаха. Сохранилась фотография Узеирбека в окружении юных певцов, одним из которых был мой дед. В Баку он и познакомился с семьей своей будущей жены, потом семи дружили много лет. Интересно, как иногда распроясняется судьба: бабушка, педагог математики, выйдя замуж, переехала в Шушу из столицы, так и моя Магда приехала со мной сюда из Германии. Мама закончила консерваторию, именно она привила мне интерес к классической музыке, с раннего детства играла произведения, доступные восприятию ребенка. Помню «*Элизе*» Бетховена, прелюди Шопена. По ее рассказам, я очень любил изобретать истории за фортепиано, в том числе и реально происходившие, когда разбивались стекла, было тревожно, страшно.

Поворотным моментом для меня стало знакомство со скрипкой в первом классе: из Баку приехала скрипачка, которая, рассказывая, показывала инструмент детям. Скрипка произвела на меня неизгладимое впечатление, казалась необычной игрушкой, полной сюрпризов, — хотелось потереть струны, покрутить колки, подергать подбородчик. Придя домой, я объявил удивленной маме о своем желании учиться играть на скрипке. В Шуше я начал заниматься музыкой, инструмента подарил близкий друг нашей семьи,

Шуша

известный композитор Сулейман Алескеров, послал скрипку из Баку, передав с папой. Но мои занятия прервались через полгода — начались трагические события, педагог уехал, потом вынуждена была покинуть город и наша семья.

— Шуша — для всех нас болевая точка, потерянный, недостижимый рай, у каждого из нашего поколения свои воспоминания о ней. Какой она вам запомнилась?

— Я помню Шушу белоснежной, кажется, нигде в мире не видел такой белизны, как там, хотя бывал в разных странах в зимнюю снежную пору. Очень ярко помню прозрачность воздуха в безветренный день, хруст снега под ногами, и сейчас ощущаю его запах. В памяти всплывает камин, горящий в кабинете дедушки, а на улице хлопьями валит снег. Другое впечатление: я, услышав звук вертолета, сплотаюсь, со всех ног мчусь на Динджир дюю, чтобы засечь его приземление или взлет. И вот я уже стою на зеленой траве, зачарованным взглядом провожаю огромную крылатую машину, исчезающую в бездонной синеве. Мечта полететь тогда казалась несбыточной.

— Вы пронесли ее сквозь годы, воплотив в жизни Новых удачных полетов — в реальности и творчестве!

P. S. Этот номер журнала выходит в экстремальный период, когда культурная жизнь практически во всем мире вынужденно перешла в онлайн режим. Не только виртуальные музеи, концерты и спектакли радуют поклонников искусства, теперь меломаны могут наслаждаться онлайн выступлениями любимых солистов и музыкальных коллективов. Одним из первых среди деятелей искусства подключился к движению «*Evla qal*» и Фуад Ибрагимов. Под его руководством музыканты *Baku Chamber Orchestra*, найдя у себя дома, в разных концах города, исполнили жемчужину азербайджанской инструментальной музыки — «*Танец страстной девушки*» из балета

Кара Караева «*Тропюю грома*». Это выступление стало ярким выражением преданности своей профессии, внимания и признательности слушателям. ♦

Беседа вел:

Аруз Мамедова,

доктор философии по искусствоведению,
доцент кафедры композиции Банинской Музыкальной
Академии имени У.Гаджибеяли

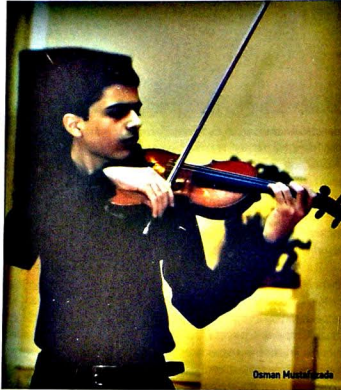
"CARNEGIE HALL"

səhnəsində gənc ifaçımızın parlaq qələbəsi

Əsası Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş dövlət gənclər siyasətinin Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməsi nəticəsində Azərbaycan gəncləri bütün sahələrdə özlerini doğruldurlar. "...Ölkəmizin hərtərəfli inkişafında gənclərimizin çox böyük rolu vardır. Gənclər müxtəlif sahələrdə çox uğurla fəaliyyət göstərirlər, ölkəmizin ümumi inkişafına böyük töhfə verirlər... Bu gün Azərbaycan gəncləri cəmiyyətimizin fəal hissəsidir. Biz haqlı olaraq gənclərimizlə fəxr edə bilərik..." Cənab İlham Əliyevin sözlədiyi bu fikir ölkə rəhbərliyi tərəfindən gənc, istedadlı kadrlara verilən böyük dəyərin və dəstəyin bariz nümunəsidir.

Bu ilin bahar nəfəsi mart ayının əvvəllərində Ü.Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının on yeddi yaşlı I kurs tələbəsi Osman Mustafazadənin Amerika Birləşmiş Ştatlarında, Nyu Yorkda yerləşən və dünyada ən nüfuzlu klassik musiqi qəbul məkanlarından biri sayılan Carnegie Hall-da keçirilən "Golden Classical Music Awards" adlı beynəlxalq müsabiqədə, violinin nominasiyası üzrə I yeri qazanmaqla əldə etdiyi parlaq qələbə yadqalan mədəniyyət hadisələrindəndir.

Xüsusilə qeyd etmək istərdim ki, Osman, Xalq artisti, görkəmli violinin ifaçısı və pedaqoqu, professor Zəhra xanım Quliyevanın sinifində oxuyur. Amerika səfərinə Zəhra xanım ilə yanaşı, onun sinifində uzun illər məhsuldar konsertmeyster kimi fəaliyyət göstərən, istedadlı pianoçu, konsertmeyster Səbinə Muradova da qatılmışdı. Səfər haqqında öz təəssüratlarını bölüşmək üçün Zəhra xanım ilə müsahibəni diqqətinizə çatdırıram...

Osman Mustafazadə

NÜFUZLU MUSIQİ SƏHNƏLƏRİNDƏ TƏŞKİL OLUNAN QALA-KONSERTLƏRİN MƏŞQ VƏ ƏSAS TƏDBİRDƏ İSTİRAK REQLAMENTİ ƏVVƏLCƏDƏN TƏTBİQ OLUNUR VƏ BUNA ÇOX CİDDİ RİAYƏT EDİLİR

- **Hörmətli Zəhra xanım, sizi tələbəsiniz Osman Mustafazadənin belə nüfuzlu müsabiqədə parlaq qələbə qazanması münasibətilə ürəkdan təbrik edirəm!**

- Çox təşəkkür edirəm. 2019-cu ilin sonlarında "Golden Classical Music Awards" müsabiqəsi elan olunanda tələbə Osman Mustafazadənin orada iştirakını istədim. Müsabiqə kiçik, orta və yuxarı yaş qruplarında, fortepiano, simli, nəfəs və zərb alətləri üzrə keçirildi. Yarışmanın tələbinə görə, iddialıqlar öncə, videoya çəkilən ifalarını Təşkilat Komitəsinə göndərməli idilər. Amma redaktə variantı deyil, sahna və ya digər konsert məkanından birbaşa videoyaizləy qəbul olunurdu.

Osman Mustafazadə keçən ilin yanvarında M.Əməliyev adına Akademik Dövlət Filarmoniyasında, mənim simfoniya orkestrimdə, Yan Sibeliusun violini və orkestr üçün konsertinin I hissəsini Ü.Hacıbəyli adına Dövlət Simfonik Orkestri ilə ifa etmişdi. Biz həmin videonu müsabiqəyə göndərdik. Bir müddət sonra sevindirici xəbər əldə ki, Osman yirmiyə yaşlılar qrupunda birincilik qazanıb və Nyu Yorkda, dünya şöhrətli musiqi mərkəzi sayılan Carnegie Hall-da mükafatın təqdimatı və qala-konsertində iştirak üçün dəvət əlib. Bu hadisə bizim üçün çox qürurverici idi. Bir məqamı da vurğulayım ki, nüfuzlu musiqi səhnələrində təşkil olunan qala-konsertlərin məşq və əsas tədbirdə iştirak rəqlamenti əvvəlcədən tərtib edilir

Gənc ifaçı Osman Mustafazadə mülkiyyəti Zəhra Quliyeva ilə

Bir müsabiqə mükafatı sahiblərinin sevindiricisi

KONSERT VƏ PROGRAM SEÇƏRKƏN İSPAN VIOLİN İFAÇISI VƏ BƏSTƏKARI PABLO DE SARASATENİN "BASK KAPRIÇÇIOSU" ƏSƏRİ ÜZƏRİNDƏ DAYANDI

və buna çox ciddi riayət edilir. Bizim çoxşimzə beş dəqiqəlik vaxt verilmişdi. Bunu nəzərə alaraq, konserta program seçərkən ispan violinin ifaçısı və bəstəkari Pablo de Sarasatenin "Bask kapriççiosu" əsəri üzərində dayandıq. Uzun illər mənimlə cəyin-ciyinə çalışan istedadlı pianoçu, konsertmeyster Səbinə Muradova ilə gərgin məşqlərə başladım.

Məsələnin ikinci tərəfi, bizim müsabiqədə iştirakımız üçün maliyyə mənbəyinin tapılması idi. Mən xüsusən iki görkəmli ictimai xadimə - BMA-nın rektoru, Xalq artisti Fərhad Bədəlbəyli və Azərbaycan Respublikası Diaspor İla və İştirak Komitəsinin sədri Fuad Muradov canlarına dərin təşəkkürümü bildirim. Həmin şəxsiyyətlərin layihəmi hərtərəfli dəstəkləməsi məsuliyyətimizi bir qədər də artırdı.

- **Müsabiqənin Münsiflər Heyətində kimlər təmsil olunurdu?**

- Münsiflər Heyəti iştirakçılar üçün anonim qalaraq, qatılaraq gizli səsvermə yolu ilə müəyyənlaşdırıldı. Başqa müsabiqələrdəki kimi münisif üzvlərin səhnədə iştirakçılara mükafatları təqdim etmə formasi burada tətbiq olunmurdu. Bu məqam da müsabiqənin fərqləndirici xüsusiyyətlərindən idi.

- **Müsabiqədə otuz yeddi ölkədən iddialıqlar öz qüvvələrini sınayırdılar. Onlardan diqqətçəkən digər ifaçılar varmı?**

- İştirakçılar içərisində arfa ifaçısı Erendira Yaretti Morales, pianoçular Sophie Byuning və David Solomon Bob, violonçel ifaçısı Connor Tsuicello, klarnet ifaçısı Tianqi Xia kimi iştirakçıları çıxışları çox maraqlı idi.

Sənəcni peyğəmbər gətirib...

- **Zahra xanım, bu, sizin okeanın o tayına ilk səfəriniz deyildi, manca...**

- Doğru buyursunuz, Amerikaya sayca üçüncü səfərim idi. İlk dəfə 2005-ci ilin noyabr ayında Texas ştatında yerləşən San-Antonio Universiteti (UTSA) tərəfindən, musiqişünas Džeyn Halleyn təşəbbüsü ilə davət olunmuşdum.

Növbəti səfərim bir il sonra, sentyabr ayında Ohayo ştatının Oxford Chamber Orchestra kollektivinin dirijoru Rikardo Overbaxın dəvəti ilə gerçəkləşdi. Səfər çərçivəsində Vaşinqtonda "John F. Kennedy Center for the Performing Arts"da görüşürəm. "Voice of Amerika" teleradio şirkətində müsahibələrim baş tutdu.

- **Sonuncu səfərinizdə keçirdiyiniz hissələri digərlərindən fərqləndirən nə idi?**

- Təbii. Uzun illər davamlı konsert həyatım boyu, əsasən xarici ölkələrdə bir məqamı daim müşahidə etmişəm: kim olursan ol, həmişə yeni yarıdırı simada görünməlisən. Amerika dinlayıcısı xüsusilə belə məsələlərə həssas yanaşır.

Müsəbiqənin qala-konserti Carnegie Hall-ın Weill Recital Hall zalında keçirilib. Kamera musiqisi üçün nəzərdə tutulan zal 400 nəfərlik tamaşaçaya hesablanır. Belə mətəbar zalda tələbəmin çıxışı həm qürurlu, həm də çox məsuliyyətli idi. Osmanın on yeddi yaş var, bu yaşda BMA-nın I kurs tələbəsi kimi, qələbəsi ilə akademiyanın tarixində ilka imza atdı.

Təşəvvür edin, Osman səfərə iki gün qalmış bərk xəstələndi. Biz hamımız narahatlıq keçirdik. Amma səhnədə məşq günü, ən asanı konsertdə çıxışı zamanı onda xəstəlikdən əsər-əlamət qalmamışdı. Başqa sözlə, bir ifaçı kimi texniki və psixoloji hazırlığın yüksək səviyyəsi P.Sarasatinin "Bask kapriçiosu kimi mürəkkəb əsərinin mükəmməl ifasını şərtləndirirdi. Zalda tamaşaçıların "bravo" sədalarnı eşidəndə özümlə bir müəllim və ifaçı kimi çox xoşbəxt hiss etdim. Münsiflər Heyətinin yekdillə qərarı ilə "Ən yaxşı müəllim" diplomuna layiq görüldüm.

Digər tərəfdən, səfərimizin uğurlu alınmasında səhnədə uzun illər boyu çiyin-çiyinə çalışdığımız istedadlı pianoçu, konsertmeyster Səbina Muradovanın zəhmətli xüsusi vürğulənməyi istəyirəm. O, peşakar musiqiçi olmaqla yanaşı, saf qəlbə malik insandır. Səhnədə tərəf-müqabil olaraq ansambli balansının dolğunluğunda Səbina xanımın rolu böyük idi.

**ZALDA TAMAŞAÇILARINI
"BRAVO" SƏDALARINI
EŞİDƏNDƏ ÖZÜMLƏ BİR
MÜƏLLİM VƏ İFAÇI
KİMİ ÇOX XOŞBƏXT
HİSS ETDİM. MÜNSİFLƏR
HEYƏTİNİN YEKDİL
QƏRARI İLƏ "ƏN YAXŞI
MÜƏLLİM" DİPLOMUNA
LAYİQ GÖRÜLDÜM**

- **Bildiyiniz kimi, bu aybütündə dünyada koronavirus epidemiyası ilə mübarizə məqsədilə çoxsaylı qabaqcılları tədbirlərlə diqqət çəkir. Sühbətsiz ki, müsəbiqənin keçirildiyi Nyu Yorkda da müxtəlif prosedurlar həyata keçirilib. Siz həmin proseslərin iştirakçısı kimi nələri müşahidə etdiniz və müsəbiqənin qala-konsertinin təşkilatı barədə nələri vürğuləyə bilirsiniz?**

- Tədbirin təşkilatçıları koronavirusla bağlı təhlükəsizlik tədbirlərini ən yüksək səviyyəyə nəzərə almışdılar. Bütün iştirakçılar və tamaşaçılar üçün konsert məkanının bir çox yerlərində antiseptik balonlar quraşdırılmışdı. Həmin əllərinə yuyaraq tamaşaçı

zalına və ya səhna arxasına keçməyildi. İştirakçılar isə həm məşq və konsertə qədər, həm də sonra əllərini mütləq qaydada yumalı idilər.

- **Dünyanın bir çox yerlərində olduğu kimi, ABŞ-da da diaspor təşkilatlarımız fəaliyyət göstərir...**

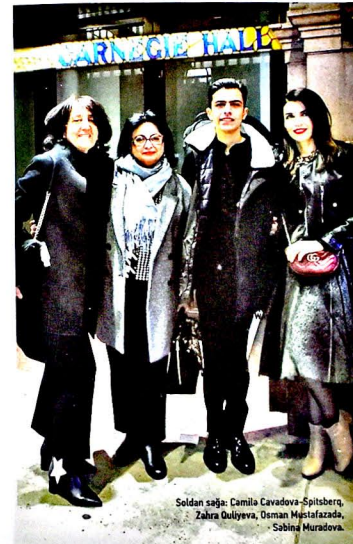
- Amerikada fəaliyyət göstərən müxtəlif diaspora təşkilatları bizim iştirakımızdan xəbərdar idilər. Mən xüsusilə görkəmli musiqiçi, milli orqan sənətini Amerikada və bütün dünyada layiqincə təmsil edən, vətənpərvər xanım Camila Cavadova-Spitsberqin adını çəkmək istərdim. O, Dallasdan Nyu Yorka biza dəstək olmaq üçün gəlmişdi. Camila xanımın diaspor təşkilatları ilə əlaqəsi, vətəninin mədəniyyətinin təbliği yönündə gördüyü işlər həmya bəlidir. Qala-konsert zamanı zalda mən çoxsaylı diaspora üzvlərini gördüm. Həmçinin Camila xanımın təşəbbüsü ilə Dallasda fəaliyyət göstərən milli diaspor tərəfindən təsis edilən mükafat Osmana təntənəli şüraitdə təqdim edildi.

- **Zahra xanım, hər bir müsəbiqə irəliyə addım, yeni perspektivlər üçün stimuldur. "Golden Classical Music Awards" qalibiyyətinin Osmanın gələcək ifaçı həyatında, pəxtələşməsində böyük rolunu necə görürsünüz?**

- Məni bir ifaçı və müəllim kimi, tələbələrimin peşakarlıqlarının, ustalıqlarının daha kəmil olmaları daim düşündürür. İfaçının gələcəyi iştirak etdiyi müsəbiqələrdə əldə etdiyi təcürədən bəhsəyir. Dövlət səviyyəsində istedadlı gənclərə böyük dəstək verilir. Onların inkişafı üçün şərait yaradılır. Bizlər, incəsənət xadimləri olaraq müxtəlif Azərbaycanın mədəniyyətinə dünyada tanıtmağa çalışırıq. Mən və tələbələrimin yerinə yetirdiyi missiya ən ülvüdür. Osmanın Carnegie Hall səhnəsində parlaq çıxışı həmin istiqamətdə fikrimdə tutduğum arzuların gerçəkliyi idi və həmin arzular reallaşdı.

- **Sizi bir daha tələbəniz Osman Mustafəzadənin parlaq qələbəsi münəsbətillə ürəkdan təbrik edirik! Sizin və tələbələrinizin bundan sonra da qalibiyyət sadəsinə daha böyük konsert məkanlarından eşidək..!**

- Çox təşəkkür edirik! Mən fürsətdən bəhrələnmək bütün xalqımı aziz Novruz və digər bayramları münəsbətillə ürəkdan təbrik etmək istəyirəm. Baxmayaraq ki, bu dəfə bayram məlum hadisələrlə əlaqəli sənki bir qədər təmtərcəzə baş tutdu. Amma həzrət mənim ümidim sönməməli, əksinə, bütün balalərin öhdəsindən birgə gəlməliyik. Yorulmadan çalışsalar, hər kəs öz sahəsi üzrə doğma vətənimizin nüfuzunu daim yüksək tutmalıyıq. ♦

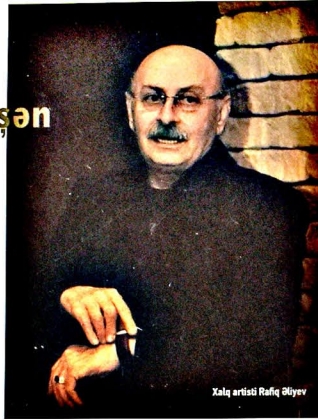
Soldan sağa: Camila Cavadova-Spitsberq, Zahra Quliyeva, Osman Mustafəzadə, Səbina Muradova.

**BİZ, İNCƏSƏNƏT XADİMLƏRİ
OLARAQ MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANIN
MƏDƏNİYYƏTİNİ DÜNYADA TANITMAĞA
ÇALIŞI RIQ**

**Müsəhibəni hazırladı:
Yavar Nəymətli
Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru**

Öz səsiylə son mənzilə yola düşən AKTYOR

Aktorun sasi də özü kimi əla sənət asarı idi. Onun sasi haqqında ayrıca esse yazmışam. Bu yazımda göytək gürüldəyən, amma qulaq batırmayan sasinin yan keçə bilmirəm. Çünki filmlərdə həvəslə yaratdığı epizodik rollar kimi, mən də sənətkarı epizod-epizod sevmişəm. Əvvəlcə sasinin vürğunu olmuşam, bir müddət keçib rollarını bəyanmışam, sonra həmin sevgiləri birləşdirib sənətkarın özünü sevmişəm. Üstündən uzun müddət keçəndən sonra "İbflus" teatrında ifasını görüb bir də vurulmuşam. Bütün bu ehtiramın, rəğbətini kökü yənə gedib sasa bağlanı.

Xalq artisti Rafiq Əliyev

Dünya ömrünün pandemiyə dövrünü yaşayır. Yer üzünün canına koronavirus düşüb. Həmi taşıyışadı. Hər kəs evinə, kücrasına, içinə çəkilib. Bu aralar "virus" kəlməsi yaddığımızı əla hopub ki, hər şeyə əla onun gözüylə baxırıq. Hətta sənət sevgisinin də virusa bənzədir. Amma yox, bu təşəbbə ə COVID-19-dən öncə də vardı. Heyif deyil belə virusu yoluxmaq... Pandemiya dövründə, amma tamamilə başqa xəstəlikdən ruh olub Haqqə qovuşan Xalq artisti Rafiq Əliyev belkə də "səhna virusuyla" doğulmuşdu. Təsəvvür edin, sənətkar Leningrad Mədəniyyət İnstitutu Mədəni-maarif fakültəsinin rejissorluq bölməsində təhsil alıb. Əsgərlik xidmətindən sonra sənətdən aldığı təhsildən doymayıb, yənə sənədlərini hazırlayıb, bu dəfə Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunun Komediya aktyorluğu fakültəsinə qəbul olunub. Rafiq Əliyev həm rejissor, həm də aktyor kimi səhnamızda öz çığırını, öz yolunu beləcə açdı. Bu həm də onun şərəf yolu idi. Yot varsa, deməli bu yolu göstərən işıq də var. Onun sənət yolu üzərində daim yanən işıq isə əla öz içindən çuxan nurun olub.

Rafiq Əliyev ömrünün yarımsı Gənc Tamaşaçılar Teatrında keçirib. Əla həyatını da orda tapıb. Aktrisa Şəfaq Əliyeva ilə ailə qurub. O vaxta kimi ağar səhna onun evi idisə, bundan sonra ailəsi də teatr olur. Bir

teatra 30 ildən çox can qoymaq kənarından belkə də asan görünə bilər. Amma bir-birindən maraqlı, ziddiyətli xarakterlərin bir yerə cəmləşdiyi teatrdə aktyor və eyni zamanda baş rejissor olmaq Rafiq Əliyevin alınına yazılıbmış. O, quruluş verdiyi tamaşalarda aktyor ordusunu rəm edə bildiyi kimi, özü də bir aktyor olaraq rejissorlarına uşağ təki inanırdı.

Rafiq Əliyev "Təki maraqlı xarakter olsun!" fikriylə yaşayın aktyorlardan idi. Belə olmasaydı, "Bumbaraş"da Bumbaraş, "Üç musketyor"da Aramis, "Tamas"da Andreyin, "Müsü Jordan və Darviş Mastalı şah"da Hətamxan ağanın, "Buratino"da Karabas-Barabən, "Müfəttiş"də Dobçinskiyin öhdəsindən gələ bilməzdi. Yaratdığı obrazların siyahısı o qədər uzundur ki, bilmirsən hənsindən yazasan... Hənsini tanırlıyasan... Yox, ancaq bir obrazından danışmaq istəyirəm. Düzüdü. özüm həmin tamaşanın canlı sey etmişəm. Amma Xalq artisti Şüküfə Yusupovadan tamaşanın diskini alıb, belkə də beş dəfə baxmışam. Buna bəxmək demək olmazdı, canım, qənimə hopdurmuşam. Bu, "ÜNS" Yəradıcıluq Məkanında rejissor Behram Osmanovun quruluş verdiyi Elçinin "Şəkspir" əsərini. Həmin tamaşada Rafiq Əliyev Venerali rolunu canlandırır. Tragi-komediya bəzə onun qəhrəmanının replikası yox idi. Amma nə olsun? Tamaşa boyu sübut eləməyə çalışırdı ki, Yer üzünə Veneradan gəlib. Əgər deməyə fikrin varsa və o fikrin bütün varlığını inanırsansa, deməli, sözə ehtiyacın qalmır. Rafiq Əliyev yaratdığı bütün rollarına həmin o Venerali kimi varlığı ilə, sidiq ürəkəndə inanırdı.

Ona görə də aktyor çəkildiyi filmlərdə yaratdığı epizodik rolları ilə də yadda qalıb. "Bəbamin babasının babası"ndakı reportyoru, "Ötən ilin son

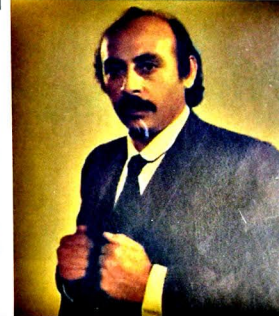
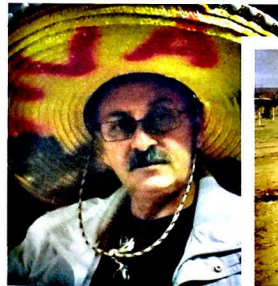

Rafiq Əliyev və İsmət Həsənov

Əvvəlcə sasinin vürğunu olmuşam, bir müddət keçib rollarını bəyanmışam, sonra həmin sevgiləri birləşdirib sənətkarın özünü sevmişəm

gecəsi"ndakı Süleymanı, "Üzeyir ömrü"ndəki Əli Terequlovu, "Dəm pancarası"ndakı general-qubernatoru, "Lətifə"dəki komsomol rəhbərini, "Üzəgə vaxt"dakı qonşunu kim unudar? "Nə gözəldir bu dünya" filmində aktyorun yaratdığı Ramiz obrazı var. Dahi Üzeyir bəyin "Koroğlu" operasından Həsən xanın arıyasını oxuyur. Onun ifasını, sasinə necə unutməq olar?

Aktorun sasi də özü kimi əla sənət asarı idi. Onun sasi haqqında ayrıca esse yazmışam. Bu yazımda da göytək gürüldəyən, amma qulaq batırmayan sasinin yan keçə bilmirəm. Çünki filmlərdə həvəslə yaratdığı epizodik rollar kimi, mən də sənətkarın epizod-epizod sevmişəm. Əvvəlcə sasinin vürğunu olmuşam, bir müddət keçib rollarını bəyanmışam, sonra həmin sevgiləri birləşdirib sənətkarın özünü sevmişəm. Üstündən uzun müddət keçəndən sonra "İbflus" teatrında ifasını görüb bir də vurulmuşam. Bütün bu ehtiramın, rəğbətini kökü yənə gedib sasa bağlanı.

Ömrü yolunun üstündə sənətkarla rastlaşmaq, o səslə, o işıqla salamlamaq, hal-ahval tutmaq şərəfi də yazmışam. 2018-ci ildə Teatr Xadimləri İttifaqının nəzdində yarıldan laboratoriyalardan "dramaturgiya" bölümündə ustad Ramiz Fətəliyevin tələbəsi olandan hər dərs günü sənətkarla da görüşürdük. Çox vaxt özünü görməsək də, sasinə İttifaqın dahlizindən eşidirdik. Sasi belə sevinc gətirirdi. Çünki onun sasi həm də alqış idi. Alqış isə içindəki farahın səsidir.

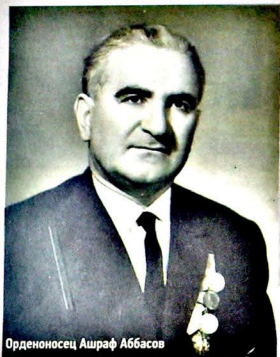
Sonuncu dəfə Rafiq Əliyevin özünü görmədik, əla dahlizəndə sasinə eşitdik...

Xüsusi karantini rejimi olsa da sənətkarın sənəti mənzilə yola salanlardan biri də mən idim. Heç vaxt unutmuram. Bir qadın "Aktyor gedir, onu alqışlayın!" söylədi.

O, son mənzilinə də alqışla, əla öz səsiylə yola düşdü. Yolunuz açıq olsun, sizə sənətkar!

Ülviyyə Heydarova
yazıçı-dramaturq

И верным сердце сохранил свое ...

Орденосец Ашраф Аббасов

ЭТИ ВОСПОМИНАНИЯ ДАВАЛИСЬ ЕМУ НЕЛЕГКО, ТАК КАК ЗАСТАВЛЯЛИ ВНОВЬ И ВНОВЬ ИСПЫТЫВАТЬ БОЛЬ ЗА СЛОМАННЫЕ ЧЕЛОВЕЧЕСКИЕ СУДЬБЫ, ЗА ТЕХ ОДНОПОЛЧАН, КОТОРЫМ НЕ СУЖДЕНО БЫЛО ВЕРНУТЬСЯ ДОМОЙ

Композитор-новатор, пылкий ученый, педагог, публицист – народный артист Азербайджана, профессор Ашраф Джалал оглы Аббасов (1920 – 1992) сыграл важную роль в развитии азербайджанской музыкальной культуры. Ученик великого Узеира Гаджибеяли, он на протяжении всей творческой жизни оставался приверженцем принципов высокого искусства. Говоря об историческом значении личности А.Аббасова, отметим новаторское проявление его творческой деятельности. Именно с именем этого талантливого композитора связаны приоритеты в создании:

- жанра национального инструментального концерта (1947)
- жанра оркестрового концерта (1948)
- балета для детей («Черныш», 1965).
- А.Аббасов стал первым среди деятелей азербайджанского музыкального искусства, получившим научный статус кандидата искусствоведения (защита диссертации состоялась в Москве в 1952 году).

- Находясь на посту ректора Азербайджанской государственной консерватории им. Узеира Гаджибеяли (1953 – 1957, в период с 1957 по 1972 возглавлял кафедру композиции) Ашраф Аббасов, с целью повышения качества преподавания и воспитания высокопрофессиональных кадров, приглашает на работу в консерваторию

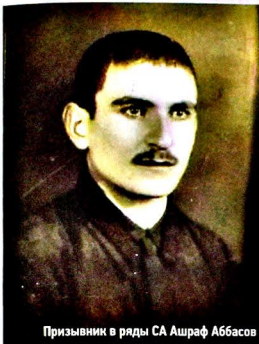
таких знаковых для национального образования педагогов, в том числе, Александра Юрлова, Изабеллу Абезгауз.

- Недостумо обойти молчанием и тот документально подтвержденный факт, что именно А.Аббасову принадлежит идея создания специальной кафедры Истории и теории азербайджанской народной музыки, которая стала важной составной частью консерваторского учебного процесса, способствующей пристальному изучению и дальнейшему развитию национальной музыкальной культуры.

2020 год – год 100-летия Ашрафа Джалал оглы Аббасова. Эта знаменательная дата совпала с юбилеем великого события – 75-летию победы советского народа над фашистскими оккупантами. Казалось бы, какая взаимосвязь? В качестве ответа приведем следующую информацию. В 1975 году, в знаменитом на всем постсоветском пространстве журнале «Игнень» было напечатано стихотворение азербайджанского поэта Ибрагима Юзирли, посвященное человеку-слонойной, но интересной судьбы – Ашрафу Аббасову – участнику Великой Отечественной войны, воспоминания о которой он пронес через всю жизнь.

*Пожарщики дымными войны
Года мои и сны озарены.*

*Прошел сназь пекло, испытал я все
И верным сердце сохранил свое.*

Призывники в ряды СА Ашраф Аббасов

Ашраф Аббасов с Дмитрием Шостаковичем

Кафедра композиции

Ашраф Джалалович редко рассказывал о том времени. Эти воспоминания давались ему нелегко, так как заставляли вновь и вновь испытывать боль за сломанные человеческие судьбы, за тех однополчан, которым не суждено было вернуться домой.

Сам Ашраф Аббасов в 1939 году, в возрасте 19 лет, был призван в армию. Превратив учебу в Азгосконсерватории, он становится рядовым музыкантом военно-духового оркестра 345-го стрелкового полка, дислоцированного в Белоруссии. Ашраф с нетерпением ждал окончания службы, чтобы вновь заняться любимым делом – композицией, которая составляла смысл его жизни.

*К домашнему спешил я очажу,
Чтоб обогреться в дружеском кругу.
А не было котра среди темноты -
Я тихо креплю у своей мечты.*

Но грянула Великая Отечественная война, и молодой композитор добровольно уходит на фронт, где участвует в боях на передовой линии Смоленского направления.

«В слоний фронтной обстановке Ашрафу Аббасову не раз приходилось браться в штыковой бой и храбро отражать активные атаки противника», - пишет один из биографов композитора, кандидат искусствоведения Н.Керимов. – В одной из ошеломленных схваток с фашистскими захватчиками отважного музыканта А.Аббасова сражает вражеская пуля. Пробив лопоть правой руки, шальная пуля проникает в полость живота, наносит тяжелейшее ранение. В критическом состоянии бойца выносят с поля боя раненого Ашрафа и отправляют его на стационарное лечение в военное госпиталь, расположенный в городе Томске». Это ранение, напоминающее о себе на протяжении всей жизни композитора, произошло под белорусским городом Ельня, недалеко от села Новоселское – родины основоположника русской классической музыки М.Глинки.

*Я испытал немало на веку,
И жизнь провел на огненном ветру.
Через бой пролег мой трудный путь,
Я видел штыки, ноцеленный мне в грудь.*

Не случайно говорят: «Родные стены лечат». Для Ашрафа не было никаких сомнений: поправить свое здоровье, восстановить силы он сможет только дома. И после выписки из госпиталя он возвращается в родную Шушу, о красоте и живописном воздухе которой Ашраф Джалалович, как истинный шушинец, всегда говорил с нескрываемой гордостью и восхищением. Даже в зрелом возрасте, имея статус «знаменитый азербайджанский композитор», когда ему были доступны лучшие Дома творчества Союза, Ашраф Джалалович не мог себе отказать в удовольствии обзавестись летнего отдыха в Шуше, в отцовском доме, где собиралась вся многочисленная родня, считавшая Ашрафа (несмотря на то, что он не был старшим по возрасту) главой семейного клана. Его солидность, рассудительность, всеобщее признание – вызвали к нему невольное уважение не только членом семьи, но и коллег, многочисленных знакомых.

В этом, он был похож на своего отца – Джалала Мехти оглы, о котором вспоминают как о передовом, мудром человеке, испытывающим непреодолимую тягу к просвещению. Несмотря на все слонности, отец семейства, почти всем своим детям (а их было восемь) дал образование.

Ашраф Джалалович говорил, что ему всегда везло на встречи и общение с хорошими людьми, которые не были равнодушны к чужой судьбе и которые беренно относились к чужому таланту. Вся жизнь композитора – подтверждение высказанному. Так было и тогда, когда педагог шушинской мужской Фальна ханум Зейналова (ученица Узеира Гаджибеяли) обратила внимание на

Выступление ректора Азгосконсерватории Ашрафа Аббасова на торжествах по случаю 70-летнего юбилея Уз.Гаджибеги. 1955 г.

На открытии дом-музея

ДОБИТЬСЯ УСПЕХА И ПРИЗНАНИЯ ПОМОГАЛ НЕ ТОЛЬКО ТАЛАНТ МОЛОДОГО КОМПОЗИТОРА, НО И ОСОЗНАННОЕ ЧУВСТВО ОТВЕТСТВЕННОСТИ — ОДНА ИЗ ГЛАВНЫХ ЧЕРТ ХАРАКТЕРА А.АББАСОВА. ИМЕННО С ТАКОЙ ПОЗИЦИИ ОН ПОДХОДИЛ К ВСЕМ СВОИМ ДЕЛАМ И ПОСТУПАМ

Стремясь оказать материальную поддержку талантливого молодого и при этом не обидеть молодых людей, Узбекибэк изыскивал для этого удобные и правдоподобные возможности. Так, своему ученику Ашрафу Аббасову он доверял для переписки рукописи своих сочинений, в том числе и партитуры оперы «Ферриш» и, несмотря на сопротивление учеников, отпавших работу, которая была ему мучна или нет — так и неизвестно. Эти уроки благодарности, человеколюбия, профессионализма для Ашрафа Аббасова стали путеводной звездой.

В 1975 году в Баку состоялось открытие Дома-музея Уз.Гаджибеги, на котором присутствовал выдающийся политик современности Гейдар Алиев, а также видные государственные деятели того времени, представители культуры Азербайджана. И неслучайно, что право представить экспозицию высоким гостям, было поручено именно Ашрафу Диналалову Аббасову — одному из самых любимых и талантливых учеников великого Узейрбека.

Добиться успеха и признания помогало не только талантом молодого композитора, но и осознанное чувство ответственности — одна из главных черт характера А.Аббасова. Именно с такой позиции он подходил ко всем своим делам и поступкам. Заветной мечтой Ашрафа мулягина было желание продлить образование (после окончания с отличием Азгосконсерватории) в аспирантуре при Московской Государственной консерватории им.И.Чайковского. Этой мечте суждено было сбыться.

Представленные на суд авторитетнейшей приемной комиссии, «Концертино» и Фортепианный концерт получили положительную оценку. Несколькими позже, услышав «Концертино», выдающийся композитор современности Дмитрий Шостакович отметил: «Концертино» А.Аббасова для оркестра с солистскими инструментами — свежее, яркое, талантливое произведение. Автор, очевидно, из сформировавшегося не назвал его концертом. Отличная оркестровка, богатство содержания, экономное использование красок обеспечивают этому произведению прочное место в нашем репертуаре» (газета «Советское искусство» от 12 ноября 1949 года).

По результатам успешно сданных приемных испытаний молодой азербайджанский композитор был зачислен в аспирантуру в класс композиции профессора М.Чулэки. Общение с выдающимися представителями русской музыкальной культуры, сама жизнь в Москве с ее активной концертной и творческой средой, безусловно, оказывали большое воздействие на формирование музыкально-эстетических взглядов молодого композитора и вдохновляли на создание ряда новых сочинений, в числе которых Поэма для виолончели с оркестром, посвященная памяти Уз.Гаджибеги, кантата, симфоническая поэма «Наступил день» по мотивам романа Мирзы Ибрагимова и др.

Еще одна грань творчества композитора — его публицистическая деятельность. Статьи в периодической печати, выступления по радио и телевидению, участие в научно-практических конференциях — все это явилось той основой, на которой композитор создал свой исследовательский труд «Узейр Гаджибеги и его опера «Ферриш», внесший серьезный вклад в историю гаджибековедения.

Эта работа была представлена в качестве диссертации, защита которой с успехом прошла в Москве и получила высокую оценку членов диссертационной комиссии. Таким образом Ашраф Аббасов стал первым из деятелей музыкальной культуры Азербайджана кандидатом искусствоведения.

АШРАФ ДЖАЛАЛОВИЧ НИКОГДА НЕ БЫЛ ОТКРЫТЫМ В ВЫСКАЗЫВАНИЯХ СВОИХ ЧУВСТВ, НО БЫЛО ЯСНО: ОН СЧАСТЛИВ И ГОРД, ЧТО ЕГО ЕДИНСТВЕННЫЙ СЫН — ДЖАЛАЛ, НАЗВАННЫЙ ИМЕНЕМ ДЕДА, ПОШЕЛ ПО ЕГО СТОПАМ

Если говорить о перенете, то А.Аббасов вошел в историю азербайджанской музыкальной культуры и как создатель первого детского балета — «Ферриш» (по мотивам одноименной повести писателя Сулеймана Санли Ахундова). С «этой» «легкой» рюми жанр «Ферриш» был причислен к репертуару детского балета. Но такая «привязанность» носит чисто внешний характер. Музыка балета с ее искренностью, глубиной чувств и высказываний, глубинной драматизмом, либретто, отличающееся от литературного первоисточника — все это и многие более глубокие факторы выводят указанное сочинение за рамки традиционного понимания жанра детского балета, приближая его к значительным образцам балетной музыки.

Фортепианный концерт композитора, созданный в 1947 году, также относится к числу первых образцов этого концертного жанра в азербайджанской музыкальной культуре.

В целом наследие композитора отличается жанровым богатством и представлено музыкально-сценическими произведениями, симфонической и камерно-инструментальной музыкой, хорами, вокально-симфоническими и камерно-вокальными сочинениями. Его музыка узнаваема и любима, а некоторые образцы вокальных сочинений («Днейраным», «Гурбан олдугум», «Хейран олмушам» и др.) настолько популярны, что часто воспринимаются как народные образцы вокального жанра.

Составной и неотъемлемой частью творческого портрета композитора является его педагогическая деятельность. В разные

годы Ашраф Аббасов возглавлял музыкальную школу в Шуше, Азгосмузыкальное (показательный факт: А.Аббасов был студентом-выпускником тогда его называли директором музыкального училища) и, как отмечалось выше, Азгосконсерваторию (ныне Бакинская Музыкальная Академия) в Баку. В течение 15 лет заведовал кафедрой композиции в консерватории, занимался общественной деятельностью.

Выдающийся азербайджанский композитор, Народный артист СССР, академик Кара Нараяев в 1968 году, находясь на посту Председателя Союза Композиторов Азербайджана, отмечал: «Талантливый композитор, известный ученый-теоретик Ашраф Аббасов является видным музыкально-общественным деятелем. Его музыкально-теоретические работы, статьи и выступления, отличающиеся содержательностью, научной и исторической достоверностью, имеют большое значение для развития нашей музыки...»

Успеху и признанию творческой личности сопутствуют не только природное дарование, талант, отпущенные свыше. Для творца важна окружающая «атмосфера», наделенный тыл, где всегда есть уют, понимание, поддержка, терпимость и даже самоотдача. Ашрафу Диналаловичу повезло. Надежной и верной опорой для него на протяжении долгой семейной жизни была его супруга Расима Ханум — женщина удивительной красоты как внешней, так и внутренней. Представительница древнего аристократического рода,

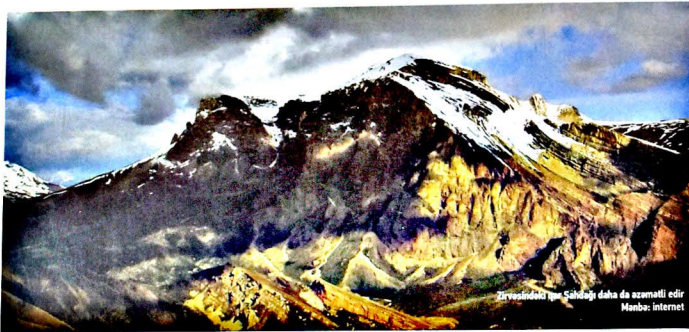
она своей мягкостью, спонимством, нежностью создавала в семье особую «климат» доверливости, взаимопонимания, являя собой пример высокого назначения женской низменной миссии.

Ашраф Диналалович никогда не был открытым в высказываниях своих чувств, но было ясно: он счастлив и горд, что его единственный сын — Диналал, названный именем деда, пошел по его стопам.

Спустя годы после ухода Ашрафа Аббасова из жизни, Диналал напишет сочинение «Если бы я мог увидеть тебя снова...», в котором образ отца и его бесценно любимой родины Шуши слились, как бы воедино.

«В жизни встречаются люди, которые, уйдя из наших рядов продолжают жить в нашей памяти», — эти слова народного артиста Азербайджана, профессора Ашрафа Аббасова — дед памяти великому наставнику — Узейру Гаджибеги. Прозноса их, Ашраф Диналалович вряд ли мог даже подумать о том, что придет время и найдется немало людей, которые будут так же говорить о нем — о человеке, оставившем светлый и добрый след в жизни, никогда не изменявшим своему главному низменному принципу:

*Я видел все: в лицо и в правду знал,
Но правды никому не уступал!
Прошел сквозь пекло, испытал я все
И верным сердце сохранил свое. ☛*

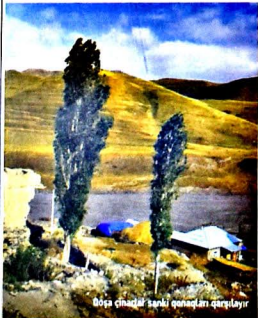

İrəvanın quruluşu Şahdağ daha da əzəmətli edir
Mənbə: internet

Şahdağın övladları

Qədim tarix, unikal dillər, zəngin mədəniyyət

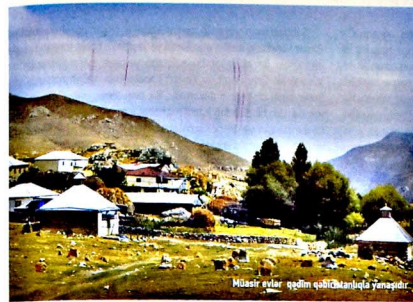
Dünya dünya olalı bu dağın səhrinə düşüb də onun yaxınlığında qalmağı-yaşamağı istəyən az olmayıb. Şahdağ çox şahları, sarkardaları öz dolaylarından ötürüb: buralardan Şah İsmayıl Xətai də, Nadir şah Əfşar da kimi o edərək, kimisi bu yerlərin gözəlliklərinə heyran qalaraq keçib gediblər. Dünyaca məşhur Aleksandr Düma-ata isə haqqında çoxlu əfsanələr dinləyib, knyaz Baqrationun öhdüyü Şahdağı Duba şəhərindən seyr edib, onu ehtiramla "qarı əzəmlər" adlandırb. Galanlar gəlib və gedib, qalanlar isə yalnız orna alub – bu dağ övlad qədər sadəqatlı şahdağlılar...

Şahdağın bəzi qədim qalaları

Çox qədim zamanlardan dəniz səviyyəsindən 4243 metr hündürlükdə olan Şahdağın şərqi ətəklərində məskən salmış yeddi əzəyli xalqın nümayəndələri – Buduq, Qnz və Xinalıq kəndlərinin, eləcə də həmin civarda bir-birinə yaxın yerləşən Haput, Cek, Əlik və Yergücün əhəli etnoqrafik ədəbiyyatda "Şahdağ qrupu xalqları" və ya "Şahdağ milli-etnik qrupu" adlandırılır, bəzən də onlara "kiçik yeddiilər" deyirlər. Belə ümumiyyətlə tədqiqatçı məskunlaşmış xalqların eyni ərazidə yerləşməsi, etnomədəni baxımdan bir-birinə çox yaxın olmaları ilə izah edilir. Onlar Azərbaycanın uçqar yaşayış mantaqalarında məskunlaşaraq, özlərinə xas olan etnikultural xüsusiyyətlərini, adət-ənənələrini indiyədək qoruyub saxlayıblar.

Şahdağ xalqları İslam dininin sünni təriqətinə mənsubdurlar. Bu xalqların dünəngörüşündə ibtidai inanclar, inanclar hələ də qalmaqdadır. Onların məişətlərində dinə qədərki təbiətdə bağlı namurlara təsadüf olunur. Dilləri Şimali Qafqaz dilləri ailəsinin Nax-Dağıstan qrupuna aiddir. Buduq və qnz dilləri yaxın olsalar da, fərqli dillər sayılırlar. Xinalıq dili isə Şimali Qafqaz dilləri ailəsinə mənsubdur və spesifik xüsusiyyətlərinə görə bu dillər arasında ayrıca yer tutur. Şahdağlıların in-

Müasir evlər qədim qəbilçiliklə uyğundur.

tegrasiya prosesi natiçəsində getdikcə daha sürətlə itib getməkdə olan dillərin qorunması zərurəti bərasində danışıqdan hazırda yalnız Xinalıqdakı orta məktəbin ibtidai siniflərində bu qrupun dilinin tədris olunmasını söyləmək olar. Digər şahdağlıların dillərində isə ibtidai tədris yoxdur. Xinalıq və Buduq dillərinin havəskər səviyyədə latın əsaslı əlifbalının yaradılması təcrübəsinin mövcudluğunu nəzərə alaraq eyni dil qrupuna aid şahdağlılar üçün ümumi əlifbanın tərtib edilməsi və bu dillərin həm şahdağlıların ana kəndlərində və həm də yaşadığı düzən kəndlərdə ibtidai səviyyədə tədrisi ümumdünya mədəni irsinin unikal hadisələrindən olan həmin dillərin yox olmasını önəyərdir.

Yerləşdikləri bölgənin tarixi siyasi-mədəni həyatında önəmli rol oynamış şahdağlıların adlarına hələ unikal yunan müəllifi Strabonun əsərlərində rast gəlinir. Klassik Azərbaycan ərazisində tarixən mövcud olmuş dövlət quruluşları içərisində mühüm rolə malik Dağqaz Albaniyası dövlətinin yaradılmasında və yaşamasında fəal iştirak etmiş Dağqaz Albaniyası tayfalarının birbaşa varisləri sayılan bu etnik qruplar öz ikinliklərini əsas etibarilə günümüzdəki qoruyub saxlaya bilmişlər. Elə həmin Strabonun qeyd etdiyi Dağqaz Albaniyası dövlətini təşkil etmiş Alban Tayfa İttifaqının 26 qrup arasında şahdağlıların da adlarına rast gəlinir. Say etibarilə az olsalar da bu kəndlərin həsrətində əhəli ayrı-ayrılıqla bir etnik qrupdur. Yeddiliyin hər birinin özünə xas adət-ənənəsi, etnomədəniyyəti var.

1886-cı ilə aid statistik məlumatlara görə Bakı quberniyasının Göyçay qəzasının Lahic sahəsində və Quba qəzasının Qusar, Quba, Davacı və Müşkür səhərlərində ümumilikdə 45700 nəfər şahdağlı yaşayırdı ki, bunlardan 3420 nəfəri buduqlular, 7767 nəfəri qnzılar, 2315 nəfəri xinalıqlar idi. Bu isə bitüvlükdə Quba qəzasının əhəlisinin 12 faizindən çoxu demək idi. 1926-cı il siyahıyaalınmasında buduqlular 2 min, qnzlar 2600, xinalıqlar isə yalnız 100 nəfər olaraq göstərilib. 1959-cu il siyahıyaalınmasında şahdağlılar ayrıca xalqlar kimi göstərilməyib, 2009-cu il siyahıyaalınmasında isə Azərbaycanda yalnız təqribən 4400 qnzının və 2200 nəfər xinalıqların yaşadığı qeyd edilib.

Şahdağ qrupuna aid insanlar təqribən son 150 il ərzində ətrafda Xaçmaz, Şəbran, Qusar, Zardab, Gəbəla, İsmayıl, Ağsu və digər düzən rayonlarda 300-dən artıq yeni kənd yaranaraq arzu yaşamaqdadır. Bundan başqa qonşu Dağıstan ərazisindəki bir sıra kəndlərdə, eləcə də Azərbaycanın və keçmiş SSRİ-nin bəzi şəhərlərində şahdağlı ailələr vardır.

YERLƏŞDİKLƏRİ BÖLGƏNİN HƏYATINDA ÖNƏMLİ ROL OYNAMIS ŞAHDAĞLILARIN ADLARINA HƏLƏ ANTIK YUNAN MÜƏLLİFİ STRABONUN ƏSƏRLƏRİNDƏ RAST GƏLİNİR

Qədim mədəniyyət

Qədim mədəniyyət

Şahdağ xalqları haqqında tarixi məlumatlar azdır. Onlar haqqında qısa bilgiler XIX əsr rus müəlliflərinin Azərbaycana bağlı qeydlərində də yer alıb. Etnoqrafik tədqiqatçılara gəlincə, Şahdağ xalqları haqqında nisbətən geniş məlumatlar "Dünya xalqları" silsiləsinə daxil olan "Dağqaz xalqları" əsərinin II cildində verilib. Şahdağ xalqlarına həsr olunan qədim etnoqrafik tədqiqat kimi rus sovet etnoqrafı Nataliya Volkovanın "Xinalıq" adlı məqaləsini və İmamzadə Şahbazovun "XIX əsr - XX əsrin əvvəllərində Şahdağ qrupu xalqlarının maddi mədəniyyəti (tarixi-etnoqrafik tədqiqat)" mövzusunda yazdığı namizədlik dissertasiyasını qeyd etmək lazımdır. Şahdağ xalqlarının etnoqrafiyasına Dəmrəşah Cavadovun "Azərbaycanın əzəyli dilləri və milli azlıqları" əsərində də geniş yer ayrılıb. Şahdağ xalqları tədqiqat obyektini kimi etnoqraflardan daha çox dilçilərin diqqət mərkəzində olub.

Uzun dövrlər gediş-gəliş çətin olduğu məkanlarda – dağlarda yaşayış dağları kimi bəzən sət, çox vaxtsa xəqərdü, qonaqlı olan düstür-mərd şahdağlıların müasir dövrümüzə qədər öz varlıqlarını qoruyub saxlamalarının əsas səbəbi, məhz başqa xalqlarla inteqrasiya olmamalarıdır. Lakin buna baxmayaraq Şahdağ xalqları heç vaxt Azərbaycanda və dünyada carəyən edən başlıca hadisələrdən kənarə qalmamışlar.

Şahdağ xalqları anəməni şükətdə kəmə qonunculuğa məşğul olublar. Dağlıqların əvəsi gəzincə, Kız, Həsərcək, Şirvan və digər ərazilərinə qurublar. Koça bütün ailə ilə yollanardılar və buna hazırlıq yaddan başlayardı. Ul üstündə olarkən arzaq tadarıku görürmüşlər. Pəndir, yağ, qovrulmuş buğda yarıbmışsı arzaqın əsasını təşkil edirdi.

di. Kötürən avəl kəndlilərin əsas meydanında toplaşan ağısaqqallar məsləhətləşirdilər. Bu məsləhətləşmənin məqsədi köçə həzrətli idi. Kötürən qruplarına reallaşdır. Bu qrupa adətən qoymurlar, yaxın adamlar daxil olurdu. Döyümlər formalasdırılmısa könlü süratdə, sərbəst şəkildə baş tuturdur. Har qrup ayrı-ayrı ailələrdən təşkil edirdi. Kötürən zaman har ailə öz əlaçığını qururdu. Qoyunçuluqla yanaşı, bu arazilərin sakinləri, qışman da olsa, əkinçiliklə də məşğul olublar. Başlıca olaraq arpa, buğda, çovdar, marci kimi bitkilər becərirdilər. Lakin əhali özünü təkl məhsulları ilə təmin edə bilirdi.

Şahdağ xalqlarını təmsil edən hər bir ailə xeyli miqdarda yun ehtiyatı saxlayırdı. Bu fakt əhəlin toxuculuq, xalçaçılıq sənəti ilə məşğul olmağı sübut edirdi. Onların yaşadığı əksər kəndlərdə, demək olar ki, bütün ailələr xalçaçılıqla, kilmə, palaz, xurcum, habelə qarab və başqa məişət əşyalarını toxumması ilə məşğul olublar. Azərbaycan xalçaçılıq sənətində öz yeri olan Küt. Buduq, Xınalıq, Cək xalça növləri məhz bu kəndlilərin qədimlər tərəfindən yaradılıb. Xalça toxumaq üçün şahdağlılar yeri otlaqdan boyaq kimi istifadə edib, hər bir bitkinin hansı rəng verdiyini əsərlərini müəyyənləşdirirdilər. Məhz buna görə də onların xalçaları, palazları təbiiyyəti ilə seçilir.

Hər bir ailənin qızları kiçik yaşlarından ana və nənələrindən toxuculuq sənətinin sirlərini öyrənirdi. Buna görə də Şahdağ xalqları arasında əla bir ailə tapmaq olmaz ki, orada hər hansı qız və ya gəlin xalça, palaz, xurcum, corab və bu kimi məişət əşyalarını toxuya bilməsin. Şahdağlılar arasında yun şal toxuma sənəti də mühüm yer tutur. Həmin sənət xalq arasında çulçaqlıq adlanmış, toxuculara isə çulçaq deyilmişdir. Çulçaqlar əsasən kişilərdən ibarət olub. Onlar əhəlin sifariş götürərək, onlar üçün yundan çuxa, şalvar və başqa paltarlar tikirdilər.

UZUN DÖVRLƏR GEDİŞ-GƏLİŞİN ÇƏTİN OLDUĞU MƏKANLARDA – DAĞLARDA YAŞAYIB DAĞLAR KİMİ BƏZƏN SƏRT, ÇOX VAXTSA XOŞGÖRÜLÜ, QONAQLARINI QORUYUB SAXLAMALARININ ƏSAS SƏBƏBİ, MƏHZ BAŞQA XALQLARLA İNTEQRASIYA OLUMAMALARDIR

Şahdağda yaşayış məntəqələri

Şahdağlıların yaşadığı qədim kəndlər oxşar quruluşa malikdirlər. Əksər kəndlilərin dağlıq arazılarda yerləşməsi, geniş torpaq sahələrinin olmaması ilə əlaqədar bu xalqların yaşayış evləri terrasvari idi. Bu xüsusiyyət Cək, Hapit və Xınalıq kəndlərində özünü qabarıq göstərir. Evlər sanki bir-birinin davamıdır. Bir evin damı, əsəri digər evin eyvandır. Hər bir Şahdağ kəndi məhəllələrdən ibarətdir. Bu məhəllələrin öz meydanları var ki, boş vaxtlarında yaşlı kişilər bu meydanlarda asan-aşam vaxtlarında toplaşaraq söhbət edirlər. Nisbətən cavan nəslin nümayəndələri meydanlarda olarkən ağısaqqalların söhbətlərinə qulaq asırlar. Burada müxtəlif hekayətlər, rəvayətlər, lətifələr dinləmək olardı. Bundan əlavə, ağısaqqallar müxtəlif məsələləri müzakirəyə çıxararaq, problemləri arındırmağa çalışırdılar. Bu məsələlər ev tikintisi, təsərrüfat işləri, insanları arasındakı mübahisələrlə əlaqəli olurdu.

Şahdağlılar birinci və ikinci dünya müharibələrində, həmçinin Qarabağ cəbhələrində iştirak etmiş, ağır itkilərə məruz qalmışlar. Xüsusilə, 1941-1945-ci illər savaşında Şahdağ xalqlarının demografik inkişafına ciddi təsir göstərmişdir. Belə ki, əsasən Doba-Qusar-Şabran zonasında 1941-ci ilin dekabrında təşkil edilmiş 223-cü divizionun tərkibində müharibəyə yollanmış yüzlərlə şahdağlıların çox böyük əksəriyyəti cəbhədən qayıtmamışdır.

Şahdağlıların demografik inkişafına ən ciddi zərba isə 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən vurulmuşdur. Həmin ilin yazında ermənilər Quba qəzasında keçirdiyi soyqırım zamanı Şahdağ xalqları da çox ciddi zərər çəkmişlər.

Azərbaycanın azəli torpağı olan Dağlıq Qarabağın qorunmasında da şahdağlılar faal iştirak etmişlər. Bir çox şahdağlı Qarabağ cəbhələrində igidliklə vuruşaraq şahi olmuş, neçə-neçə şahdağlı isə hərbi sahədə

nümayiş etdirdiyi şücaətlərə görə yüksək dövlət təltiflərinə layiq görülmüşdür.

Qədim tarixi, unikal dilləri və zəngin mədəniyyəti ilə Azərbaycanı madən irs xəzinəsinə də dolğun töhfələrini vermiş şahdağlıların ana kəndləri bu gün də özünəməxsus yaşam tarzi ilə bənərsizliyini qoruma mücahidəsi aparmaqdadır. Amma təəssüf ki, bu proses getdikcə çətinləşir. Düzən arazilər, ölkənin digər bölgələri, qlobal anlama ilə bütün dünya ilə sürətlənən inteqrasiya prosesləri istəməz-bilməz kəndlilərin də "bozarmasına", yersiz-yad sivilizasiya elementləri ilə "yükənməsinə" və nəticə etibarilə də həmin unikal yaşayış məntəqələrinin özünəməxsusluğunun ciddi şəkildə zədələnməsinə gətirib çıxarır. Bu mənada ən çox zərər çəkən həmin əzəli etnik qrupların hər birinə məxsus dillərdir. Lakin müstəqil Azərbaycan dövləti və onun rəhbərliyi ölkəmizdə yaşayan bütün digər xalqlar kimi şahdağlıların da madən irsində qorunması, eləcə də təbii qəhrəmanlıq uğurlarına nail olmuşdur və bu proses davam etməkdədir. "Kiçik yeddi illər" in hər birinin dününi və indisi ilə yaxından tanışlıq bu fikirləri bir daha təsdiqləyir.

Gedək üzü Buduğa...

Bududların ana vətəni olan qədim Buduq kəndi Qarabağın sol sahilindən 2 km. aralı, Yan silsiləsinin yamacında, Çarəka dağının cənub-şərq yamacında, dəniz səviyyəsindən 1760 metr hündürlükdə yerləşir. Şimaldan - Karlar, Suxtaqala, Tülər, Əlik və Xangah; şərqdən - Söhüb; cənubdan - Rük, qərbdən - Zeyid və Yergük kəndləri ilə həmsərhəddir. Özlərini budad, dillərini budado-mezo adlandıran buduqlular (budlar və ya buduqlar) bu kəndə, eləcə də Azərbaycanın Quba və Xaçmaz rayonlarının bütövlükdə 30-dan çox kəndində, Siyazan, Şabran, İsmayıllı, Bakı və Sumqayıtda yaşayırlar. Buduqlular Dağıstan, əsas etibarilə Axtı rayonunun Qarakuira kəndində də məskən salmışlar. Doğma kəndlərini tərk edən əhali hara köçməsinə əslilə olmayaraq, öz ata-babə yurdlarını əvvəlki adını və ya həmin kəndəki nəslin yeni sadiqlərini yaşayış məskəninin adına qəndəblər. Lakin Azərbaycan kəndlilərinin əhatəsində yerləşən bu kəndlərlə zamanla tədricən azəli etnik özünəməxsusluqlarını xeyli itirmişlər.

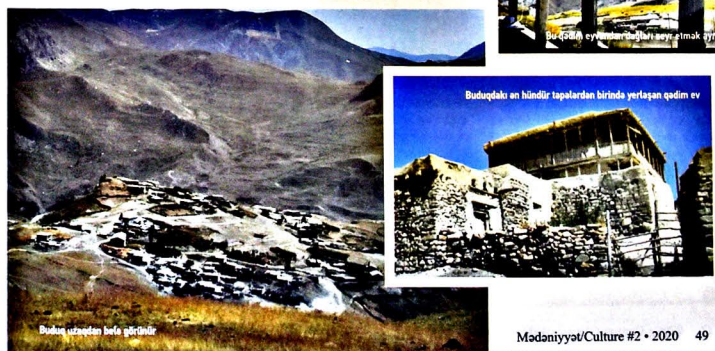
Buduqların ümumi sayı təqribən 6000 nəfərdir. Onlarla bağlı hələlik ilk rəsmi sənəd 1607-ci ildə Şah Abbas tərəfindən verilmiş fərman hesab olunur. Buduq və buduqlular barədə XVII və XIX əsirin əvvəllərində verilmiş Çuxa xanlarının fərmanları xüsusilə əhəmiyyət kəsb edib. Hələ XIX əsrin 40-cü illərində Buduqların bir hissəsi Azərbaycanın bir sıra düzən rayonuna köçürək oba tipli yaşayış məskənləri salmışlar. A.A.Bakıxanovun "Gülüstanı-Iram" əsərində Buduq və buduqlulara müəyyən yer ayrılib. XVII əsrdə Buduq evni adlı məhəlin mərkəzi olub. Tarixi sənədlərdə əslən Buduqdan olan 70-dək bay adna rəsə gəlinir.

Buduq sakinlərinin əsas məşğuliyyəti maldarlıq, əsas etibarilə də qoyunçuluqdur. Buduqların inkişaf etmiş xalq sənətləri də məşğuliyyəti bağlıdır. Tarixən əkinçilik və toxuculuqla da məşğul olan bu kənddə evni zamanında taxılçılıq, qışqıçlıq, kустar sənətkarlıq da inkişaf edib. XIX əsrdə Buduqda cəb qəbristanması, xançər tiyəsi və qırıq düzəldiləriyi, tufəng qundağı bağlandıqı, tikinti üçün material hazırlayan eməlsəbzəməni, at,zavodunun olduğu haqqında məlumatlara rast gəlinir. Buduqluların istehsal mədəniyyətinin dənşərkən burada qalınlaşdırılmaqda və mövcud olub və zamanında Buduq bəylərinin çəkirdiyi söyləmənin saxsı borulu süd kamarı haqqında məlumat məhkəmə yerinə düşər. Belə ki, çoxlu sayda iribunuclu və xırdabunuclu heyvanları baslandıqı Qəbzəmə və Dağıstızi kimi yaşayış məntəqələrindən sağlanan tonlarla südü mərkəzə, yanə Buduq kəndinə ötürürdilər. Ölkəmizdə as təsənən, lakin gözəlliyi, səfəli havası ilə Azərbaycanın ən asranəzic gəşələrindən olan Caf yaylağı - Buduq cəfi gəşəsi, sanki əngin, bəl otlu, güllü-çiçəklili otlaqları ilə Buduğu və digər atlı kəndliləri qışlıq otla bəllucə təmin edirdi.

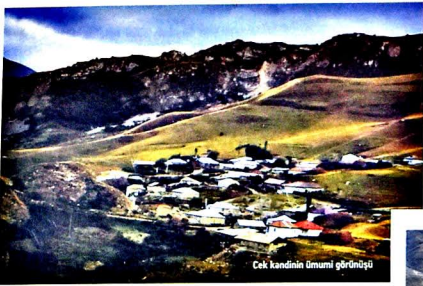
Buduqdan zaman-zaman din, ədəbiyyatı, bir sıra digər elm sahələri üzrə əsilmlər yetişərək öz

Buduqların ən hündür tapaların birində yerləşən qədim ev

Buduq şəhərinin bələ gətirilib

Cek kəndinin ümumi görünüşü

zamanında geniş tanınmışlar. Onları asasan "Buduc" taxallüsündən tanımaq olur. Müasir Buduc kəndinin sakinləri keçmişin zəngin tarixi-mədəni irsini yaşatmağı ümde vəzifə hesab edirlər. Ənənəvi xalq məmərlişinin nümunəsi olan Buduc evləri, qorunub saxlanan xalq təbiiqə sanatları, şifahi xalq ədəbiyyatı babadən gələn qan yaddaşının hələ də canlı olduğunun göstəricisidir.

2000-ci illərin əvvəllərində Quba rayonu Narimanabad kənd təm orta məktəbinin əslən buduluq olan di-ədəbiyyat müəllimi Adigözal Hacıyev buduluqların dilinə uyğunlaşdırılmış Buduc əlifbasının layihəsini hazırlaməsi buduluqların mədəni həyatında mühüm hadisəyə çevrilidi. Başlıca olaraq latın qrafikası əsasında tərtib edilərək ictimaiyyatın müzakirəsinə verilən əlifbada 43 hərflə 1 işarə var. Müəllif bələ hesab edir ki, bu əlifba Buduc dilinin təbliğı sahəsində mühüm irəliləyişə səbəb olacaqdır.

Yaxın-uzaq Cek

Şahdağ qrupu xalqlarından biri də cekiləridir. Onların mərkəzi izmətəgəhi Qud-yaçayın otlu olan Ağçayın sol sahilində, Cek qayaları kimi tanınan yüksəkliklərin üzərində Cek kəndidir. Quba şəhərinin 35 kilometr cənub-şərqində dəniz səviyyəsindən 1643 metr hündürlükdə, Baş Qalqaz silsiləsinin yama-çında qərara tutmuş Cek kəndi Şimaldan Örtz, cənubdan Əlik, şərqdən Yergüc, qərbdən isə Qalayxudat kəndləri ilə əhatə olunub. Xəni-liğə doğru uzanan dağ yolunda sonuncu olan kənd əhəlisinin yaşayış sahəsi təqribən 7 kilo- metrlik radiusa əhatə edir.

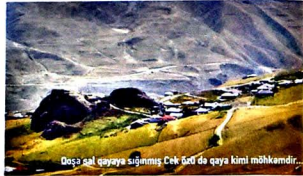
"Cek" toponimin etimologiyası hələlik tam açıqlamaq mümkün olmayıb. Ehti-

mal edilir ki, "Cek" sözü cek dilindəki "ciğ" sözündən yə- rənib və Azərbaycan dilində "arazi", "məkan", "torpaq", "yer" deməkdir. 1926-cı ildə Quba qəzası üzrə özüni cek-i hesab edən cəmi 9 nəfər qeydə alınmışdır. Lakin mə-raqədir ki, bu qəzadə cek dilini anı dilə hesab edənları sayı 3176 nəfər idi. Onlardan 764 nəfəri Quba qəzasının Anix dairəsində, 1267 nəfər Qonaqkənd dairəsində, 1 nəfər Qusar dairəsində, 492 nəfər Xaçmaz dairəsində və 652 nəfər isə Xudət dairəsində yaşayırdı. Bundan başqa Nuxa qəzasında da 590 nəfər cek qeydə alınmışdı. Hazırda isə cekilər Quba ray- onundan savayı ətraf rayonlarda, Qəbalədə, eləcə də Bakı və Sumqayıtda yaşayırlar. Ümmümlükdə cekilərin nümayəndələri ətraf düzən ərazilərdə 20-dən çox yeni kənd salmış- lar. 2009-cu ilin sityahıyalmışınasna əsasən kəndə 200 nəfər əhali yaşayır.

Cekilər və Cek kəndi özünəməxsusluğu ilə diqqəti cəlb edir. Cekilərin bir sıra nümayəndələri Şahdağ xalqlarının, xüsusən də cekilərin tarix və mədəniyyətinin, adət- ənənələrinin təbliğı sahəsində fəaliyyətləri ilə fərqlənirlər. Xəniqə Tarix-Memariqə və Etnoqrafiya Doruğunun Cek kəndinə adl arəzində 2011-ci ilin avqust ayında aparılan tədqiqatlar nəticəsində qədim yaşayış mantaqəsi və 1 kurqan – Kukuş və ya Cek kurqanı aşkarla- nıb. Həmin tapıntıların tunc dövrünə – e.ə. III-II minilliklərə adl olması ehtimal edilir. Kurqanın yerləşdiyi ərazidə 15-a qədər mağara möv- cuddur. Mağaraların qədim insanların yaşayış məskəni olması ehtimal edilir. Eyni zamanda Cek kəndinin Zəncər ərazisində də qədim ya- yaşayış mantaqəsi aşkarlanıb.

Quba qəzasının bə kəndlərində Cek kəndi

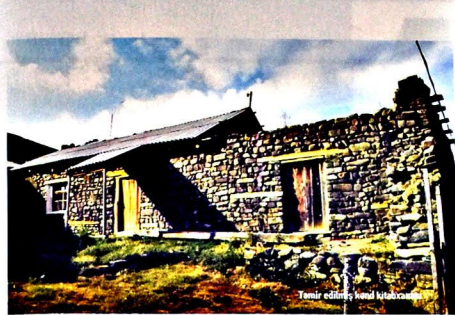
Qəzə səl qəyayə süpürmə Cek səli də qəyə kimi möhkəmdir.

Quba Dəğisətinin əksər sakinləri kimi tarixən köçmə həyat tərzi çekilərinin də əsas məşğuliyəti heyvandarlıq, ağıncılıq və toxuculuq olub. Kişilər əsasən qovunçuluq, qadınlar yundan müxtəlif məmulatlar – xalça, palaz, kilim, corab, şək toxumağı məşğul olublar. Cek kəndinin xalaları Azərbaycan xalçalarının Quba-Şirvan tipinin Quba qrupuna aiddir. Parlaq kompozisiyalı və toxular çekilərinin doğma kəndinin adı ilə "Cek" xalça- ları adlanırlar.

Bütün kollektiv və şəğırdləri cekilər olan yegəna məktəb Cek kəndində yerləşir. Kənddəki köhnə məktəb 1928-ci ildə tikilmiş və yərarəsiz vəziyyətə düşmüşdü. 2006-cı ilin əvvəllərində UNESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyevanın fərbartlıyılı İlə Heydər Əliyev Fondunun həyata keçirdiyi "Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb" programına əsasən Cek kəndində yeni məktəb binası təhvil verilib.

Çəkəkədə yüksələn Əlik

Kənd dəniz səviyyəsindən 1679 metr yüksəklikdə yerləşir. Əlikilər Azərbaycan qalqəzədillə milli etnik qruplarından biridir. Əlikilərin ana dili əlik dilidir. Tədqiqatçıların fikrincə, okyonim xakas, tıvın, Şor və Si- bir türklərinin dilində "kənd, əul, ulu" sözlərində işlənilən əlik sözlərinə kiçiltmə bildirən -ik şəğılcisini əlavə etməklə, yaxud "hündürlük, yüksəklik, zirvə" mənəsində

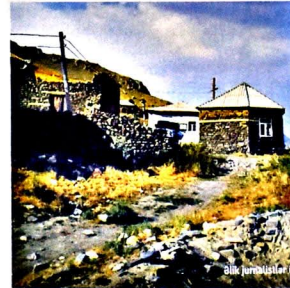

Təmir edilmiş köhnə kitabxana

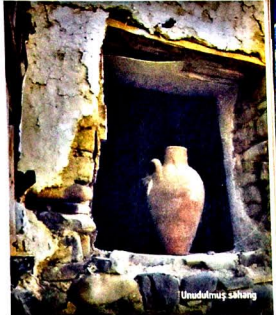
işlənilən əlik sözündən yəranmışdır. Digərlərinə görə, Əlik kənd adı türk dillərində "dağlarda çuxur, çökək" mənələrində işlənilən əlik sözü ilə bağlıdır. Bu fikrə kəndin coğrafi mövqeyinə uy-ğundur. Hazırda buradə 50 evdə 300 nəfərdən çox insan yaşayır.

Tarixən heyvandarlığın əsas fəaliyyət istiqaməti olduğı kənddə bununla bağlı istehsal sahələri də inkişaf etmişdi. Bələ ki, XIX yüzillikdə Əlikdə yun şək istehsalı çox geniş yayılmışdı. Kənddə məskunlaşmış əhəlinin çox böyük əksəriyyəti keçmişdə olduğu kimi hazırda da qışlaq və yaylaq şəraitindən istifadə etməklə heyvandarlıqla məşğul olurlar. Onlar ilin bir yəransını qışlaqda, digər yəransını isə yaylaqda keçirməyə adət edib. Hər il oktyabrın 1-dən 15-dək qoyun sürülərini qışlağa endirir, may ayının 1-15-i arası isə yaylağa çıxarırlar.

Buradakı məzarlıqda aparılan tədqiqatlar zamanı Xəniqə və Örtz kəndlərindən olduğı

Quba qəzasının bə kəndlərində Cek kəndi

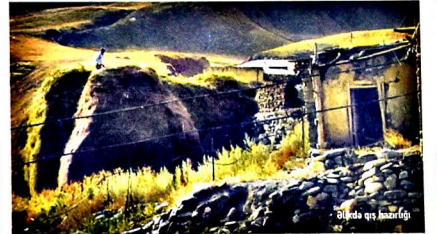

Ümudməz səhiyyə

Məraqədir ki, müasir dünya tarixşünas-lığında şahdağlılara olan diqqət azalmayıb. Bələ ki, 2004-cü ildə Fransə qalqəzışınası Jil Ötə VII Paris Universitetində öz dilinin tarixi üzrə namizədlik işi müdafiə edib. 2009-cu ildə Parisdə onun öz dilinin Əlik dialekti bərsində qrammatika əsəri fransız dilində dərc olunub.

(Ardı növbəti səhifədə)

Şəkət Salimov
jurnalist
Fotolar müəllifindir

Əlik kəndi qış aylarında

Əlik kəndi qış aylarında

ANI YAŞADANLAR...

İlqar Cəfərov AZƏRTAC-in baş fotomüxbiri, Əməkdar mədəniyyət işçisidir. Gəncədə doğulub böyüyüb. Kənd təsərrüfatı sahəsində çalışan ziyalı valideynləri on yaşındə ona "Sməna-8" fotoaparətini hədiyyə edir. Fotoqrafiya ilə həvəskar məşğul olan oğlumun, qonşuların məsləhəti ilə foto çəkməyi, şəkilləri çap etməyi öyrənir. Tədqiqat ətrafında gərdiyü maraqlı məqamları özü çəkməyə başlayır. 1990-cı ildə Moskva'da SSRİ Jurnalistlər İttifaqının fotomüxbirlik fakültəsini bitirir. AZƏRINFÖRM-un (indiki AZƏRTAC) fotoredaksiyasında işləməyə başlayır. Ötən günləri belə xatırlayır: "Məni həmişə daha çox hərəkətli, dinamik məqamlar cəlb edib, imdanda və gündüskil həyatda rastlaşdığım müxtəlif hadisələri ilə hərəkətli anı fotoda əbədləşdirmək istəmişəm.

Ötən əsrin 90-cı illərindən başlayaraq dəfələrlə cəbhə bölgələrində müharibənin törətdiyi faciələrin şahidiyim. Bu mövzuda çəkdiyim şəkillər bir çox kitab və fotoalbomlarda çap edilib. 2003-cü ildə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli

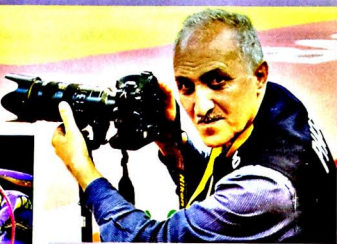

Gimnastik element

Kitabxanasında Qarabağ mövzusunda "Bir qəlbin harayı" adlanan fərdi sargım baş tutub. 2005-cü ildə Bakıda Bədii Gimnastika üzrə Dünya Çempionatı çərçivəsində Heydər Əliyev adına İdman-Konsert Kompleksində "Paralimpiya anları", 2010-cu ildə isə Vaxta Samadova adına sargı salomonunda "Pekin Paralimpiya oyunları" adlı fotosargılarım keçirilib.

1992-ci ilin fevralında ilk ezamiyyəyə - Füzuli, Şuşa və Laçın rayonlarına gətdim. Bakıya qayıdib fotomaterialləri redaksiyaya

təhvil verdim və darhal da Ağdama getməli oldum. Artıq Xocalı faciəsi baş vermişdir. Hadisələri canlı görmək, tanımaq hələ salınımsız cəsədləri ləntə almaq heç də asan deyildir. Daşqına gəlirdim, bəzən özümü qışqırmaqdan, ağlamaqdan qətiyyətlə saxlayırdım. Ermanilər körpələri, qadınları və ocaqları vəhşicəsinə qətlə yetirmiş, hər birinin də cəsədini qəddarcasına tanımaq vəziyyəte salmışdılar. Bu günə kimi o hadisələrin təsirinə çıxa bilmirəm. Başa düşürdüm ki, nə qədər ağır olsada bu vəhşiliklər çəkiləməlidir ki, dünya xəbərdir. 1992-ci ildə hakimiyyətdə hərcmərclərlik, qarşıdurmalar olduğundan bəzən

şəkil çəkməyə də imkan verilmirdi. Amma peşakarlıq marağı və ən əsası vətəndaşlıq borcu bütün qadağaları üstələyirdi.

"Həmin günlər Ağdamdan ağır yaralıları birgə qatarla Bakıya gəlirdim. Vəğzəldə düşünəndə gördüm ki, çoxlu təcili yardım maşını dayanıb. Bu zaman vəğzəldəki səlahiyyətlilər dedilər ki, şəkil çəkmək qəti qadağandır, əks halda, fotoaparətləriniz silinəcək alınacaq... Gördüm yox, ağır bu anları çəkməsam, vicdanım rahat olmaz. Dəbdəim yaxınlaşdıqki hasarın üstünə və başladım gəzincə çəkməyə. Qarabağ müharibəsi mövzusunda çəkdiyim fotolar yerli mətbuatla yanaşı xarici mətbuat sahifələrində də yer alırdı."

Xocalının ardınca İlqar Cəfərov işğal olunmuş digər rayonlara ezam olunur və yəna eyni mənzərələr... Deyir, onu bu yerlərdə ən çox təsirəndirən körpə uşaqların gələcək taleyi və yaşlı insanların gözlərindəki ümidsizlik olub.

İlqar Cəfərov 2004-cü ildən başlayaraq Paralimpiya idman oyunlarında fotomüxbir kimi iştirak edib. 2014-cü ildə Soçi Qış

Olimpiya Oyunlarında, 2016-cı ildə isə Braziliya Yay Olimpiya və Paralimpiya oyunlarında çalışaraq idmanın müxtəlif maraqlı anlarını fotoaparətin yaddaşına köçürüb. Bu müddət ərzində dünyanın müxtəlif ölkələrində beynəlxalq foto müsabiqələrdə iştirak edib. Qazandıqı mükafatların sayı yüzü ötürüb ki, bunların 74-ü Beynəlxalq Foto Sanəti Federasiyasının (FIAP) keçirdiyi müsabiqələrdən, festivallardan və sargılardan əldə edilib. Dünyanın 50-yə yaxın ölkəsində keçirilən foto müsabiqələrdə mükafatları qazanıb. 2015 və 2017-ci illərin yekunlarına görə fotojurnalistika jənnətinə adı Amerika Fotoqrafiya Cəmiyyətinin "Fotoqrafiyada kim kimdir" adlı illik məcəmüsində yer alıb. 2010-cu ildə Azərbaycan Fotoqraflar Birliyi tərəfindən "İlin fotoqrafı", 2015-cü ildə isə "İlin press fotoqrafı" ödəlinirən alıb. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı ilə 2010-cu ildə "Əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adına layiq görülmüş. Beynəlxalq Fotoqrafiya sahəsində əldə etdiyi uğurlarına görə 2016 və 2017-ci illərdə Beynəlxalq Foto Sanəti Federasiyasının "Rəssam" və "Mükəmməl rəssam" dərəcələrinə sahiblənib. Bu ilin sonunda kimi həmin təşkilatın üçüncü fəxri adına almağa namizəddir.

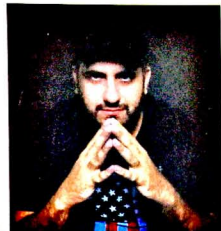
2018-ci ildən etibarən isə "Gilavar" Azərbaycan Foto Klubunun sərəncamındadır. Və FIAP himayəçiliyi ilə keçirilən beynəlxalq foto müsabiqələrdə münəsil kimi də çıxış edir.

Təcürbəli fotoqraf son hadisələrlə bağlı deyir: "Bu günlərdə dünyamız əhvalını dəyişdirən pandemiya dövründə kəçilişlərim Bakının insanlardan bəşləmiş küçələrində olub, hənsi ki, qeyri-adi hisslər doğurur. Əminəm ki, bu qısa müddətli fəsilə həyatı yeni rəksəndən çəkmək imkanı verəcək, yeni mövzular üçün zəmin yaradacaq..."

Karim Abbasov 1991-ci ildə Bakıda anadan olub. 2014-cü ildən fotoqrafiya sahəsində çalışır. Daha çox street (küçə) fotoqrafiyasına üstünlük verir və bu sahə üzrə ixtisaslaşmış.

Bir çox yertli və beynəlxalq yarışların qalibi və mükafatçısıdır. İspaniya, Türkiyə, Rusiya, Hindistan, Çin, Rumiyyə, Macarıstan, Monteneqro, Serbiya, Ukrayna, Makedoniya, İran, Ekvador və s. ölkələrin keçirdiyi müsabiqələrdə uğurlar qazanıb. 2019-cu ildə Beynəlxalq Fotoqrafiya Sanəti Federasiyasının (FIAP) rəssamı fəxri adına layiq görülmüş. Bir neçə jurnal və kataloqlarda foto çap olunub.

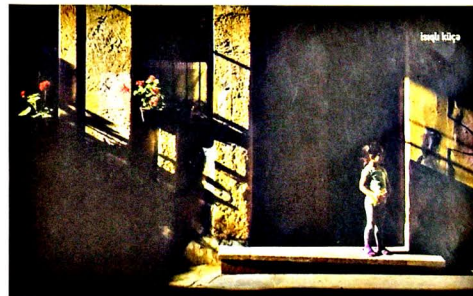
İstedadlı fotoqraf son hadisələr və peşə fəaliyyəti barədə deyir: "Bəliyiniz kimi, koronavirus adı bala dünyanı cənginə alıb. Vatanımız Azərbaycan da digər ölkələrlə birgə sözügedən virusdan əziyyət çəkir, onunla mübarizə aparır. Pandemiya dövründə biz fotoqrafların da üzünə müəyyən vəzifə və məsuliyyət düşür. Mən hazırda "Primetrime. Az" saytında fotomüxbir olaraq fəaliyyət göstərirəm. Təmsil etdiyim sayt baxar istehsal etdiyi üçün, mən də hadisələrin mərkəzinə olmağa, fotolarını operativ çatdırmağa çalışıram. Ən qızgın nöqtələrdə işləyir, çəkdiyim fotolarla insanları maraqlandırmaya çalışıram. Koronavirusun fəsadları barədə biz də kameranın gözü ilə axtarıba baxır, bəlkə də başqalardan görə bilmədiyini görürük. Əslində bunu həmişə də bir vətəndaşlıq borcu hesab edirdim. Foto Xəbər - mənim öncüllüyümdür! Foto Xəbər - mənim işimin prioriteti, günün məbzidir!"

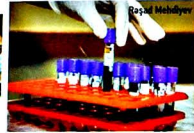
"Gilavar" Azərbaycan Foto Klubunun üzvü olan Karim Abbasov Fransanın Arkaşon şəhərində "Sarıbaycan günləri" çərçivəsində keçirilən sargıların fotolar çəkməyə fotoqraflar. Gənciyinə baxmayaraq, ölkəmizdə keçirilən ilk mötəbər tədbirlərdən birini - Baku-2015 I Avropa Oyunlarını iqləndirib. Ardından 2017-ci ildə baş tutan IV İslam Həmrəyliyi Oyunları, daha sonra "Formula 1" üzrə Azərbaycan Qran Prisi, Baku 2019 XV Avropa Qanclar Yay Olimpiya Festivalı çəkdiyi böyük və məsuliyyətli işlərindən olub. Karim Abbasovun fəaliyyətində əməkdar artist və naşir Bəhram Bağırzadənin "Baku architecture 2003-2015", "Мечри Шехер: здесь найдёшь дом - крепость", "Вак ушаqlar üçün", "Баку для детей", "189 школа низини", "Дети Баку", "Мечты сбываются", "Baku" və "Baku" kitablarında yer alıb. ♦

13

İlah Fətəliyev

PANDEMİYA GÜNDƏLİYİ...

"Gilavar" Azərbaycan Foto Klubu "Kreativ Azərbaycan" portalının "Evdə qal, evdə yarat" təşəbbüsünə qoşularaq "Koronavirus" adlı virtual fotosərgi sosial layihəsi hazırlayıb.

Sərgidə 19 fotoqrafın pandemiya dövründə çəkdiyi 56 fotosu sərgilənir. "Mədəniyyət/Culture" jurnalı isə ölkənin tanınmış fotoqraflarının-Rəşad Mehdiyev, Rəşad Mehdiyev, Ramil Zeynalov, Roman İsmayilov, Zaur Mustafayev, Vüqar İbadov, Dilavər Nəcəfov, Murad Druçov, Əziz Karimov, Rəsul Rahimov, Aydın Məmmədov, Şahin Sərdarov, Tofiq Babayev, Fəmil Mahmudbəyli, Karim Abbasov, Vali Şükürov, İlkin Nəbiyev, Əlihüseyn Malikov, Məhərrəm Məcidov və Şahlar Sadiqovun -Covid-19 adı ilə cəmi 19 əsərini nəşr edir.

Bu keçidlərə daxil olmaqla virtual sərgiyə bütövlükdə baxmaq mümkündür:

<https://www.artsteps.com/view/5e9eb4b841454a0d979dcaab>

<https://youtu.be/64CjX7yosoY>

Ekspozisiyadan görünüş

Ekspozisiyadan görünüş

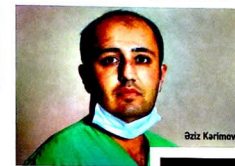
Ekspozisiyadan görünüş

Fəmil Mahmudbəyli

Fəmil Mahmudbəyli

Əziz Karimov

Ekspozisiyadan görünüş

Ekspozisiyadan görünüş

Rəsul Rahimov

Ekspozisiyadan görünüş

Ekspozisiyadan görünüş

Ekspozisiyadan görünüş

Ekspozisiyadan görünüş

Roman İsmayilov

Xaricdəki "Azərbaycan evləri"

Vətənin bir parçası

ARTIQT MÜXTƏLİF ÖLKƏLƏRDƏ YAŞAYAN SOYDAŞLARIMIZ "AZƏRBAYCAN EVLƏRİ"NDƏ ONLARLA GÜRÜŞLƏR, BAYRAM TƏDBİRLƏRİ KEÇİRİB, SƏRGİLƏR TƏŞKİL EDİBLƏR

layihələr, atılan siyasi addımlar hər hansı tamal rolunu oynaya bilmişdirmi?

Bəzi insanların müşahidələri maraqlıdır, söyləyirlər ki, xaricdə yaşayan azərbaycanlılar hər il əlamətdar tarixləri, bayram və hüzün günlərini qeyd etdikləri zaman əla olurdur ki, eyni otele bir mərtəbəsində bir qrup, başqa mərtəbəsində başqa qrup toplanır və tədbirlərini, görüşlərini keçirirlər. Bəzən bir-birindən xəbəri olurdu, bəzən də yox. Pərakəndəlik çox zaman keçirilən görüşlərin həm əhatə dairəsini daraldır, həm də təsir imkanlarını azaldır. Son iki ildə vəziyyət xeyli dəyişib.

Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsinin "Yol xəritəsi"ne uyğun şəkildə bu gün dünyanın 10 ölkəsində "Azərbaycan evləri" açılıb. Macarıstan, Polşa, ABŞ, Gürcüstan, Almaniya, İtaliya, Belçika, İspaniya, Ukrayna, Estoniya kimi ölkələrdə açılan "ev"lər Azərbaycan hökuməti hesabına fəaliyyət göstərir.

"Azərbaycan evləri" hələ ki azərbaycanlıların daha sıx yaşadığı şəhərlərdə açılıb və bu məkanlar xalqımızı sevan, milli maraqlarımızı üstün tutan hər kəsin, eləcə də bizə dost olan xaricilərin özünə hər zaman açıqdır. Həmin evlərin hansına daxil olsan, orada tariximiz, mədəniyyətimiz, Qarabağ münaqişəsinin əsl mahiyyəti, milli addat-ənənəmiz, tarixi şəxsiyyətlərimizə bağlı kitab və jurnallara, ensiklopedik məlumatlara, əsya və aksesuarlara rast gələcəksən, ürəyin uğrəngli bayrağımızın dəlğələnməsi ilə dağa dönəcək.

Artıq müxtəlif ölkələrdə yaşayan soydaşlarımız "Azərbaycan evləri"ndə onlarla görüşlər, bayram tədbirləri keçirib, sargılar təşkil ediblər.

Dünyanı gözəlinizlə başla bürüyəndə - koronavirus pandemiyası başlandı "Azərbaycan evləri"nin nə qədər böyük əhəmiyyət daşıdığı, belə

bir ideyanın nə gözəl ki, reallaşdığı daha aydın görünür. Pandemiya dövründə Azərbaycanca qayda bilməyən onlarla soydaşımız məhz bu evlərə sigirdi. Macarıstan, Polşa, Almaniya kimi ölkələrdəki Azərbaycan evləri onların əsl yuvasına çevrildi. Polşadakı Azərbaycan evində 20 gün ərzində 19 tələbəmiz yerləşdirildi. Başqa bir Azərbaycan evi - Gürcüstan Azərbaycanlılarının

"AZƏRBAYCAN EVLƏRİ"NİN YARADILMASI XARİCİDƏ YAŞAYAN SOYDAŞLARIMIZIN KOORDİNASİYALI FƏALİYYƏTİNİ TƏNZİMLƏMƏK, ONLARIN TƏŞKİLATLANMASINA YARDIM ÜÇÜN ƏN MÜHÜM ADDIMLARDAN SAYILIR

İntegrasiya Mərkəzi Bolnisi və Mərcülü rayonlarında onlarla soydaşımıza ən cətin adda köməyini asırgamadı.

Pandemiya dövründə "Azərbaycan evləri"nin rəhbərləri və diasporu təmsil edən müxtəlif şəxslər Komitənin nəzdində fəaliyyət göstərən Diaspor TV vasitəsilə videokonfranslara qoşularaq dünya azərbaycanlılarının məlumatlandırılmasında yaxından iştirak etdilər.

"Azərbaycan evləri"nin yaradılması xaricdə yaşayan soydaşlarımızın koordinasiya fəaliyyətini tənzimləmək, onların təşkilatlanmasına yardım üçün ən mühüm addımlardan sayılır. 27 ölkəni əhatə edən 11 Koordinasiya Şurasının yaranması və tədbirlərin çoxunun məhz koordinasiya şəkildə Azərbaycan evlərində təşkil edilmişdir.

Əmin düşürükdük ki, bu model - "Azərbaycan evləri" modeli özünü 2, 3, 5 ildən sonra doğrulda bilər. Bu hadisə göstərir ki, həmin model özünü daha tez - indi doğruldu.

Xaricdəki "Azərbaycan evləri" ölkəmizi tanıdırmaq üçün zəngin bazaya malikdir və bu evlərdə soydaşlarımızın filmlərə baxmaq, dərnlər təşkil etmək, dil kursları açmaq, mütaliə etmək imkanları var.

Bu məkanlar vətənin sərhədlərindən kənarında yaşayan hər bir soydaşımız üçün enerji qaynağı, vətəna sevgi təmsalidir. "Azərbaycan evləri" xaricdə yaşayan insanlar, xaricə doğulan azərbaycanlılar üçün məlumat bazası olmaqla yanaşı, başqa millətlər üçün mühüm informasiya daşıyıcısı və ötürücüsü rolunu da oynayır.

Azərbaycan evləri Azərbaycanın dünyadakı bir parçasıdır.

Vasitə Vahidqızı

Diasporla İş üzrə DÖ-nin mətbuat katibi

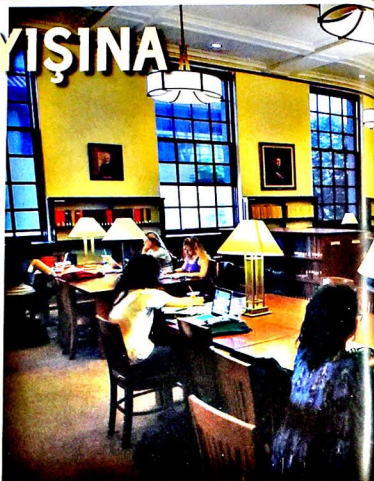
OXUCU ANLAYIŞINA

16

DAİR

Pərvanə Qarayeva

Yasamal rayon Mərkəzlaşdirilmiş Kitabxana Sistemi
Informasiya-resurs şöbəsinin əməkdaşı
E-mail: bayraqciz82@mail.ru

Oxucular kitabxanaların mövcudluğu millətin faciəsindən xəbər verir. Belə problemlərdən xilas olmaq üçün məqsədlil, sistemli şəkildə çalışmalıyıq. Burada birinci iş valideynlər gətirməli – övladlarını kitabla həvəsləndirməkdir, sonra müəllimlər bu işə əngəllər, dərdərdən əlavə şagirdlərə mütaliə üçün müxtəlif kitabların siyahısını verməli, yay tətili boyunca həmin ədəbiyyatı hökəmə oxumalarını tələb etməlidirlər. İkinci istiqamətdən sonra növbəti məsuliyyəti kitabxanacıların üzərinə düşür. İnsanları mütaliəyə ruhlandırmaqda müəllimlərin də köməyinə ehtiyac duyulur. Onlar ən çox soruşulan, axartılan kitablarını təqdim etməli kitabxanacılara daha çox oxucu qazandıra bilərlər. Çalışdıqımız budur ki, adamları həvəsləndirənlər mütaliəli məkanlardan birincisi kitabxana olsun. Mütaliə fərdin mənanı zənginləşməsi ilə nəticələnir, onu ali məqsədlərə yaşamağa sövq edir. Uzun illər təndijmiş oxucularda bu hal müşahidə olunmaqdadır. Mütaliəli şəxslər yüksək mədəniyyətə malikdirlər, mübahisələrdə belə qarşı tərəfi təmkinli davranırlar. Oxucu öz sayı qədər də vətəndaşdır. Vətəndaşın məarıflı olması isə dövlətin xeyrinədir. Kitabxanadakı maddi-təkniki baza, bütün iş planı onlara xidmət üçün qurulur. Har gün yeni-yeni oxucuların sorğularını eşitmək, peşəmiz öz gəzəlliyini tamamilə itirir. Göstərdiyimiz xidmət sayəsində məqsədimiz yalnız dövlət büdcəsindən maliyyələşməkdir niyyəti olmamalı, işimizdə vicdanlı çalışmalıyıq. Bu keyfiyyət bütün peşələri gəzəlləşdirir.

Oxucularla o vaxt problem yaranır ki, onlar kitabı vaxtında qaytarmırlar. Müərcət edib, kitabı geri verməmələri xüsusilə ədəbiyyat bazarı sənaye reallaşdırma verir, həm də məqsədləndirməyə əgessiv davranırlar da olur. Bir

oxu da vaxt çatışmazlığını bəhanə gətirir. Beləliklə məsuliyyətsizliyi üzündən digər oxuculara yox cavabı verməli oluruq. Bəzən də kitabın zədəli şəkildə qaytarırlar. Bu zaman kitabxanacı ilə oxucu arasında bir qədər sövq münasibəti yaranır. Təsəddüf oxucular var ki, üzərinə düşən məsuliyyətdən yayınsalar da kitabxanadan istifadə hüquqlarının olduğunu qətiyyətlə təsdiqləyirlər. Amma undudurlar ki, "Kitabxana işi haqqında"

Ədəbiyyat:

Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığı girs. Darslik. 3 hissədə. h. 1, Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2003, 314 s.
Xələfov A.A. Kitabxanaşünaslığı girs. Darslik. 3 hissədə. h. 2, Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2003, 314 s.

Резюме

Пərvанə Қарəевə

О ПОНЯТИИ «ЧИТАТЕЛЬ»

В статье понятие «читатель» поясняется ссылками, рассматриваются некоторые проблемы оценки читателя-библиотечника. Предлагается предложение в связи с ответами и передача книг, в этом случае подчеркивается необходимость экспертного мнения.

Ключевые слова: читатель, библиотечник, закон, обращение

Summary

Pərvanə Garayeva

ABOUT THE READER'S UNDERSTANDING

The article explains the reader's concept of reference, the reader-library focuses on the issues of personal health. The book presentation, the feedback provided, is coordinated with a specialist.

Keywords: reader, librarian, law, appeal

Azərbaycan Respublikasının Qanununda eyni zamanda oxucuların kitabxanadan istifadə qaydalarına əməl etməli, digər fondunla qayğı ilə yanaşmalı, çap materiallarının və kitab vasitələrinin itirilməsinə və ya yarusız hala salınmasına yol verməməli olduğu da göstərilir. Belə hallarda yaranan problemlər bizi bir təklif irəli sürmək məcburiyyətində qoyur: oxucuya kitab verildikdən təyin edilmiş müddətdə onu zadələmədən geri qaytarması zərurəti hər hansı cavabdehlik dərəcəsinə imza atmaqla tələb olunur. Güman ki, həmin cavabdehlik onların öz məsuliyyətlərini dərək edərək kitabın vaxtında, yarusuz hala salmadan qaytarmalarını reallaşdıracaq.

Kitabxanacıların xüsusi diqqət ayıracağı kitab passiv münasibət bəsləyən oxucularımız da var ki, onların sorğularının ödənilməsinə bəzən çətinlik yaranır. Həmin ədəbiyyat mütaliə etmək istədiyini özü dəyərləndirə bilməyən oxucu, əməkdaşlarımızın təklifi ilə də razılaşır. Fərdi xüsusiyyətlərindən asılı olmayaraq (xarakterikə sobirizmlər nəzərdə tutulur), hər bir kitabxanacının müqəddəs bərcü qəbul edilmiş qaydalarına, prinsiplərinə riayət etməli, mütaliədə yanlış istiqamətləri düzəltməyə çalışmalı olduğundan bu cür oxuculara xüsusi diqqət yənişdirilməlidir. Oxucu hər şeydən əvvəl bir insandır, onun mənası qiymətə, ruhuunu oxsaya biləcək həssaslıqla ehtiyac var. Kitabxanacının bu ehtiyacı artırmaq, uyğun davranmalı və həmin ehtiyacı mütaliə ilə ödəyə bilməli olmalıdır. Oxucular hər şeydən əvvəl şəxsiyyət kimi yaşamaşmalı, xüsusilə də məktəblilərdə özünü inam hissi oyturmaq, kitabla mənası həvəsləndirmək zəruridir. Biz bu məsuliyyəti dərk edib, problemlərin aradan qaldırılması üçün mümkün işləri görür, maraqlılığı və cəhdqəlliyini ilə internet aludəçiliyinə qalib gələn proqramçılara oxucuların məarıflanmasına çalışır. Tədbir planına müxtəlif görüşlər, ekskursiyalar, sargılar, müzakirələr və söhbətlərin daxil edilməsi gələcəyimiz işlərin az bir qismidir.

Oxucular – gəlişirlərin sevinci gətirəyimiz əsə adamlarımızdır. Çoxları arsayə gətirdiyimiz işlərin onların gələcəkdə yeni edəcəkləri mövqeləri üçün etibarlı məlumatı bura oymaması biziçin qürurvericidir. Yetər ki, hər kəs yolunu kitabxanaya salsın... ♦

İLK DÖVLƏT MUZEYİMİZİN QURUCULARI

Sabina İmanova
ADMU-nun magistrı
E-mail: curly_girl98@mail.ru

Heç bir elm tarix qədr öz qaplarını oxucu kütləsinin üzünə geniş açmır.

İohann Heyzinq

şərəfinə "Doğma diyarı tədris muzeyi İstiqlal", 1920-ci ilin oktyabrından 1936-cı ilin martınadək Azərbaycan SSR Dövlət Muzeyi adlandırılıb. 1920-ci ilin iyulundan məşhur neft sahibkən və xeyriyyəçi Hacı Zeynalabın Təjyevini 1895-1901-ci illərdə tikdirtdiyi sarayda yerləşdirilmişdir." (1, səh.715)

Muzeyin təsisində Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarlığının amaklaşlarının böyük fəaliyyəti göstərdiyi dənilməz faktır. Xüsusilə da 1920-1922-ci illərdə bu quruma rəhbərlik etmiş məşhur ictimai xadim və yazıçı Nariman Narimanovun adını qeyd etmək yerinə düşərdi. 1923-cü ildə Nariman Narimanovun təşəbbüsü sayəsində yaradılan Azərbaycan Tədqiq və Tətabbı Camiyyətinin nümayəndələri "Muzekskurs"da ciddi elmi-tədqiqat işləri aparmağa başladılar, bu elmi-tədqiqat işləri ölkəmizdə muzeyşünaslıq elminin inkişafına ciddi təkan verdi.

Müasir dövrdə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən muzeylər içərisində Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin özünəməxsus yeri vardır. 1920-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan sonra ölkəmizdə eltilər təbəqəyə aid olan bütün mütlək dövlətin nəzarətinə verildi. O cümlədən, məşhur neft milyonçusu, xeyriyyəçi Hacı Zeynalabın Təjyevinin müllkü də müsadirə olundu. "1920-ci ilin iyun ayında "Doğma diyarı tədris muzeyi" adı ilə Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarlığının məktəbdənkənar işlər şöbəsində təzəcə təşkil olunmuş "Muzekskurs" yarımsəbəsinin nəzədinə yerləşdirilmişdir. Əsas bazasını Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin İdarəetmə Məclisi tərəfindən 1919-cu il dekabrın 7-də açılmış "İstiqlal" muzeyinin materialları təşkil edirdi. Bu muzey 1920-ci ilin iyulundan həmin muzeyin

Tarix muzeyinin binası

Tədqiqatçı İshaq Cəfərzadə

Azərbaycan Tədqiq və Tətabbı Camiyyəti nümayəndələrinin bölgələrə arxeoloji ekspedisiyalarını zamanı əldə edilən dəyərli məlumatlar ölkəmizdə muzey quruculuğu sahəsinə önəmli töhfə idi. Bu arxeoloji ekspedisiyalara rəhbərlik edənlər içərisində İvan Meşşanov, Tamara Passek, Boris Latinin, Əlsgar Ələkbərov, İshaq Cəfərzadə, Müsvim Salamoq və başqalarının adlarını xüsusilə vurğulamaq yerinə düşərdi. "1923-cü ildə Azərbaycan Tədqiq və Tətabbı Camiyyətinin yaradılması tarix elminin inkişafına mühüm rol oynadı. Bu cəmiyyətin respublikanın müxtəlif bölgələrinə təşkil etdiyi sistemli elmi ekspedisiyalar akademik N.Y.Məmmədovun yazdığı "Azərbaycan Tarixi Muzeyinin yaradılması tarixinə malik olduqunu dəlillərlə sübut etməyə yönəlmişdir. 1926-1928-ci illərdə cəmiyyətin arxeoloji ekspedisiyaları mütəmadi hal almış, aşkar edilən arxeoloji materiallar müxtəlif illərdə Azərbaycan Tarixi Muzeyinə təhvil vermişdir." (2, səh.238-239)

Ünvanıylatla Azərbaycan Tədqiq və Tətabbı Camiyyəti (Azərbaycan tədqiq edən və öyrənən cəmiyyətə) fəaliyyət göstərdiyi dövrdə aşağıdakı bölgələrə ekspedisiyaya təşkil etmişlər:

1. Naxçıvan ekspedisiyası.
2. Xocalı ekspedisiyası.
3. Mil düzü ekspedisiyası.
4. Ayrm ekspedisiyası.
5. Lankəran ekspedisiyası.

Ölkəmizin müxtəlif bölgələrinə təşkil edilən həmin ekspedisiyalar nəticəsində toplanan arxeoloji materiallar hazırda Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin arxeologiya fondunda mühafizə olunur. Naxçıvan və Ayrm ekspedisiyalarına

rəhbərlik etmiş İvan Meşşanov sonralar SSRİ EA-nın akademik olmuşdur. Ölkəmizdə muzey quruculuğu fəaliyyətində xüsusilə rol malik alim arxeologiya sahəsindəki xidmətlərinə görə iki dəfə Stalin mükafatına layiq görülmüş, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı almışdır. "Muzekskurs"un (Muzey-ekskursiya) elmi əsaslar üzərində təsis edilməsində Y.N. Stanevich böyük rol oynamışdır. "XX əsrin 20-ci illərinin ilk rübü respublikada əsasən diyarşünaslıq təhsil sayıya fəal muzey quruculuğu dövrü kimi dəyərli hesablanmalıdır. 1920-ci ildə Y.N. Stanevichin təşəbbüsü ilə Bakı müəllimləri tərəfindən pedaqoji diyarşünaslıq dənəyi yaradıldı. Dənəyi yaradılan muzeylər, laboratoriyalar və ekskursiyaların təşkilində İbrahim İdi. Va elə o zaman Muzekskurs adı ilə Xalq Maarif Komissarlığının tərkibinə daxil edilmişdir. Dəimi binası mövcud olmayan, müvəqqəti şəkildə Bəkkendortun malikanəsində iki kiçik otaqda yerləşən Muzekskurs gələcək muzey üçün materialları toplamağa başladı" (3, səh. 8-9).

Lakin təəssüf ki, o, 1921-ci ildə bu müəssisəyə rəhbərlikdən imtina etdi və "Muzekskurs"ə başçılıq məsələsi S.N. Səvəlyevə həvalə olundu. Ümumiyyətlə, Azərbaycan Tarix Muzeyinin fəaliyyət göstərən və bu muzeyə nadir eksponatların toplanılması prosesi o qədər də asan başa gələn proses deyildi. 1923-cü ildə Azərbaycan Tarix Muzeyinə müdir təyin olunan Davud bəy Şarıfov muzeyə rəhbərlik etdiyi 5 il ərzində muzey ekspozisiyasının zənginləşdirilməsi, tarixi dəyərli malik nədir maddi mədəniyyət nümunələrinin bu elmi müəssisəyə cəlb sahəsində böyük işlər gör-

müşdü. Davud bəy Şarıfov ölkəmizdə muzey quruculuğu sahəsindəki gərgin fəaliyyəti bu gün də unudulmamış, arxeoloqun 130 illiyi münasibətilə 2017-ci ildə Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin amaklaşdırılaraq, elmi işlər üzrə direktor müavini, tarix elmi doktoru Nərgiz Əliyeva, arxeologiya elmi fond şöbəsinin müdiri Nasir Quluzadə, arxeologiya elmi fond şöbəsinin kiçik elmi işçisi Ermin Məmmədov tərəfindən "Davud bəy Şarıfov" kitabı çap edilmişdir. Davud bəy Şarıfovun həyat və elmi fəaliyyətindən bəhs edən bu kitabın elmi redaktoru, Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin direktoru, akademik Nailə Valixanlının özü də Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyinin inkişafı və taraqqisi sahəsində alından gələni asırgarmışdır.

Davud bəy Mikayıl bəy oğlu Şarıfov 8 iyun 1885-ci ildə Tiflisdə zabit ailəsində anadan olub. Polkovnik Mikayıl bəy övətdən təhsil məsələsinə ciddi yanaşmışdır. Məhz bu səbəbdən Davud bəy Tiflisdə fəaliyyət göstərən oğlan gimnaziyasını müvəffəqiyyətlə bitirdikdən sonra Kiyev Universitetinin hüquq və filologiya-tarix fakültələrində təhsil alır.

1922-ci ilin oktyabr ayında etibarən Azərbaycan Ali Qiyabı Pedaqoji İnstitutunda tədqiqat fəaliyyətlə başlayın Davud bəy ali məktəbdə dərslər deməklə yanaşı, arxeoloji materialların mövzusunda elmi-tədqiqat işləri ilə də məşğul olur. Bu sahədəki fəaliyyəti onun muzey işinə gətirər artırır. Nəticədə o yeni təsis olunmuş dövlət muzeyində işə başlayır. "Davud

Davud bəy Şarıfov

ŞEKSPİRİN "OTELLO" ƏSƏRİNƏ Q.QARAYEVİN YAZDIĞI MÜSİQİ: FACİƏLİLİK SİMFONİZM ASPEKTİNDƏ

Ruqiyya Süleymanova

U.Hacıbəyli adına BMA "Şifahi ənənəvi professional musiqisi və onun yeni istiqamətlərinin tədqiqi: orqanotogya və akustika" elmi laboratoriyasının apacı elmi işçisi, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
E-mail: hxeiyev012@gmail.com

"Otello"dan səhnə

Har bir ciddi teatrın repertuarında klassik əsərlər üstünlük təşkil etməlidir. O dövrün teatrının repertuar siyasətində də məhz klassik müəlliflərin əsərləri böyük yer verilir.

Teatrımızın tarixinə nəzər saldıqda görürük ki, repertuar əvənliliyinə milli əsərlərlə yanaşı, dünya klassiklərinin inciləri də xüsusi rəng qatıb. Həmin incilər sırasında dahi ingilis dramaturqu Vilyam Şekspirin əsərləri özünəməxsus yer tutur.

V.Şekspir yaradıcılığı bir çox xalqların mədəniyyətinin formalaşmasında, yaradıcı həyatın aktyor potensialının inkişafında mühüm rol oynamayıb. Əbəs yərə deyil ki, Şekspir dramaturgiyasına müjədicat edən hər bir teatr bunu özü üçün sınaq, böyük imtahan hesab edir. Çünki bu dramaturgiya vasitəsilə kollektivin bədii və yaradıcı gücü, daxili imkanları üzə çıxir.

Şekspir dühasına həsr olunmuş zəngin, nəhəng ədəbiyyat siyahısında M.Urmov və D.Urmovun "Zamanda hərəkət" kitabının adı fikrimizə, son dərəcə böyük mənə dəyişir. Həqiqətən də bəşəriyyət aynışdır etdiklə, Şekspirin yaşadığı dövrdən uzaqlaşdıqca aydınlaşır ki, onun dühası tükənməzdir, sona qadar dərk ediləməzdir. Məşhur teatrşünas C.Cəfərovun təbiriçinə desək, "fikir və ehtiras, obraz və xarakter, zaman və məkan, milliyyət, irq və s. etibarilə Şekspirin yaradıcılığı, doğru deyirlər ki, "intehası" bir müxtəliflik mənzərəsidir".

Şekspir makrokosmosunun "müxtəliflik mənzərəsini" ucuz-bucaqsız məsələlər məntəvisində "Şekspir və musiqi" probleminin də özünəməxsus yeri var. Şekspirin musiqiyə sonsuz marağı ilk növbədə intibah dövrünün teatr estetikası zamanının ümumi ab-havası ilə bağlı idi. Lakin bu obyektiv səbəllə yanaşı, dramaturqu bütün əsərlərinin arxitektónikasında, bədii-obraz aləmində öz əksini tapanmış qeyri-adi musiqi duyumunu da qeyd etməliyik. Məşhur musiqişünas İ.Sollertinskini yazdığı kimi, "Şekspir irsinə daxil olan otel yəddi pyesdən yalnız beşində musiqi haqqında söhbət getmir".

Ədəbiyyatşünaslar da dəfələrlə qeyd etmişlər ki, o dövrün heç bir yazıçısı Şekspir qədər musiqiyə müjədicat etməyib. Ümumiyyətlə, intibah dövrünün teatr sənətində aktyorların nitqinə, hərəkətlərinə, oyununa böyük təsir göstərən musiqi ünsürü tamaşada mühüm təşkilədiçi funksiyalar yerinə yetirirdi.

Pyeslərinin hətta səthi təhlili belə, göstərir ki, musiqi dramaturqu əsərlərinin konsepsiyasına nüfuz yolu ilə ona mürəkkəb bədii-estetik məsələlərin həllində kömək etmişdir. Səciyyəvidir ki, onun son dərəcə mürəkkəb obrazlar aləmində müəyyən invariantları axtaran aləmlər xüsusilə "firtına-musiqi" əksəriyyətinin böyük mənadəyiçisi əhəmiyyətini vurğulamaqlar.

70-ci illərdə səhnəyə qoyulmuş və "müasirləklə səsleşən" klassik əsərlərdən xüsusilə Şekspirin dram əsərlərinə qeyd etmək istərdik. Azərbaycan Dövlət Akademik Dram Teatrı 1968-ci ildə "Hamlet" (rejissor T.Kazimov, bəstəkar Q.Qarayev), 1974-cü ildə "Firtına" (rejissor T.Kazimov, bəstəkar F.Qarayev), 1979-cu ildə "Həç, nədən hay-küç" (rejissor A.Quliyev, bəstəkar X.Mirzəzadə) pyeslərinə müjədicat etmişdir.

Şekspir yaradıcılığının möhtəşəmliyi, dramatik situasiyaların gərginliyi, obrazların zənginliyi müxtəlif dövrlərdə yaşayan bəstəkarların dahi dramaturqu irsinə calb edən amillərdəndir. Təəccüblü deyil ki, onun pyesləri əsasında opera, balet, simfoniya, uvertura və digər janrlarda yüzlərlə əsərlər yazılmışdır. Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərində Şekspir yaradıcılığının təəcəssümü mövzusunə toxunarkən biz ilk növbədə dahi dramaturqu "Hamlet", "Antoni və Kleopatra", "Dış nəğil" pyeslərinə Qara Qarayevin yazdığı dərin fəlsəfi məzmunlu musiqini qeyd etməliyik. Şekspir pyeslərinə teatr musiqisi örməkləri arasında Azərbaycanın Xalq artisti Q.Qarayevin "Otello" tamaşasına bəstələdiyi musiqinin özünəməxsus

yeri var. Əsər 1949-cu ildə Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində T.Kazimovun quruluşunda səhnəyə qoyulmuşdur. "Otello" 1603-cü ildə V.Şekspir tərəfindən qələmə alınmışdır. Üç pərdə, altı şəkildən ibarətdir ki, hər bir pərdənin musiqi xarakteri gələcək faciəni özündə təəcəssüm etdirir. Bu da ölməz bəstəkarın dahiliyindən, abədiyəşartlığından xəbər verir.

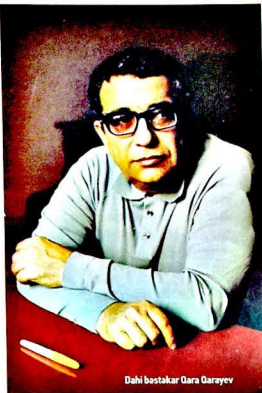
"Otello" faciəsinin şərhli ilə bağlı "qışqıncılıq" problemi Otello və Yaqonun münasibəti, iki ziddiyyətli dünyəgörüşünün - həyata nəqib münasibət bəsləyən, insanlara inanan lakəsiz Otello ilə riyakar, ədəbsiz, öz məqsədinə çatmaq üçün cinayət törətməkdən belə çəkinməyən Yaqonun qarşıdurması əsərin ən xəttini təşkil edir. Elə Yaqon müşayət edən melodik quruluş da bir qədər müəmmal və sirdirdi.

Otello təbii etibarilə qışqınc deyil, əksinə, sadəlvəh və tez inanan adamdır; alicənab, mərd, ürayıyaçqı, səddildir. İnamı sarsılan, ruhu sızlayan Otello'nun başına gələnlər daha faciəvi təsir bağışlayır. Dezdemonə ilə bağlı Yaqon onun qalbinə şübhə toxumu sapdıkdan sonra Otello özünə yer tapmır, bütün hissələri talatüma gəlir.

Faciəvi hadisələrin bəzə verəcəyini hiss edən Dezdemonanın qəlb çirpətilən musiqidə xüsusilə qəbənq ifadə olunub. Dinləyici istər-istəməz Dezdemonanın halına acıyır, onun öz köşbəxtliyi uğrunda daha qətiyyətlil, cəsərtli mübarizə aparmasını istəyir.

Tamaşada Kassio obrazı da yadda qalır. Bu kübar cəmiyyətin yetəddirdiyi yüngülməz cavələr yox, yeni şəraiti təmsil edən, mənavi baxımdan Otello və Dezdemonaya yaxın şərafi döyüşçüdür. Kassionun musiqi obrazı mübariz xarakterli otdan koləslər alt aləmində müşayət edilir.

Tamaşaya Q.Qarayev tərəfindən yazılan "Gözəl söyüd" adlı məhənnin musiqisi tamaşanın ümumi ruhu ilə bağlılıq

Dahi bəstəkar Qara Qarayev

dədir. Təbiətdəki gözəlliyin təntənəsinə inam hissi oyadan musiqi ümmümlükdə bu ölməz əsərin həmişəyaşarlığını təmin edir.

Şekspir bəşəriyyət üçün həmişə aktual olan sevgi mövzusunə "Otello" əsərinin əli məqsədinə çevirib.

Tamaşada Otello leytmotivi üzrə döyüşlərdən qalib çıxan, çoxsaylı qələbələrə nail olan döyüşçü qəhrəmanın, həm də inca qəlbi, öz sevgili Dezdemonanı dalicəsinə sevməyə, uşağ qəlbi lirik obrazı verir.

Otello qərarlıdır. Bu rəng Şekspira nə üçün lazım olmuşdur? Balka qara, vəhşi bir arəbin mədəni ağlar mühitinə düşdüyünü xüsusilə nəzərə çatdırmaq istəyir? Axı o, əsərlərinin dramatik ziddiyyətlərini yalnız daxili fəlsəfi mənasında deyil, eyni zamanda zəhiri şəkildə də fikir verməmişdir. Balka qara Otello'nun əz Dezdemonaya nisbətən daha qəbənq göstərmək üçün bu boyanı işlədi? Əksinə, bu boya ən gözəl insanı keyfiyyətlərə malik, alicənab və səf qəlbi Otello'nun yalançı, saxtakar və ağı vəhşilər mühitinə düşdüyünü daha bəriz göstərmək üçün lazım

ve s. onun publisistik məqalələrindən əsas mövzulan idi." [2, s. 366] "Tababata dair" şöbəsinin materialları çox zaman Xadica xanım tizi və hakim əminə xanım Bətrixçaya yazdı.

Hələm xanım Axundovanın məqalələri qadın hüquqlarına həsr olunmuşdu. O, üzünü oxuculara tutaraq deyirdi: "Bacılarım, qeyrat vaxtdır... Bizlərə elm lazımdır. Bundan ötrü oxuyub, oxudub, təbiiyə alıb, təbiiyə vermək lazımdır. Bizlərə elm lazımdır. Elm... Elm... Elm..." O, zülmə, haqsızlığa qarşı çıxaraq: "İnsan olduğumuz halda bizimlə insan kimi rəftar edilməlidir" söyləyirdi. Nəbat xanım Narimanova ananın öhdəsində düşən vəzifələrini - validəlik, mürəbbiylik, rəfiqəlik və vərasətlikdən ibarət olduğunu qeyd edirdi. Gövhər Süvəyyə yazırdı ki, biz hələ bu XX əsrdə belə hüquqdan məhrummuş və cahalət məhsabında işirik. Millətlərin tarixi kişilərin təraqqisi ilə deyil, qadınların təraqqisi ilə ölçülür. Ona görə də təlim-tərbiyə ocaqlarının sayını artırıb, qızlar məktəbə cəlb etməliyik. [3, s. 9] Oeyd etmək lazımdır ki, Xadica xanım qazetini fəaliyyətinin davamlılığı üçün ciddi mübarizə apardı. Qazeti bağlanma təhlükəsindən xilas üçün nəşrin birlik nömrəsini çar II Nikolayın xanımı imperatriça Aleksandra Fyodorovna göndərərək şərtləri arızə yazaraq icazə istəmişdi. Imperatriça Xadica xanımın xahişini razılıqla qarşılamışdı.

Qazet burjuvaziyə kimi qiymətləndirilərkə təzyiqlərə məruz qalırdı. 1912-ci ildə "İşiq" qaranlıq mühtibin, cahalətin qurbanı oldu. Cəmi iki il ömür sürsə də, o, nəinki XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan qadınlarının gözünə işiq, zəkalama nur oldu, cahalət, fanatizm girdabında ömür sürən qadınları silkiyədi, həm də Azərbaycan mətbuatı tarixində qadın mətbuatının əsasını, bünövrəsini qoydu. Qazetinin nəşri dayandırıldıqdan sonra Mustafa bəy və Xadica xanım 1920-1946-cı illərdə Şəkiyə köçüb əhalinin maarifləndirilməsi, insan hüquqlarının pozulmasının qarşısını almaq işində xidmət göstərmişlər. Qazet burjuvaziyə mətbuatı və elm öyrənmənin əhəmiyyətindən bəhs edər, digər tarixdən qadınları təbliğ ilə örtülüylə haqq qazandırır, din məsələlərini, müsəlmançılığı üstün tuturdu. "İşiq" qazetinin "Təlim-nisvan" bölməsində verilən materiallar da maarifçilik problemlərini xü-

susi şəkildə qabardırdı. Bu yazılarda doğru olaraq göstərildirdi ki, övədən təbiiyyə validəyinin təbiiyyə ilə bağlıdır.

"İşiq" in əsas tədqiqatçılarından Əməliyə Qasımovanın sözlərinə görə, sovet hakimiyyəti illərində qazet Azərbaycan qadın mətbuatının bayrağı kimi öz layiqli yerini tutub. "Həmin illərdə bu nəşr burjuvaziyə qarşı qiymətləndirilərkə tədqiqatçılardan kənar qalıb. Arma mütbuatı kimi qiymətləndirilərkə qadın mətbuatı illərində rus dilində nəşrə başlanmış "Mir jensin" qazetini nəzərə almasaq, "İşiq" son yüz ildə ölkəmizdə əna dilində nəşr olunmuş yeganə qadın qazetidir". Maarifçi xanımlardan olan Rahila Hacıbəyova validəyini tarixi-ictimai uşaqlara, yoxsul ailələrə yardım məqsədilə 21 noyabr 1914-cü ildə Bakı Müsəlman Qadın Xeyriyyə Cəmiyyətini təsis etmişdi. M.S.Təjəyeva cəmiyyətin idarə Heyətindən sədr, Rahila Hacıbəyova sədrin müavini, Əminə Ağayeva katib, Pəri Topçubaşova xəzəndə seçilmişdilər. Cəmiyyət xəstə və yaralı asqarlar, yetim və yoxsul uşaqlara kəmək edər, tez-tez müxtəlif tədbirlər keçirdi. Cəmiyyət Birinci Dünya müharibəsində asir düşmüş yarı türk asqarlarına da yardım göstərmişdi.

"İşiq" qazeti sonradan tarixi yükü öz çünlilərində sayısa bilən bir çox ziyalı qadınların yetişməsinə mühüm rol oynadı. Qazet həm də qadın problemlərini mətbuat vasitəsilə həllinə nail oldu. Azərbaycanca ilk dəfə qadın mübarizə fəaliyyəti başlandı və günün ən aktual məsələləri haqqında öz sözlərini deyər, Vurğulmaq lazımdır ki, qadın azadlığı məsələsində "İşiq" Molla Nəsrəddin" jurnalı ilə yəni müvəqqədən çıxış edirdi.

Bu gün "İşiq" qazetinin bir növ davamı olan "İşiq - qadın jurnalı"nın da əməli qadınların öz hüquqlarını dərk etməsi, vətənpərvərliyin, milli-mənəvi irsimizin, dəyərlərimizin təbliği, Jurnalın təsisçisi Milli İrs, Mədəni Tarixi Araşdırılmaq Fondunun icraçı direktoru Pərviz Əmirovdur. Jurnal mədəniyyəti, tariximizi, milli-mənəvi irsimizin tanıdılması istiqamətində yazılarla ictimaiyyəti xidmətdədir. 2012-ci ilin yanvar ayında işiq üzli gün jurnalında əla təbiiyyə, qadın problemləri, həmçinin mədəni-əxlaqi mövzular əsas yer tutur. ♦

Elmira Məmmədli

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi Mədəniyyət Uzun Elm-Metodiki və İxtisaslaşdırma Fəkəlinin sektor müdiri
E-mail: elmira.mammedli.70@mail.ru

Xalq oyunları xalqın mədəniyyətini, mentalitetini, adət-ənənəsini, etnoqrafiyasını özündə əks etdirən ən gözəl milli dəyərlərdən biridir. Hər kəsin onlarla iki tanışlığı xalq oyunlarına daxil olan uşaq oyunları ilə başlayır. Ümumiyyətlə, uşaq illərini milli oyunlarımıza keçirmək insanın şəxsiyyət kimi formalaşmasına məni təsir göstərir. Oyun özüməlikdə körək edən, bizi formalaşdırır və xəyal dünyamıza aparan məğlubiyətli formadır. Xalq oyunları məhrəbləy, səmimiyyəti, birliyi, cəsarət öyrədən folklor janrıdır.

Bu məqalədə əsas məqsəd Qarabağ bölgəsində tarixən oynanan xalq oyunları haqqında məlumatlandırmaqdır. Tədqiqat zamanı aydınlaşır ki, xalq oyunlarının inkişafı bir tərəfdən iqtisadi inkişafla bağlıdır, digər tərəfdən müharibələrə hazırlıqla əlaqədər olmuşdur. Məsələn, milli gülüş, ox atmaq, çapmaq, qorxu oyunu, çövkən atıstıy oyunu və başqaları göstərir.

Qarabağda geniş yayılan xalq oyunları haqqında bilgi əldə etmək milli duyğuların, hissələrin, adət-ənənələrin və milli kimliyin formalaşmasında na dərəcə yüksək və əhəmiyyətli rolə malik olması aydın görünür. Qarabağ məxsus oxunu Türkiyə, Azərbaycan digər bölgələrindən bir qədər fərqlidir. Onların çövkən Türkiyə, Orta Asiya və hətta Altay-Sayan və Sibir regionunda da yayılmışdır. Bu sıyahıya "Evlik", "Cirit", "Həlay", "Asiq oyunu", "Çövkən" və digər savəs oyunları olan "Eşşək balı", "Məral oyunu", "Kilimarası", "Üg-məra", "Baharband", "Xan-vəzir" və s.

- Ədəbiyyat:**
1. Aşrı A. Azərbaycan mətbuatı tarixi (1875-1920). Bakı: "Elm və təhsil", 2009, 276 s.
 2. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası, c. I. Bakı: "Lider", 2004, 440 s.
 3. Qasımova A. "İşiq" - qadın azadlığının bayrağıdır və qadınlar üçün ilk mətbu orqan // "Ayna", 29 yanvar 2011, s. 9.
 4. Səvalan F. İlik qadın məcmuasının nəşri // "Mədəniyyət", 1 fevral 2012, s. 3.

Резюме
Гунеш Динабравова
ДЕМОНРАТКА И ЕЕ РОЛЬ В ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПРЕССЕ
Статья знакомит читателя, с охрөөе читательниц с историей становления газеты «Ишйк» («Свет»), первой газеты на мусульманском Востоке Азербайджанской Демократической Республики. В статье исследуются творческие состав газет, тематика ее публикации, ее место и роль в истории национальной журналистики.
Ключевые слова: женская пресса, газета «Ишйк», женские права, просвещение и образование, женщины и общественная жизнь, первые женщины-журналисты.

Summary
Gunesh Dzhabralova
VISES AND AZERBAIJANI WOMEN
The newspaper "Ishiq" plays an important role in enlightening Azerbaijani women. Muslim women. The newspaper "Ishiq" was on the agenda with educational ideas in its time. The newspaper "Ishiq" called the society to think about the fate of women. The content of the article gives an analysis of the creative staff, topic area, the place and role of the newspaper "Ishiq" in the history of our national journalism. She also investigated the work of the educated women, such as Khadija Alibeyova, Shafiqə Fəndiyeva, Umulsum Sadigova – the first female representatives of the Azerbaijani press in the enlightenment of Azerbaijani women.
Key words: women's press, newspaper "Ishiq", women's rights, education, women and social life, the first correspondent women

ARİF ƏZİZ - SƏNƏTİ İLƏ ÖLKƏLƏRƏ KÖRPÜ SALAN RƏSSAM

Dürdana Qurbanova

Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının magistrı, sənətsünası
E-mail: qurbanovad89@mail.ru

Azərbaycanın tanınmış fırça ustası, Xalq rəssamı Arif Əzizin yaradıcılığı ilə onun 75 illik yubileyinə həsr olunmuş, Muzey Markazında keçirilən "Maestro and Artists" adı sərgisi zamanı yaxından tanış oldum. Marağ doğuran səbəbləri özüm üçün aydınlaşdırdım və suallarımla meydana gəldi. Mən bu suallarıma cavab tapdıqca Arif müəllimin çoxsaylı insan kulisatı tərəfindən sevilməsinin səbəbini dyardım. Onunla həmsöhbət olduqda isə xoş ünsiyyətdən, geniş dünyagörüşü sayəsində yerli doğulmuş və maraqlı məlumatlandırın son dərəcə məmnun qaldım. İncə qəbil rəssamın nəzar yetirdiyim tabloları bir-bir gözümdən ötürəndə canlandı, əsərlərinin rəng qamması, mövzularında sentimentallığın təsadüf etmədiyi bir daha aydınlaşdı.

Azərbaycan Dövlət Mədəniyyəti və İncəsənət Universitetinin müəllimi, professor, Dünya Rəssamlıq Akademiyasının haqqı üzvi və bu qurumun Azərbaycanlı nümayəndəliyinin rəhbəri Arif Əziz 60 ilə yaxın yaradıcılıq fəaliyyəti arzında Azərbaycan təsviri sənətinin inkişafına göstərdiyi xidmətlərə, mədəniyyətimizi xarici ölkələrə layəqətlə təmsil etməyinə görə dünyəvi diplom, orden və fəxir adlarla təltif olmuşdur. Elə bu zəhmət nəticəsində ki, nəinki Azərbaycanda o cümlədən, dünyanın çox ölkələrində tanınır və sevilir. Yaradıcılığı dəniz diqqət mərkəzinə almaqla, sənətsünasların tədqiqat obyektinə çevirilmişdir.

Arif Əziz Əzizimzadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq məktəbini bitirdikdən sonra 1966-1971-ci illərdə S.O.Straqovun adına Moskva Dövlət Ali-Badii Sənaye Rəssamlıq İnstitutunda

"Sənaye grafikasi, qrafik dizayn" ixtisası üzrə təhsil alıb. 1971-ci ildə Polonya Universitetində "Qrafik dizayn" üzrə təkmilləşmə kursu keçib. Elə həmin ildə vətənə qayıdıraq M.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Mədəniyyəti və İncəsənət Universitetində pedaqoji fəaliyyətə davam etdi. O, özünə daim işləyən, sənədə kamilləşməyə doğru gedən rəssam 1973-1975-ci illərdə SSRİ xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev və Yevgeni Kibrikin yaradıcılıq məlabəzanasinə təhsilini davam etdirib.

O, həmçinin Azərbaycan Dizaynerlər İttifaqı, Beynəlxalq Reklam Assosiasiyasının üzvi və UNESCO-nun sülhəməmləri səfiridir.

1971-ci ildən etibarən rəssamın bədi yaradıcılıq istiqamətini il pedaqoji fəaliyyəti bərabər olaraq, addım-addım irəliləməyə başlayır. Beləliklə o, Azərbaycanda ilk qrafik dizayner

kimi tanınır, plakatlər, loqolar, ekslibrislər, afişələr, portretlər ilə yanaşı dağah rəngkarlığında da bir-birindən maraqlı əsərlər ərsəyə gətirir. Elə bu illərdən başlayaraq ayın-ayın dəklərində keçirilən sərgilərdə iştirak edir və onun fədi sərgiləri təşkil olunur.

Har bir rəssamın fircaşında ilk növbədə yaşadığı mühitin təsirinəndən təəsşüratları öz əksini tapır. Arif Əzizin Əbşeronu, Bakı bağları, üzüm mənzərələrini cəmləndirəndə əsərlərində milli ruh ilə qovuşan yeni ideyaları özünəməxsus üslub xüsusiyyətləri əmələ gətirir. Bu üslub rəssamın dəsti-vatdidir. Həmin dəsti-vatdidə ki, keçmiş ilə gələcəyi, anəni ilə yeniliyi sintezinə təbiiq etməklə onun yaradıcılıq yolunu formalaşdırır. Arif Əziz yaradıcılığının başqa bir tərəfi bu əsərlərin insan yaddaşına həkk olunmasıdır. Daha çox müccarad elementi, dekorativ xüsusiyyətləri əsərləri ilə böyük üstəliklə təməşəşçinin qəlbina yol açır, onu düşündürür, əssirin hər tərəfində cüzgünlər, xətlərini, fiqurlarını arasında düşməni məqamlarını axtarırsız, duyğuların düşüncəyə çevilməsi ilə nəticələnir. Abstraksiya elə bu cəhətdən maraqlıdır ki, nəzəri cəlb edir, insan görülməyən mənasını araşdırır. Bu, yaradıcılıq uğurları və hər zaman sənətkarlıq baxımından yüksək qiymətləndirilir.

Gedəklə rəssamın yaradıcılığında abstrakt (müccarad) səpikli tablolar daha sıx-sıx görünməyə başlayır. Belə ki, o, əsərlərində təzadlı rəng qammasında müccarad edir, şərhi fərqli, müccarad kompozisiyaları əsərlərinin sayı artır. Plakatlərində yazılı ifadənin yeri təsviri, obrazlı ifadə tutur və yüksək bədii ifadə gücünə malik nümunələr yaranır.

Arif Əzizin keçmiş sosialist ölkələrinin demək olar ki, həmişədə, Finlandiya, Almaniya, Fransa, İtaliya, Madaqaşqar, Türkiyə, İran kimi dövlətlərdə müxtəlif zamanlarda sərgiləri təşkil olunmuş, o, Azərbaycan təsviri sənətinin, mədəniyyətimizi xarici ölkələrə uğurla təmsil etmişdir.

Görkəmli sənətkar Baltıkyanı ölkələrə, xüsusilə Vilnüs şəhərinə səfəri zamanı tarixi məmarlıq abidələri, qırmızı kiramitli evlər, dağ dşəməli, səliqəli küçələr, insanlar, adət-anənələr və əfsanələrdən təsirlənərək etudilər, portretlər işləyir. O, Vilnüs silsiləsinə daxil olan "Annanın möqədəs tonqalı", "Sevgililər", "Pribaltika" kimi orfoların, "Vilnüs" linoqravürünü, natürmort və portretlərini 1968-ci ildə Polşada keçirilən sərgidə nümayiş etdirib.

1974-1975-ci illərdə tanınmış teatr rejissoru, SSRİ xalq artisti Andrey Conqarov Moskvada Nikolay Erdtmann "İntihar" adlı tragikomediyanın təməşəşini hazırlayarkən öz ideyaları, müsiqiliyi ilə diqqətinə çəkan Arif Əzizi da tragikomediya bədii tərtibat verməyə davam etmişdir. Gənc rəssam bu səhədə təcrübəsizliyinə baxmayaraq, tragikomediya tərtibat verir və təməşəşçiyə aılır.

1976-cı ildə Arif Əziz Öləq İbrahimov və Arif Hüseynov ilə birlikdə Sibirə, Baykal-Amur Magistralının tikintisi ilə əlaqədar yaradıcılıq əməliyyatına gəndirilir. Arif müəllim təməşəş dövrünün əsası "Har şey vətəni doğur, hər şey xalq doğur" şüarı altında çəkilən insanların yüksək ideyalarını, niyyətlərini ifadə edən əsərlərə imza atır. Bu səpildə onun "Təyqarı ram edirik", "Gələcək bizi zəfərlərə aparacaq", "Baykal-Amur Magistralı baş çadırılacaq", "BAM - mərdlik məktəbidir", "Kimi romantik üslubda, müsiar baxışda, obrazlı tələkürü əsaslanan plakatlər silsiləsi yaranır. Sənətkarın bu plakattan çətin əhəmiyyəti idilər. Osa və lakonik ifadə vasitələrinin köməyi ilə geniş fiqralarlaşdırılmış rəssamın güclü tələkürülmə məhsuludur. Bu plakatlər dəklərə gələcəyə ümidli bəvan insanların ümumiləşdirilmiş obrazları öz əksini tapır. Arif Əzizin plakatlərində əsas xüsusiyyət ondır ki, nəinki informasiya dəşçiyə əhəmiyyətə məklərdir, həmçinin mənaslandırılmış əhəmiyyət məklərdir. Bütün belə zəhmətlər qarşılaşmış gənc rəssamın SSRİ Rəssamlar İttifaqı yenilikçi rəssam Leni Komşenolova məklətinə layiq görülmüşdür.

1983-1986-cı illərdə rəssam Afrikağa — Seneqala davət alır. "Bakı və bəklilər" adlı sərgidə onun əsərləri Seneqalın nümayəndə heyəti tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Bir-birindən maraqlı isti və əlvən rənglərə bürünmüş əsərləri yaradıcılığında yeni rəng qatır. Onun "Zənbilli oğlan", "Telabə", "Tid" adlı tabloları bu səpildədir. Daha sonra onun nisbətən abstrakt ləvhələri "Dyans" adlı silsiləsinə daxil olur. "Səvanə" və "Dəyqlər" əsərlərində isə Seneqal mənzərələrinin dekorativ üslubda kətanə köçürür. Rəssam Afrika incəsənəti ilə yaxından tanış olaraq, aldığı təəsşüratları "Seneqalı qızlar", "Gülsətan çət", "Baobab" kimi maraqlı kompozisiyaları ərsəyə yaradır. Seneqal mövzusu emosional rəhli, güclü rəng qamması, effektiv kompozisiyaları ilə yaradıcılığında böyük rol oynamış, onu zənginləşdirmişdir.

Seneqalə olarkən portret janına da müccarad edir. Bu baxımdan "Bəliq", "Afrikalı gənc qadın", "Bunqalo qarşısında iki qadın" əsərlərində rəssam afrikalı insanın mənası ələməndə böyük üstəliklə fədali təəşşimində formalarına işiq-kölge vasitəsi ilə nail ol bəklir.

Arif Əzizin xarici səfərləri ibtili genişlənir, özünün dörd bir yənə əməliyyatları baş tutur. 1981-ci ildə öz sivilizasiyasına ilə fərqlənən Hindistana yola düşür. Məkan özünəməxsus mədəniyyəti, tarixi, adət-anənələri ilə yaxından tanışlıq imkanı qəzənir. Səfər zamanı Azərbaycan sənəti qarşısında nəliyyətlərini özündə əklidən pavlyonun tərtibatını verir və bunlara yanaşı, həm də fərdi sərgisini nümayiş etdirir. Bunun davamı olaraq Dehli, Bombay, Madras, Aqra şəhərlərində və Şri-Lankada da sərgilər keçirilir. Əsərlərində Hindistana xas rənglər, adət-anənələr, əhval-nəhiyyə duyulur. Sərgi ilə bağlı xatirələrində Arif Əziz qeyd edir ki, "bütün rənglərin bir-birinə uyğun gəldiyini məh Hindistanda anladım". Burada da o yorulmadan yaradıcılıq zənginləşdirilməyən yolları axtarırdı.

90-cı illərdən etibarən rəssamın yaradıcılığında əsəli dəyişikliyi baş verir. Arif Əziz dünyəda bəyaz əsərlər silsiləsi ilə öz sözlünü dəməyə başlayır, fəaliyyətinin "Bəyaz" dövrünə qədəm qoyur. Arif Əzizin həkim sürdüylü bu tablolar ölkəbəklə gəzi, insanlar Azərbaycan təsviri sənətinin müsiqiliyini təmsil tərlərini yenilikçi rəssamın gəzi ilə təməşəşçiyə bağlayır. Rəssamın özünü də qeyd etdiyi kimi, hər bir müsiqiyi 7 no tənsə da, həç də hər bəstəkar bu notların köməyi ilə əsrəngəz müsiqlər bəstəlayə bilər. Rəssamqləda da bəklidər: rənglər müxtəlifdir, düğün, yeməkdə istifadə edilərsə, rəng yaxımdan başqa bir şey olmayacaqdır. Arif Əzizin əsərlərində isə yüksək səpildə zəngin bəklidən ibtili gələcək, aq rəngin bəllülüğü bədi tərtibatın sonluqı oxşayır.

Arif Əziz məhiyyətdə - dünyən dəklərində müsiqiliyi çənar. 1996-2009-cu illərdə Türkiyədə "Bəyazlar" silsiləsi sərgiləndirilməyən sonra qarşı ölkədəki kütləvi informasiya vasitələrində müəllifi "Arif Əziz" adlandırılmış. Həmin səryəyən olan tablolarında kainatın obrazını - plastik "başqa xəssəli varoluşunu" yayındır formalarla, aq rəngin səfə pəntilidəyə vərəək işləyir. Bəyaz dövrə aid silsiləyə "Qadın məşalər", "Kalyedoskop", "Şəkildə şəkil", "Kosmik xəritə", "Qalaktikəm qır qırpması", "Kosmik atəşəşənlik", "Kosmik əldəns", "Səma sirsərsi" kimi əsərləri daxildir.

2013-cü ildə Parisdə rəssamın "Ulduz" Fransa-Azərbaycan Mədəni Əlaqələr Cəmiyyətinin və "CIFAL Group"un Azərbaycan nümayəndəliyinin dəşəyi ilə təşkil olunmuş 40-ə qədər əsərinin toplanmış sərgisi baş tutdu. Fransıyanın məşhur dizaynerləri Jan Klod Jürta, Kristof Gileme, Tilmən Aray, məşhur mənekən və aktrisa Sara Marşal, mədəniyyətlərinin qatıldığı sərgidə Arif Əzizin üslubunu müsiqiləndirən bir inqilab kimi dəyərləndirib, əsərlərini ənanəvi və abstrakt rəssamlığın vətəhdəyən dəyərmiş təkrərsız yaradıcılıq inqilabı adlandırdılar.

Rasmlarda müvafiq olan ritm, harmoniya, rangların bir-biri ilə son dərəcə uyumu sanki rangların rəqəsinə bənzəyir. Bunu Fransa səfərinə hər olunmuş "Mülen Rii" sifilisindən olan asarlarında da hiss etmək mümkündür. Rassamın Darb insanın onun, duyğularını və bəxşən əks etdirib və tablolar mahiyyət etibarilə müasir günün incəsənətinin təbliği edir. Sifilsaya daxil olan asarlarda gözəli maska bəzəyi ilə örtülü qədim obrazların müxtəlif istiqamətlərdən axan ranglı xatların harmoniyası tamamilə. Bu rangsuz xatlar bir-birinə qeyri-adekvat forma alır. Rassam xatları siri bəzəyi qədim sintez edərək əsara daha da mistik ab-hava verir. Beləliklə, rangkar bu sifilsadan işlərdən figurativ ranglı xatları qəsdən müxtəlif istiqamətlərdən yağdıraraq tabloda dinamikaya və emosional durum ortaya çıxmasını nail olur.

2015-ci ildə Almaniyaya paytaxtı Berlin şəhərində yerləşən "GallerySchulz" qalereyasında İrca ustasının "Rangın ruhu" adlı fərdi sargisi keçirildi. Sargida çox güclü "GallerySchulz" qalereyasının sahibi Şulz Rits Arif Əziz yaradıcılığını Azərbaycanı sənət incəsənəti ilə müasir Azərbaycan incəsənəti arasında əlaqələndirən kimi qiymətləndirmişdir: "Arif Əziz yaradıcılığı hər zaman dəyişən və abstrakt olub. Sənəti ilə yaından tanış olduğdu, onun bədi yaradıcılığının inkişafı və düşüncə tərzini anlamaq mümkündür". Müəllif isə qeydində bildirib ki, "Azərbaycan müstəqil dövlət olduğdan sonra rəssamların yaradıcılığını yeni nəfəs verdi. Sovet dövrünün əsas güclüydü. Sosialist realizmin müvafiq qadagılan aradan keçirdi". Bütün bunlara baxmayaraq, müasirliyi meylikdən yarı ötdü. O, asarlarında təsviri sənətin yeni ifadə vasitələrini axtarıb, Darb incəsənəti elementləri ilə milli ənənələri unikal şəkildə birləşdirməyi bacarıb.

Londona səfər 2018-ci ildə baş tutdu. Beynəlxalq səviyyədə tanınan rəssamın asarlarına bu dəfə ən rəğbətli baxılır. Belə ki, tanınmış alman modeleri Leri Merger 2017-ci ildə Berlin və London moda həftələrində nümayiş etdirilmiş və tanınmış tərəfindən bəyənilmiş "Qarabağ" kolleksiyasına sonra sargıya gətirəy ikinci layihəsinə müasir yaradıcılıq tərzini diqqət çəkən Arif Əziz rəssam asarlarını göz yemirlərində əks etdirmək qərarına gəlir. "Arif Əziz buraxılış" kimi tanınan yeni kolleksiyaya başlanğıc nöqtəsi rəssamın "Bayaz" dövründən götürmüşdür. Sənətkarın

asarlarında hökm sürən ağ rangın mistikasi, cizgilərin ritmik hallı, müasirlik və harmoniya modeləyə yeni kolleksiyasını işləyib hazırlayanın ilham vermişdir.

2019-cu ilin mart ayında Arif Əziz Türkiyədə növbəti fərdi sargisi təqdim olub. Bu dəfə İstanbul Üsküdar Baladlyasının və TEAS Pressin təşkilatçılığı ilə "Nevmekan Sahil" sargi salonunda "Bayaz körpü" adlı fərdi sargisi ilə o, sənətsəvarləri sevindirir. Sargida rəssamın müxtəlif illərdə yaratdığı 133 əsər nümayiş olundu. Bu zaman Üsküdar Baladlyasının başqanı Hilmi Türkmən Arif Əziz Azərbaycan-Türkiyə mədəni münasibətlərinin inkişafında ahamiyyətli rolunu qeyd edərək rəssama "Təşəkkürmə" təqdim etdi. Onun 1970-ci illərdən başlayaraq bu günədək qrafika, rangkarlıq, dizayn, teatr dekorasiyası sahələrində yaratdığı asarlar təməllər tərəfindən böyük maraqla qarşılandı. Sargi salonunda iki mərtəbəli əsara edən ekspozisiyanın konsepti Arif Əziz yaradıcılıq yolumun fərqli məqamların, onun bədi spesifikasını, rəssamın fərdi mənasını idəyicilərə açmaq idi. Tədbir çərçivəsində 8 Mart Beynəlxalq Qadınlar günü ilə bağlı Üsküdərdə keçirilən III "iz buraxan qadınlar zirvəsi" tədbirində Arif Əziz "Bayaz" adlı əsərini Türkiyənin "Təşkilatçı" rəhbərliyi və "İslam Sifilsası" təşkilatının prezidenti Esra Erdoğan Albayrakla həvə etmişdir.

Arif Əziz yarımlı asrdan çox yaradıcılıq fəaliyyətindən hala çox danışmaq olar. Dəfələrlə ABŞ, Rusiya, Finlandiya, İran, Türkiyə, Seneqal, Afrika, Fransa və digər ölkələrdə fərdi yaradıcılıq sargıları keçirən rəssamın asarları Moskvada "Sərq muzeyi"ndə, Tehranda "Şəhriyar muzeyi"ndə, Ankarada "Dövlət muzeyi"ndə, Bakıda Milli İncəsənət Muzeyində, bir çox sənətsəvarların şəxsi kolleksiyasında saxlanılır.

Gərgin əməyinin nəticəsi olaraq, rəssam 2018-ci ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanına əsasən "Söhrət" ordeni ilə təltif edilmiş və Azərbaycan Xalq rəssamı fəxri adına layiq görülmüşdür. Arif Əziz sargıları, nailiyyətləri və müasir fərdi mənası ilə Azərbaycan təsviri incəsənətinə yeni töhfələri verməyə davam edir, onu dünyada təndir və öz sözlünü rəsmi dil ilə sənətsəvarlara çatdırır. ◀

Ədəbiyyat:

1. İbrahimov Təlman. "Arif Əziz - ömir yolu və yaradıcılığı" Bakı, 2008
2. Məmmədova Ayan. "Bayaz dövr - Arif Əziz özünəməxsus təsviri sənəti", 2018
3. «Maestro and Artists» kataloq, Bakı, 2019, 196 sah

Rəssam

Дурданя Гурбанова

ARIF ƏZİZ, XUDONİK, İKTÖRİY SÖDİNDİNET SƏNƏTİ SÖMİY İKSÜSÖVƏM
Эта статья посвящена творчеству азербайджанского народного художника Арифа Эзиза. Она включает в себя его образованные по специальности «Промышленная графика, графический дизайн», педагогическую деятельность в Азербайджанском Государственном Университете Культуры и Искусства, признание, как первого государственного дизайнера в Азербайджане и персональные выставки в зарубежных странах. Рассматриваются особенности в начальном этапе творчества художника в светском периоде, творческие поездки в связи со строительством Баку-Анжуйской магистрали, выставки в Африке, Индии, а также по всему миру. Предоставляется информация об основных изменениях в творчестве художника с 90-х годов и особенностях его работ «белого периода». Художник неоднократно проводил персональные выставки в США, России, Финляндии, Иране, Турции, Сенегале, Германии, Франции и других странах и достойно представлял изобразительное искусство Азербайджана.
Ключевые слова: народный художник, промышленная графика, абстрактный стиль, фотот, инсталляция, эскиз, выставка, современная живопись.

Summary

Durdana Gurbanova

ARIF AZIZ, AN ARTIST WHO CONNECTS COUNTRIES WITH HIS ART
This article deals with the creativity of Azerbaijan folk artist Arif Aziz. His education in Industrial Graphics, Graphic Design, Pedagogical Activity at Azerbaijan State University of Culture and Art, recognition as the first graphic designer in Azerbaijan and his personal exhibitions abroad. The peculiarities of the early stage of the artist's creation and the creative journey associated with the construction of the Bakal Amur Highway are being reviewed by exhibitions in Africa, India, and around the world. It provides information on major changes in the artist's creativity since the '90s and on the features of his work in the "White period". The artist has repeatedly held individual art exhibitions in the United States, Russia, Finland, Iran, Turkey, Senegal, Germany, France, and other countries, and properly represented Azerbaijan.
Keywords: Folk art, industrial graphics, abstract art, etching, bookplate, exhibition, modern painting

НОВЫЕ МОДЕЛИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ТИПОЛОГИИ ИСКУССТВА

Тайр Байрамов

доктор философии,
ведущий научный сотрудник Института Архитектуры и
Искусства НАНА
E-mail: feridequiyeva@rambler.ru

Перспективным направлением типологии искусства может стать психологическая типология художественного творчества. Ее основы были заложены еще Фридрихом Ницше в его оппозиции «аполлонического» и «дионисийского» начал.

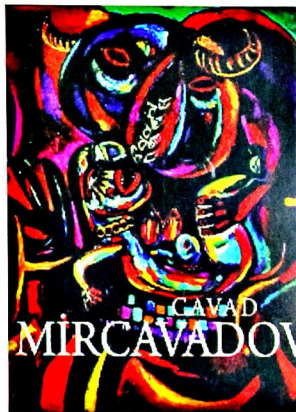
Карл Юнг в работе «Психологические типы» предлагает разделение на два основных типа личности и типом интроверсии и типом экстраверсии (6, с.238-251). Противоположные типы существуют в форме бинарной оппозиции «рациональное – эмоциональное». Другой и не менее известный психоаналитик Эрих Фромм предлагает разделение тона на два психологических типа: на людей с «неврофильным ориентированием» и на людей с «биофильным ориентированием» (270, с.30-46). При этом Фромм называет «неврофильным ориентированием» не сексуальные отношения, а любовь во всем мертвому, неорганическому, то есть использует это понятие в самом широком смысле слова.

В психологической типологии Фромма следует обратить внимание на полярность, противоположность видов признаков: любовь и порядок при «неврофильном ориентировании» и любви и свободе при «биофильном ориентировании» (2).

Анализируя Ю.Юнга, российский психолог и нумеролог Татьяна Семфорьянова Лубовская приходит к выводу о существовании двух ос-

новых классифицирующих типов личности по функциональному признаку: «Функции делятся на две группы: рациональные – логика и этика – и иррациональные – сенсорика и интуиция.» (7, с.173). По мнению Т.С.Лубовской, устроена таким образом, что у разных индивидов проявляются разные функции. Вот один тип личности и его признаки: «Иррационал. Действует спонтанно, в зависимости от ситуации... Работает импульсивно. Настроение меняется без видимых причин... Предпочитает быть свободным от обязательств. Проявляет себя лучше, когда действует без подготовки...» (305, с.173). А вот другой: «Рационал. Работу любит планировать. Работоспособность стабильна. Не любит менять своих планов... Ему легко придерживаться установленных правил поведения. Дисциплинирован» (7, с.173).

Надо сказать, что у Юнга и Фромма рациональность и иррациональность всё же не основные, а вторичные признаки выделенных типов. У Т.С.Лубовской же рациональный и иррациональный типы – основные и функция рациональности – иррациональности – основной критерий в процессе типологизации. Поэтому и мы будем говорить о противоположности бессознательного творчества рассудочному. Принять такое решение подталкивает история изобразительного искусства. Особенно наглядно противополож-

ности бессознательного и рассудочного начал в творчестве проявилась в художественной культуре двадцатого века, в котором параллельно друг-другу развивались как рационалистические, так и иррационалистические тенденции. Мы имеем возможность наблюдать нечто подобное и в искусстве прошлого, сравнивая живопись некоторых художественных школ Китая и Японии с западноевропейской.

Бинарный принцип возникновения является единственно возможным на

Наряду с многочисленными бинарными делениями познание нередко обращалось к тричному и четырехчленному делению.

Теперь приступим к описанию моделей, полученных в результате предпринятого здесь типологического исследования художественного творчества.

Основной признак «иррационального» типа – бессознательный характер творчества, творческого процесса. Этот признак имеет первостепенное значение, и другие признаки определенным образом с ним связаны. К их числу могут быть отнесены: 1. спонтанная импровизация; 2. в процессе творчества не может идти речи о каких-нибудь точных вычислениях или четких перспективных построениях, не могут применяться никакие научные методы, не может быть ничего, что было бы связано с работой мысли, с интеллектуальной деятельностью; 3. обязательно в процессе творчества должен отсутствовать стройный замысел произведения, а в самом произведении не может быть сюжета (в отличие от других типов, в данном случае сюжет не может, а должен отсутствовать).

«Рассудочный» тип художественного творчества является полной противоположностью иррациональному. Основной признак рассудочного типа – рассудочный характер творческого процесса. Связанные с ним другие важные признаки рассудочного типа оказываются как бы частными случаями проявления основного признака. Так же осуществляются взаимосвязь между признаками и в иррациональном типе. К наиболее важным признакам рассудочного типа относятся: 1. в рассудочном творчестве нет места непреднамеренному, случайному, импровизации; 2. познавательная функция искусства в рассудочном творчестве и при восприятии продуктов такого творчества вытесняет эстетическую, само произведение искусства оказывается переруганным информацией внехудожественного свойства; 3. неумеренное использование научных методов и технических средств в творчестве; 4. многоступенчатая структура, многофазность творческого процесса, связанная с работой над многочисленными подготовительными рисунками, эскизами, этюдами к произведению.

Конфликтный тип художественного творчества является классическим примером гегелевской борьбы и единства противоположностей. В нем соединяются иррациональное и рассудочное начала, причем ни одно из них не доминирует. Интеллект в таком типе является полным антагонистом тому, что мы называем вдохновением, художественным инстинктом, творческой интуицией. Главное отличие конфликтного типа от рассудочного заключается в том, что вдохновение приглушается разумом, а в борьбе с ним уперляется и начинает звучать еще сильнее. Основной признак конфликтного типа: противоречие между сознанием и подсознанием, между интеллектом и иррациональной творческой силой доведено в процессе творчества до высшей степени напряжения. Можно даже сказать, что конфликтный тип – это столкновение, одновременное сосуществование, а стало быть, в каком-то смысле, соединение в процессе творчества двух противоположных друг другу типов.

Говоря о гармоническом типе не смысла употреблять такие понятия как «иррациональное», «интеллектуализация», «рационализм», «рассудочное» или «бессознательное творчество», ибо сам процесс творчества невозможно разделить на интуитивно-эмоци-

ональные и рациональные части. В таком творчестве действует не интеллект – инструмент рассудочного познания мира, а разум, не будучи иррационального начала, а есть царство высокой духовности. В отличие от конфликтного, в гармоническом типе нет борьбы противоположностей. В этом и заключается основной признак гармонического типа: вдохновение неотделимо от мысли, мысль от вдохновения, между сознанием и подсознанием не возникает противоречия в процессе творчества.

Связанные с основным другим важные признаки полностью ему соответствуют – а в них также отсутствует бинарная оппозиция иррационального-рассудочного. К наиболее важным признакам гармонического типа относятся: 1. гармония восприятия и творчества, отсутствие противоречия между эстетическим восприятием реальности художником и методом ее отражения в создаваемом произведении; 2. гармония содержания и формы; 3. использование символически выходят на первый план, единство внутреннего архетипического смысла и конкретного знака в символе.

Гармонический и конфликтный типы связаны с активностью обеих полушарий мозга.

Рационализм европейской культуры способствовал развитию рассудочного и конфликтного типов художественного творчества. Ирационализм в теории и практике жизни – и чань-буддизма способствовал появлению иррационального типа творчества. А органическое соединение абстрактно-метафизического и мистико-интуитивного начал в исламе и суфизме позволило на формирование гармонического типа. Как отдельный самостоятельный тип культуры следовало бы выделить культуру XX века, отмеченную разрушением региональных культурных границ, изменениями вековых традиций и прямым следствием этих процессов – одновременным сосуществованием всех четырех психологических типов художественного творчества.

В Азербайджанском искусстве, у позднего Расима Бабаева, а также у Алтая Садыгова мы видим проявление гармонического типа творчества, у Мир-Назира Зейналова зрелого и позднего периодов – бессознательного типа, у Камала Ахмедова и Мирдзавадова – конфликтного типа, у Октав Садыгова – элементы рассудочного типа при общем стремлении к гармоническому.

Удивכם предложил философскую теорию психологических типов, которую комментирует К.Г.Юнг (5, с.333-353). Однако ни Джемс, ни Юнг не пытались применить ее к изучению искусства.

Попробуем это сделать впервые в настоящей работе:

а) «рационализм против эмпиризма». Например: академизм против импрессионизма в искусстве XIX века;

б) «интеллектуализм против сенсуализма». Интеллект (не в разум) мешает чувственному эффективному восприятию. И в истории искусства эти тенденции подчас сорокосовершенны как в классицизме (интеллектуализм) и барокко (сенсуализм);

в) идеализм в противовес материализму отмечал не только У.Джемс и К.-Г.Юнг, но и П.Сорокин в своей типологии культуры и искусства. Материализм всегда выражается в «визуальном стиле», в натурализме. Идеализм тяготеет к абстрагированию и выражается в «идеационально» и идеалистическом искусстве» (термины П.Сорокина);

г) «оптимизм против пессимизма». Искусственный оптимизм

всегда сопровождает тоталитарное искусство, например, социализм. Тогда как искусство произведения часто бывает пронизано тревожностью, тоской, пессимизмом, хотя, подчас и с проблеском надежды, как у Назира Давида Фридриха и других романтиков, например, Рунге;

д) индетерминизм против детерминизма в искусстве. В азербайджанском искусстве среди вехов, да и сейчас к торжон преобладает и преобладает архаичный гегемизм (детерминизм). Но во все века среди философов были сторонники свободы воли («индетерминизм»), а сейчас уже и художники все склоняются к волюнтаризму в творческом методе и процессе;

е) «монизм против плюрализма»: «...установка, ориентирующаяся по объекту, склоняется всегда к множеству принципов (плюрализм)» (5, с.353) и к многообразию свойств объекта. Это творческая установка, по мнению С.Дадаша преобладает в древнетюркском и собственно тюркском искусстве, в частности в многофигурности взгляда. Однако множественность, как писал Ибн-ал Араби переходит в «Единое-Многое», что видно в пантеистическом понимании Тенгри у алтайцев (Н.Мамедзаде); тогда как Творец называется у алтайцев не Тенгри, а Худай;

ж) догматизм против скептицизма в искусстве: Догматизм присущ мировым религиям и религиозному искусству, например, христианскому, основанному на религиозном каноне. Восточная миниатюра, даже если обращалась к религиозно-мистической тематике, воплощала эту мусульманскую тематику догматически. Но и скептицизм, на мой взгляд, наиболее развитые получил только в Новой и Новейшей истории искусства.

В статье «Об отношении аналитической психологии к поэзии» Юнг выдвинул идею о «противоположном типе художественного творчества» (4). Назвался бы, художник руководствуется – психическим автоматизмом. Однако, произведения не являются ни бессмысленными, ни бессформенными, как иногда у Дн.Поллона. В них выражаются «архетипы коллективного бессознательного».

Литература:

1. Мирза Г.А. (Наднар) творческий процесс и индивидуальный стиль художника в азербайджанской станковой живописи последней трети XIX в. – Автореферат дисс. – Баку, 2004.
2. Фромм: 3 Душа человека. – М.: Политиздат, 1991.
3. Кристиянство: Энциклопедический словарь. В 2-х тт. Т.1. А.А. – М.: ЕФРЗ, 1993.

Xülasə

Tahir Bayramov

İNCAŞANĞATIN PSIXOLOJİ TIPOLOGİYASININ YENİ MODELƏRİ

Maqalədə incəşanğıat psixoloji tipologiyasının ilk tamamlanmış modeli oxucunun diqqətinə çatdırılır. Birinci Yüng, Fromm və Yakubovskayanın psixoloji konsepsiyalarını üzərində qurulmuş bədiə yaradıcılığı psixologiyasının orijinal modeli təqdim edilir. İkinci model isə, həmçinin incəşanğıat ilki dəfə təbiiq edilmiş Uilyam Cemsin fəlsəfi-psixoloji ontologiyasına söykənir.

Açar sözlər: introversiya, ekstroversiya, qismət, istisqamət, konflikt tipi, harmonik tipi

Основываясь на этой статье, доктор философии по искусствоведению Г.А.Мирза (Наднар) подвергла обстоятельному анализу творчество Расима Бабаева в своей диссертации (1). Надо сказать, сам мастер нигде не анализировал искусство своего искусства, что, после отхода от реалистического метода, стал писать спонтанно, импровизиционно, «как-будто под диктовку» каких-то неведомых сил (1). По-видимому, большому мастеру Расиму Бабаеву удалось через духовную практику разрешить основную психологическую внутреннюю конфликт человека: конфликт между «самостью и «тьем». В творчестве же гениального Мирдзавадова этот конфликт так и остался неразрешенным. Вся трагичность этого конфликта видна в работе «Автопортрет. Распятие» его ученика Камала Ахмедова. «

4. Юнг К.-Г. Избранное. – Минск: Попурри, 1998.
5. Юнг К.-Г. Психологические типы (монотипия). – Минск: Попурри, 1998.
6. Юнг К.-Г. Психологические типы (книжки). – В кн.: Психология энциклопедия. Текст – М., 1984, с.238-252.
7. Якубовская Т.С. Гегемизм над Волгой. – М.: Армада – Пресс, 2002.

Summary

Tahir Bayramov

NEW MODELS OF ART PSYCHOLOGICAL TYPOLOGY

In the article is paid attention of the readers to two quite new models of the psychological typology of arts. It's offered the original model of the typology of artistic creation, based on the psychological conceptions of Yung, Fromm and Yakubovskaya. The second model, is also first applied to the art, is based on the philosophic-psychological ontology by William James.

Key words: introversion, extroversion, biophilic orientation, conflict type, harmonical type.

ƏMƏKDAR RƏSSAM NATİQ FƏRƏCULLAZADƏNİN YARADICILIĞINDA PORTRET JANRI

Aygün Sarbazova
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyasının magistri
E-mail: aygun.serbazova90@mail.ru

Natiq Fərəcullazadə çətdə rəssamlarımız arasında öz imzası ilə seçilir. Onun yaradıcılığı ötən əsrin 80-ci illərindən formalaşmağa başlamışdır. Bu dövr Azərbaycan incəsənətinin sürətlə inkişaf edərək ənənəviliklə yanaşı, yeni tendensiyaların meydana gəlməsi nəticəsində bədi üfqlərinin genişlənməsi ilə xarakterizə olunur.

N.Fərəcullazadənin yaradıcılığı məhz müasir bədi mühitin tələblərindən irəliləyərək yeni forma və mövzuların yararmasının şərtləndirilməsi nəticəsində fərqli məzmununda çıxan sənət dünyasında formalaşmağa başlayır. Səciyyəvi xüsusiyyəti milli-bədi ənənələrə sadıqlıqla yanaşı, reallığın həssas və gərçəkçi təsvirinə və bədi axtarışların müasirliyinə əsaslanır.

Əməkdar rəssamın maraqlı dairəsi olduqca genişdir; fəaliyyəti daha çox realizm və çətdə sənət ənənələrini özündə birləşdirir. Buraya təsviri sənətin naturmort, portret, manzara janrları, süjeti əsərlər və heraldika sahəsində işlənmiş sənət növləri daxildir.

Ü. heyratəmiz istedadla malikdir. Bu istedad incəsənətin müxtəlif sahələrində özünü büruzə verir, enerjisi və təşəbbüskərligi ölkəmizin yaradıcılıq həyatının müxtəlif istiqamətlərində xidmət göstərir.

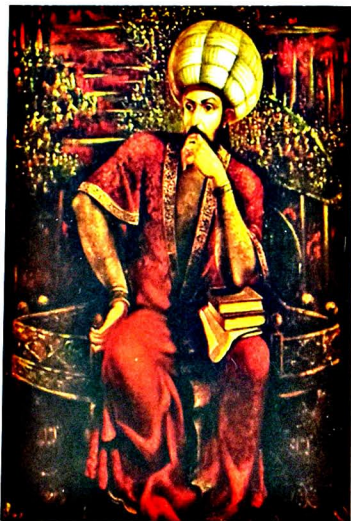
Natiq müəllim gənc yaşlarından təəssüratlarını boyalar, parlaq ləkələr, qeyri-adi ayırclar, nöqtə və cizgilərlə ifadə etməyə can atırdı. 1960-cı ildə Bakıda anadan olub. Uşaqlıqdan rəsm çəkməyə başlayıb, 1979-cu ildə Əzimizdə adına Rəssamlıq Məktəbini, 1984-cü ildə indiki Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetini bitirib. 2005-ci ildən Azərbaycan Rəssamları İttifaqının üzvüdür.

Sonralar xalq sənətinin müasir mədəni həyata uyğunlaşdırılması prinsipləri rəhbər tutaraq ona ciddi riyət edir. Bu mənaə özünü təsviri sənətin müxtəlif janrlarında sinayır, eyni zamanda heraldika sahəsində də əsərlər yaradır.

Rəssamın yaradıcılığı həm də həyat və zamanın incəsənətin qarşısında böyük ictimai və siyasi əhəmiyyəti və məsələlər qoyduğu dəvə təsadüf edir. Yeni ideya və məzmunlar üzərində çətdə yarırdı xüsusiyyət qərsinə sənət fəaliyyətində yeni bədi forma və təsvir vasitələrinə qədriklə təlabi qoyulur.

Artıq bu dövrdə incəsənət tələk-təks insanların maraqlarına yönəlik deyil, geniş kütlələrin sənətinə çevilərək xalqın arzu və istəklərini, həyat və məişətini əks etdirərkə haqqı qazandı.

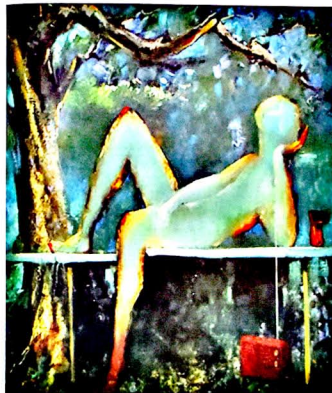
Suratın bədiliyində, metafora və emblemin düzgün təyinatında,

rang və işığın, nəhayət, fakturanın mutənəsibliyində parlaq nəticələr əldə edən ustad, bunlardan bədi ifadə vasitələrini gücləndirən vacib element kimi istifadə etmişdir.

Bu və digər keyfiyyətlərinə görə dafələrlə Azərbaycanda, Moskvə və Peterburq şəhərləri kimi Rusiyann mərkəzlərində və Türkiyədə açılan bədi sargiların işitirəkçisi olub. Rəssamın əsərləri əks yüksək bədi keyfiyyətləri ilə seçilərək şöhrət qazanıb.

İncəsənətin müxtəlif janrlarında avəzsiz sənət nümunələri

yaradan, özünəməxsus dəst-xəttə malik rəssamın yaradıcılığı sistemli, geniş şəkildə araşdırılmayıb. Muzeylərdə, şəxsi kolleksiyalarda, qalereyalarda saxlanılan əsərləri peşəkərliklə təsvir və təhlil olunmayıb. Natiq Fərəcullazadə sənətinin elmi araşdırılması incəsənət tariximizə genişləndirilməklə bərabər, müasir Azərbaycan təsviri, eləcə də heraldika sənətinin inkişafına təkan verə bilər.

Artıq qeyd elədiyim kimi, rəssamın yaradıcılığının formalaşdığı 1980-ci illər Azərbaycan incəsənətində estetik və bədi üfqlərin genişlənməsi ilə xarakterlikdir. Bu mənaə, Natiq Fərəcullazadə irsi milli-bədi ənənələrin ən mühüm xatərinin kəşifməsinə, real mühitin dərk edilməsi, düşünlüms təsvirinə və bədi axtarışların müasirliyinə əsaslanır. Təhsilini bitirdikdən sonra müstəqil yaradıcılığa başlayıb və bir sıra qrup sargilarında gücünü sinəyib. Qaldığı ilk sargi 1985-ci ildə indiki Sankt-Peterburq şəhərində keçirilib.

Rəssamın yaradıcılığına nəzarət etdikdə, rangkarlıq nümunələrinin çoxluğunu görürük. Daha çox realizm üslubu, eyni zamanda modernizmə də rast gəlinir. Bəla ki, bir sıra əsərlərində realizmdən modernizmə doğru yönəlmə var. Məsələn olaraq, "Yaşılı gün", "Şahid önüdə", "Həyat və təbiət", "Uzaq sahillərdə", "Abşeron motivi", "Söhbət", "Sevgi", "Qırmızı çətirli qız", "Çəmənlilikdə", "Xəzər", "Səhar" və s. göstərmək olar.

Azərbaycan rangkarlığında portret janrı həmişə əsas yerlərdən birini tutmuşdur. Bu janrdə əsas obyekt kimi insan durur. İnsanın mənavi aləmi, iç dünyası və eyni zamanda cəmiyyətdəki mövqeyi janrın əsasını təşkil edir. T.Narimanbəyov, Y.Salahov, R.Bəyabev kimi rəssamlar portret janrında gözəl əsərlər yaratmışlar. Har bir rəssam özünün fərdi xüsusiyyətləri və yeni üslullarını tətbiq edirdi.

Ümumiyyətlə, portret janrı rəssamdan böyük bacarıq tələb edir. Əsas məsələ oxşatmaq və eyni zamanda yaradığı obrazı olduğu kimi çatdırmaqdır. Obrazı yaratmaq, onun mənavi dünyasını açmaq, tələb müəllimin bacarığından asılıdır.

Natiq Fərəcullazadə bir müddət Türkiyədə də fəaliyyət göstərib. Bəla ki, 2003-cü ildə Ankara şəhərində "Disney qəhrəmanları parkı"nın bədi kompozisiyasının müəlliflərindən biri olub. Həmçinin bu şəhərdə yerləşən "Şəraton" mehmanxanasının rəlyef dekorativ kompozisiyasının yaradıcılığında iştirak edib.

Sənət biografiyasında müxtəlif illərdə çətdi portretlər xüsusi yer tutur. Bu mənaə, xalq qəhrəmanları Dağcaq Hacıra həsr etdiyi portret xüsusi əhvali-ruhiyyə formalaşdırır. Burada Hacıra xanımın sadə, amma mərd görünüşü diqqət çəkir. Onun üz cizgilərinin ifadəliliyi, sadə görkəmi portretə ciddi, təvəzökar bir sima bəxş edir. Oxşar obrazda Azərbaycan təsviri incəsənətinin bir sıra məşhur nümayəndələrinin – Mikayıl Abdullayev, Lətif Fəyziyullayev, Altay Hacıyev və başqalarında rast gəlinir. Burada xalq döyüşə aparan, cəsəratli, əsl Azərbaycan qadını görürük. Hacıra xalq qəhrəmanımız Dağcaq Nəbinin həyatı yoldası və həmçinin silahdaşı olmuşdur. O, 25 il ömür-gün yoldası ilə birlikdə ə belində qaçaq həyat yaşamışdır.

Rassam Hacı milli geyim və ad belində təsvir edib. İgid, mard və cəsarətli Azərbaycan qadının obrazını özünəməxsus şəkildə göstərə bilmişdir.

Digər bir maraqlı portret işi tarixi və ədəbi şəxsiyyət olan Şah İsmayıl Xətəinin portretidir. Çox incə və dəqiq işlənen əsərdə ən çox nəzari cəlb edən məqam Xətai obrazının öndən (frontal) işlənməsidir. Azərbaycan bəyən müqəddəsinin öndən görünüşünü əks etdirən əsər yoxdur. Biza təns olan digər portretlər yalnız profiləndən yəndən çəkəndir. Əsərdə rəssam onu tarixi şəxsiyyət və dövlət xadimi, eyni zamanda şair olaraq göstərmişdir.

Natiq Farəcəllazadənin yaradıcılığında milli elementlər böyük yer tutur. Rəsmlərinin parlaq koloriti milli incəsənətimizin rətiməndən və rənglərindən bəhrələndiyini göstərir.

Rəssamın "Azərbaycan" adlı əsəri olduqca maraqlıdır. Gənc azərbaycanlı qadın obrazı əsərin mərkəzindədir. Onun geyimi, oturuşu və məğrur baxışı azərbaycanlı qadına xas xüsusiyyətlərdəndir. Qadın bir əli ilə nən, digər əliyə işə başəndəki müxtəlif tutmuşdur. Bildiyimiz kimi, nən və mifoloji mənbələrdə yayılmış cür mənalıdır. Mifoloji mənada gicə, zənginliyi və qəhrəmanların yenilməzliyini simvolizə edir. Dini baxımdan işə nənə cənnət meyvələrindən biri sayılır. Məhz bu əsərdə də rəssam Azərbaycanın nəcə qüdrətli, zəngin mədəniyyətə sahib olmasını göstərmək istəmişdir.

İstedadlı rəssamın yaradıcılığında qadın portretləri çoxluq təşkil edir. Portretlərin kompozisiya quruluşunda obraz və onun daşdığı mənə əsas rol oynamır. Rəssamın tələbəlik illərindən sonra 1985-ci ildə çekdiyi "Tələbə portret" adlı əsəri o dövr üçün bir yenilik idi. Əsər sargiya qoyularaq çox bəyənilmişdi. O, portretlərində təsvir etdiyi şəxslərin xarakterik cəhətni və psixoloji xüsusiyyətlərini dəqiq ifadə etməyi bacarırdı. Portretləri özünəməxsusluqla işə seçilir. İllən və son dövrlərdə çekdiyi portretlər arasında həm texnika, həm də rənglər

baxımından fərqlər var. Müasir dövürn tələbinə uyğun olaraq, bir əz fərqli yənaşmada işləyir.

Natiq Farəcəllazadənin "Şahid öndündə" əsəri 1993-cü ildə çekilib. Xeyli müddət keçməsinə baxmayaraq, şahid ağrları, şahid yəraları saxlalmaz bir dərə kimi hala də qəlr. Əsərə baxarkən, əzə illərin əğri-acısını sanki təzədən yaşayırısan. Rəssam xalqın əğri, üzüntülü gūnlərinə biganə qalmayaraq bu faciəni əks etdirən rəsm əsərləri, tablolar yaratmışdır.

Müəllif obrazda xarakterli böyük üstəliqə verməyi bacarır. Onu xarakterlər ustası adlandıra bilərik. Bu baxımdan "Arıqı Rəfaelın portret", "Nigeriyalı qız", "Qırmızı çətlili qız" və s. əsərlərini göstərmək olar. Yaradığı portretlərdə insanları hər birinə məxsus xarakterli tuta bilmişdir. Məsələn, "Arıqı Rəfaelın portret"i bu portretn saxntı dillə var. Əsərdən bir arıqının portretinin olması oxunur.

"Musiqi", "İstedad" də kolorit və ideya baxımından dəyərli əsərlərdəndir. Burada musiqi mövzusuna toxunulub. "İstedad" əsərində gənc qız və əlində skripka ilə təsvir olunub. Skripka qızın bədənində təsvirlənib, və musiqinin fitri əsəndə və Allah tərəfindən verildiyini göstərir. Musiqinin də duymaq lazımdır. Musiqi də bizim zəngin mədəniyyətimizdir.

"Musiqi" əsərində gənc oğlan musiqiyə qulaq əsər. Onu də yənciləpə çəkərək musiqinin bütün vücuduna hopduğunu və tamamilə dərək etdiyini əşləməyə çəlmışdir. Bu əsər koloritliyi baxımından də gözəldir.

Rəssamın yaradıcılığı mövzu müxtəlifliyi ilə də seçilir. Bəla ki, o daha çox ətraf mühtədikə, cəmiyyətdəki prosəsləri kətan üzərinə köçürməklə hədəsələrə münasib bildirmişdir. Natiq Farəcəllazadə sözünü rənglər vasitəsilə çətdir, istədiyi mənsi rənglərə ötürə bilir. Bu də sənətkar istedadının təsdiqidir. ◆

MİLLİ MUSİQİ İRSİNİN QORUNMASINDA "BALAMAN MƏKTƏBİ" DƏRSLİYİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Mehriban Paşayeva
Sənətinşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru

Ərtəğröl Cavid

M illi musiqi irsinin qorunması dövrümüzün aktual məsələlərindən biridir. Bu baxımdan dahi dramaturq Hüseyn Cavidin oğlu Ərtəğröl Cavidin bir peşəkar musiqiçisi kimi musiqi nəzəriyyəsi və musiqi folkloru sahəsində görüldüyü işlər, irəli sürüldüyü dəyərli fikirlər bu günə qədər əhəmiyyətini və aktuallığını itirməmişdir. Onun topladığı folklor nümunələri Hüseyn Cavidin eyni müzeyinə saxlanılır.

Bəla ki, hələ Pədəqoqlı İnstitutun ədəbiyyat fakültəsində oxuduğu illərdə östündə istədiyi bir tələbə kimi göstərmiş və folklor materiallarına yazdığı raylarda öz peşəkərligini yüksək səviyyədə nümayiş etdirmişdir. Bu materialların arasında toplanmış nəğillər, bəytəklər, laylaklar, oxşanmalar, dastanlar, əşiq poeziyası, muğam matnları, xalq məhənləri, folklor materialları, müxtəlif toy və yas mərasimlərinə ad nümunələri vardır. Eyni zamanda, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının nəzəndə Bülbülün rahbərliyi ilə yəranmış Elmi-Tədqiqat Musiqi Kabinəsində də çəlmış. ETMK-də fəaliyyət göstərdiyi zaman bir çox musiqi əsərlərinə və folklor musiqisinə rəy yazaraq musiqi nəzəriyyəçisi səviyyəsində layiqli qiymət vermişdir.

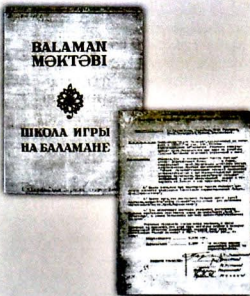
Ərtəğröl Cavid bir musiqiçisi kimi də öz bəcanığını göstərərək 34 xalq məhənlərini nota köçürüb. Hamın nümunələri Cavid

tərəfindən ilk addım olaraq milli musiqi sənətinin qorunub saxlanılmasında və gələcək nəsillərə çatdırılmasında böyük əhəmiyyətə malikdir.

Ərtəğröl Cavid tərəfindən hazırlanmış bu materiallar Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Hüseyn Cavidin eyni müzeyinin təşəbbüsü ilə 13 cildəndən ibarət "Azərbaycan qeyri-maddi mədəniyyət abidələri və Ərtəğröl Cavid" adı altında toplanmış şəkildə nəşr edilib.

1-10-cü cildləri 2011-ci ildə, 11-13-cü cildləri işə 2015-ci ildə çəp olunmuşdur. Nəşri filologiya üzrə elmlər doktoru Gülbəniz Mübəzalın hazırlay. Çoxlidişli müxtəlif mənbələrdən ələtiyi üçün hər bir cildin öz adı var: "Azərbaycan adət-ənənələri və Ərtəğröl Cavid", "Azərbaycan klassik musiqi matnları və Ərtəğröl Cavid", "Azərbaycan dastanları və Ərtəğröl Cavid", "Azərbaycan əşiq yaradıcılığı və Ərtəğröl Cavid", "Ərtəğröl Cavidin nota köçürdüiyü xalq məhənləri" və "Ərtəğröl Cavidin yəranmış çəlmış əsərləri"...

"Balaman məktəbi" dərsliyi və Ərtəğröl Cavid adı on birinci cild musiqisənətinə Səhələ bəddülimovun musiqi məktəbləri üçün tərtib etdiyi ilk dəfə çəp olunmuş dərslikdir (2015). Dərslük 1937-ci ildə çəp hazırlansa da, o dövürn ictimai-siyasi vəziyyəti ilə əlaqədar nəşr edilməmişdir. "Balaman məktəbi" dərsliyinin orijinalı Ərtəğröl Cavid tərəfindən müəhlifə edilərək onun şəxsi arxivinə qorunub saxlanılıb. Müəllif "Balaman məktəbi" dərsliyinin

23

Ədəbiyyat:

1. Qalıboğlu S. Rəngkar və heraldika ustası // "Mədəniyyət" qəz. 07.02.2018, s.15.
2. Gəncəl S. Qadın, gözəllik və təsviri sənət // "Respublika" qəz. 27 noyabr 2016.
3. Fərzəliyev C. Natiqimot jərn haqqında. Metodik vəsait. Bakı, 2003.
4. Karimova R. Azərbaycan portret boyaklığı. Bakı, 1964.

Rəzümə

ПОРТРЕТНЫЙ ЖАНР В ТВОРЧЕСТВЕ ЗАСЛУЖЕННОГО ХУДОЖНИКА НАТИГА ФАРАДЖУЛЛАЗАДЕ

Статья посвящена творчеству заслуженного художника Натига Фараджуллазаде. Автор представляет читателю возможность ознакомиться с мир многочисленных тематических и исторических произведений, интеллектуальных портретов, лирических пейзажей, натюрмортов творческого наследия мастера. Отмечаются характерные черты его творчества: яркая индивидуальность, узнаваемый почерк, своеобразный стиль подхода, виртуозная живописная техника, а также сложный и насыщенный колорит.

Ключевые слова: художник, Натиг Фараджуллазаде, реализм, модернизм, портрет, цветовые оттенки, геральдика, женщина.

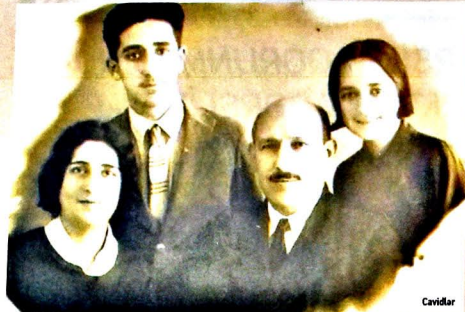
5. Микелашвилья Н.М. Развитие историко-художественной живописи, сб. «Искусство Азербайджана» выпуск 9, Баку, 1963.
6. Миркасимова А. Портретный жанр в азербайджанской живописи модернизма. Автореф. канд. дисс. Баку, 2007.
7. https://az.wikipedia.org/wiki/Natiq_Farəcəllazadə

Summary

PORTRAIT GENRE IN THE WORK OF HONORED ARTIST NATIG FARAJULLAZADE

At various periods in the artist's work there are numerous thematic and historical works, intellectual portraits, lyrical landscapes, still lifes, processed by color, and sometimes processed by subtle nuances. The artist doesn't abandon his favorite pastime for a minute, loves to draw from nature, conveys the significance of the personalities of people interested for the artist, reflecting changes in the mood of the friend, expresses lyricism and sophistication of female images, revived the beauty and sadness of nature, vivid color transitions of the material world in still lifes. Characteristic features of his work are a bright personality, recognizable handwriting, a peculiar style of approach, a mastery painting technique, as well as a complex and saturated color.

Key words: painter, Natig Farajullazade, realism, modernism, portrait, color shades, heraldry, woman.

Cavidlar

tarixi ilə əlaqədar bütün materialları, eyni zamanda Bülbülün və digər şəxslərin rus dilində yazdığı ünsüzü Azərbaycan dilinə tərcümə edərək, həmçinin bu məqalə ilə əlaqədar olan iclas protokollarının toplanıb hazırlanmasına kömək göstərmişdir. Bu cildə xalq mahnıları, raqslar, muğam parçaları ilə bərabər, Azərbaycan bəstəkarlarının, eyni zamanda Avropa və rus klassiklərinin musiqi əsərləri daxildir. Qeyd etmək lazımdır ki, dərsləyin müzakirəsinə aid bir neçə iclas keçirilib, protokollar dərsləyin girişində rus dilində verilib və Ərtətrof Cavid tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə olunub. İclasda Üzeyir Hacıbəyli, Bülbül, Said Rüstamov, professor Berolski, Quliyev, Əbdülməlikov iştirak etmişlər. "Balaman məktəbi" dərsləyinin məzmunu haqqında ETMK-nin rəzaliyyəti ilə Əbdülməlikov tərəfindən tərtiblənmiş məruzəsi və baş konsultant professor Berolskinin bələndəmsi ilə qəydələrin haqqında izahati dirlənilib. Qeyd olunur ki, "Balaman məktəbi" dərsləyinin tərtib edilməsində müəllif Əbdülməlikov və baş konsultant professor Berolski çox məsuliyyətlə yanaşmışlar.

Bundan əlavə, iclasda "Balaman məktəbi" dərsləyinin məzmunu ilə vürğulənənəraq məzmununun müntəzəm şəkildə fərlənəmsi, materialları aradıc düzülüşünə nəzərə alınaraq bütövlükdə irəli sürülən məsələyə cavab verdiyi qəbul olunmuş və təsdiqlənmişdir.

Eyni zamanda bəzi iradələr də bildirilib. Bəla ki, professor Berolskiyə "Balaman məktəbi" dərsləyini yenidən korrekta etmək, balaman alətinin diapazonunu nəzərə alaraq dərsləyi oktava həcmində materiallar, şagirdlərin balaman alətinin qəvənləmsi yüngülləşdirmək məqsədilə işə nəfəs işarələri əlavə edilməsi haqqında göstərişlər verilmişdir. Elmi-Tədqiqat Musiqi Kabinətinin 1937-ci il aprel ayının 24-də keçirdiyi iclasın protokoluunda "Balaman məktəbi" dərsləyini əlavə bir neçə məsələlər irəli sürüleb. İclasda professor S.İ. Berolski, Q. Qarayev, müəllif Əbdülməlikov, Bülbül, katib Baxırsarayev də qatılıblar. İclas iştirakçıları müəllif tərəfindən təqdim olunmuş dərsləki təşlilərdən sonra bəla qərar gəliblər ki, ilk növbədə, balaman alətinin adının duduək əvəzinə "balaman" adlan-

dırılması daha mədəni və sifir milli cəhətdən məqsəduəyğündür. Balaman alətinin mənsəyinin müəyyənəşdirilməsi haqqında göstərişlər verilmişdir.

Müəllifin elmi bünövrəsinin (özünlünün) olmadığına görə dərsləki elmi cəhətdən əsaslandırılmışdır. Buna görə də dərsləyin elmi rəhbərliyi və tərtibatı professor Berolskiyə tapşırılmışdır. Elmi-Tədqiqat Musiqi Kabinəsinin "Balaman məktəbi" dərsləyində hasr olunmuş növbəti iclasında professor Berolski, Əbdülməlikov, ETMK elmi işçisi Cəvdat Hacıyev, katib Baxırsarayev iştirak edərək alətin nümayiş prosesinde bəzi məqəmlər açıqlayıblar. Onlar dərsləyin planının iki müstəqil hissəyə bölünməsinə məsləhət görmüşlər. Birinci hissəyə balaman alətinə ifa yollarının təməlinin qoyulması, alətlə təşlilə, elementar musiqi nəzəriyyəsi, məşğələlər, ikinci hissəyə isə

milli musiqi nümunələrindən, həmçinin Avropa Klassiklərinin musiqi nümunələrindən ibarət hissələrin salınması tövsiyə olunub. Müəllifin proyektii üzrə balamanın qaçaqları təhziat məqsədiləinə görə ETMK-ii eksperimental nümunənin hazırlanması ilə əlaqədar bu məsələni xüsusi iclasda müzakirəyə qoyub onun gələcək tələyinin həlli məsləhət görüleb. Müəllif Əbdülməlikov tövsiyə edilib ki, plana uyğun olaraq dərsləyi yeni bölmələrlə zənginləşdirmək məqsədilə professor Berolskiyə müraciət etsin. Bu baxımdan Berolski 1939-cu ilin noyabr ayında ETMK-nin rəhbərliyinə məktubla müraciət ünvanlayaraq, "Balaman məktəbi" dərsləyinin çəpə hazırlanması əid bəhdər işlər haqqında bütün materialları yoxlanaraq metodik cəhətdən müəyyənəşdirilməsi, istiqamətləndirilməsi və gərə göstərişlərin yerinə yetirilməsi haqqında hesabat yazı surətdə bildirmişdir. Nəticədə ETMK incəsənət xadimi Said Rüstamov "Tar məktəbi" dərsləyinin nəşridən sonra "Balaman məktəbi" dərsləyi və sonra digər – kəməncə, saz, tütək – xalq musiqi alətləri məktəbinin hazırlanmasını qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Dərsləyin giriş hissəsində professor Berolskinin balaman aləti, onun quruluşu haqqında, balaman alətinin qoz və yaxud tut ağacından hazırlanması, alətin saz sırası haqqında məlumat verilir. Girişdə nəzəri hissə, notların böyüməsi, alternasiya işarələri, minor qəmmalər, xromatik qəmmalər üçün şəkildə təsvir olunub. Məlumat balaman alətinə ifanın tədrisi işçii onun xüsusiyyətləri haqqındadır. Dərsləyin birinci hissəsində nəzəri hissə, notlar, pauzalar, alternasiya işarələri haqqında məjor, minor qəmmalər haqqında və balaman alətinə ifanın ikinci məşğələləri, təcridə məşğələləri, yəngərlərin çalmaq və bunlara əlavə musiqi nümunələri verilir. Məsələn, Üzeyir Hacıbəylinin "Əsgərin arıyası", A.Zeynalının "Uşaq və buz", "Qoyunlar" əsəri nümunə kimi verilir.

Triol məşğələlərə əlavə Kəbalevskinin, Üzeyir Hacıbəylinin, A.Zeynalının musiqi nümunələri nəzər salınır. Dərsləyin ikinci

Kafeyanın yarpaqları

hissəsində qəmmalər, melizmlər və sonra Üzeyir Hacıbəylinin "Band oldum", "Korogülü", "Vağzalı raqsi", M.Maqoməylinin "Lələ", "Durna", "Radio marşı", S.Rüstamovun "Sadıqlı raqsi", Çaykovskinin "Qadim fransız mahnısı", Edvard Orqin "Elegiya", Robert Sumanın "Birinci itki", S.Rüstamovun "Bayatı-Kürd" nümunə kimi verilir. Bundan əlavə, dərsləkdə balamanın ifasında nota köçürülmüş bir sıra xalq mahnıları da öz əksini tapır. Məsələn, "Bənövşə", "Ay sallanı gedən yar", "Durnam", "Qoyunlar", "Qarabağ", "Gözəlin". Görüldüyün kimi, alətdə muğam, xalq mahnıları, aşıq həvaları, instrumental pyesləri də ifa etmək mümkündür. Bu da bir daha onun sübut edir ki, özünəməxsus gözəl, yumşaq səz təmbrinə malik balaman alətinin nəfəslü musiqi aləti kimi iş imkanları çox genişdir. Musiqi alətinin səsi orkestrdə maraqlı səsləndiyi kimi solo ifası zamanı da zövqü oxşayır.

Bülbül xalq musiqi alətlərinin və bu dərsləyin əhəmiyyətini qeyd edərək bildirmişdir ki, ilk növbədə, musiqi məktəblərinin şagirdlərinin və musiqiçilərinin balaman alətinin öyrənilməsinə istiqamətləndirilərək

musiqi biliyi və mədəniyyətinin zənginləşməsinə köməklik göstərəcək. O qeyd etmişdir ki, dərsləkdə həm Azərbaycan bəstəkarlarının, həm də Avropa və rus musiqi klassiklərinin əsərlərindən geniş istifadə edilmişdir. Bülbül qeyd etmişdir ki, ayrı-ayrı xalq musiqi alətlərinin artıq Avropa simfonik orkestrində iştirakı nainki orkestrin tərkibini zənginləşdirmiş, həmçinin bütövlükdə orkestrin səslənməsinə yeni kolorit gətirmişdir. Buna görə də 1935-ci ildə Said Rüstamovun "Tar məktəbi" dərsləyinin nəşridən sonra ETMK Əbdülməlikovun "Balaman məktəbi" dərsləyinin nəşri hazırladı.

Qeyd etmək lazımdır ki, Said Rüstamovun ilk dəfə 1935-ci ildə nəşr etdiyi "Tar məktəbi" dərsləyi əvəzlənəməyən bir vəsəit kimi şagird və tələbələrin tədrisində kömək göstərmişdir.

Eləcə də Bülbül Azərbaycan xalq musiqi mədəniyyətimizə təsirləndirən dənşarəq qeyd etmişdir ki, Azərbaycan musiqi alətlərinin Avropa musiqi alətləri ilə yənaş simfonik orkestrdə yer tutması xalq musiqi alətlərinin inkişafına kömək etməkdədir. Burada məqsəd xalq musiqi alətlərinə cəmlənməyə ortə və əli musiqi məktəblərində Avropa təhsilli ələraq elmi musiqiçilərin yetişdirilməsindədir. Bülbülə görə, "tar, kəməncə, qoz balaban, dəf, qaval və bu kimi musiqi alətlərimizin milli simfonik orkestrdə müəyyən yer tutması, Avropa instrumentləri ilə əhəngdar bir surətdə iştirakı milli kolortin duetlənməsinə əlavə olaraq orkestrinüm ümumi dənşindəyində bir çox yeni səslər və gözəlliklər əmələ gəhmir.

Balaman məktəbi dərsləyinin əhəmiyyətindən dənşarənkən onu qeyd etmək lazımdır ki, bu dərsləki hər şeydən əlavə, balamanın notla tədrisinin əsasını qoymuş, balamanın notlu xalq çalğı alətləri orkestrdə və mövqeyinə möhkəmlənməsi, balamən ifaçılar Azərbaycan, rus və Avropa klassiklərinin əsərlərini ifa edərək milli musiqi alətimizin bədi-texniki imkanlarını nümayiş etdirmişdir. <

Ədəbiyyat:

1. "Balaman məktəbi" dərsləyi və Ərtətrof Cavid. 11-cı cild. Bakı, 2015.

2. S.Rüstamov. Tar məktəbi. Bakı, 1935.

Резюме

Мехрибан Пашаева
 ЗНАЧЕНИЕ УЧЕБНИКА «БАЛАМАНАЯ ШКОЛА» В ОХРАНЕ НАЦИОНАЛЬНО-МУЗЫКАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ
 Эта статья посвящена учебнику «Школа игры на балабане». В статье впервые отмечаются вопросы изучения нотного исполнения на балабане. Говорится о значении, строении и характере этого инструмента. Отмечается роль инструмента балабан в симфоническом оркестре.
Ключевые слова: баламан, народный инструмент, исполнение, народная музыка.

Summary

Mehriban Pashaeva
 THE IMPORTANCE OF THE TEXTBOOK "THE SCHOOL OF PLAYING IN BALAMAN" IN THE PROTECTION OF THE NATIONAL MUSICAL HERITAGE
 This article is dedicated to the textbook "The school of playing in balaman". The questions of the study of note rendering in balaman are noted for the first time in the article. There is told about the significance, the structure and character of this instrument. The role of the instrument balaman in symphonic orchestra is noted.
Key words: balaman, folk instrument, rendering, folk music.

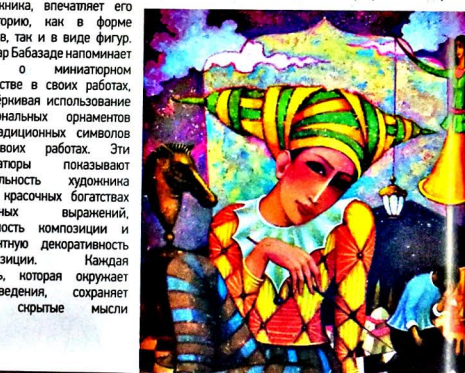
Скромный художник, идущий по следу традиций ...

Ханум Рзаева

Сотрудница Азербайджанской Государственной Художественной Галереи
E-mail: xanumart_rzayeva@gmail.com

выставлены в Москве, Грузии, Германии, Чехословакии, Турции, Литве и Азербайджане и были встречены с большой симпатией и любовью. Самым ярким подтверждением этого интереса и энтузиазма является мероприятие «Art Evenings and Delights», организованное главой Представительства ЕС в Азербайджанской Республике в 2019 году послом Кейтспусом Янкаускасом и его женой Рамуне Янкаускас. Члены семьи и гости посла высоко оценили неординарную работу художника. Эльдар Бабадзе считается одним из самых ярких мастеров изобразительного искусства Азербайджана, имеющего богатые традиции. Волшебная атмосфера, окружающая художника, впечатляет его аудиторию, как в форме цветов, так и в виде фигур. Эльдар Бабадзе напоминает нам о миниатюрном искусстве в своих работах, подчеркивая использование национальных орнаментов и традиционных символов в своих работах. Эти миниатюры показывают генеральность художника в их красочных богатствах образных выразений, сложность композиции и элегантную декоративность композиции. Каждая деталь, которая окружает произведения, сохраняет свои скрытые мысли

и чувства. Таинственные с точки зрения художественной эстетии произведения ванны с точки зрения того, чтобы не забывать наш древний город, древние обычаи и традиции. Цветовая палитра, которую использует художник, неслучайна. Его отец, Маариф Бабаев – известный азербайджанский республиканец по вольной борбе 1957 года Маариф Бабаев после поступления в Азербайджанскую государственную академию художеств всегда проявлял интерес и любовь к различным видам спорта. Многие из его работ, посвященных спорту, остаются в личной коллекции художника. Такое его мать, Азиза Алиева, стала известным мастером керамики нашей страны, автор потрясающих работ с красивыми цветами и узорами. Эльдар

Бабадзе вырос в такой ауре и улучшил свой вкус. Недаром эти мощные произведения представлены нам, и зрителям в гармонии с духом искреннего и грациозного художника. Как и автор, его работы несут в себе позитивную энергию и любовь к жизни. Мотивы, которые мы видим больше всего в творчестве художника, – это фигуры людей и животных, национальные обряды и предметы, которые придают нам особую силу. Обладание богатых художественных традиций Эльдаром Бабадзе и использование этого многовекового художественного наследия художественного и эстетического наследия дали ему возможность действительно создать нечто среднее между реальностью и фантазией. Как таковые, эти композиции создают неотразимые связи, которые делают эти сочетания привлекательными, заставляющими задуматься и вдохновленными романтикой в сочетании со значимым содержанием и символическими цветами. Принцип сортировки, использованный художником, стилизация

Rezume

Xanım Rzayeva

ƏNƏNƏLƏRİN İZİ İLƏ GEDƏN TƏVƏZÜKƏR RƏSSAM

Məqalə Azərbaycan istedadlı rəssamı Eldar Babazadənin yaradıcılığına bəhs edilmisdir. Müəllif rəssamın yaradıcı axtarışlarını və bədii üslubunu araşdırır, onun qədim Azərbaycan miniatür sənətindən bəhrələnməsindən bəhs edir.

Açar sözlər: Eldar Babazadə, boyakarıq, incəsənət, miniatür, milli adət-ənənələr.

оценки формы, условной и локальной, а также призма глянцевого и яркой краски, помоги рассказать историю. В целом следует отметить, что наши сказки, которые в древние времена изображались в сознании людей как реалистичные, являются трогательной и гордой формой, которую посетитель представляет с помощью знаков и символов в презентации Эльдара Бабадзе.

После душевного разговора в мастерской художника я наблюдала за его работами. Наибольшее внимание среди ряда его композиций привлекли композиции на холсте, напоминающие эскизы ковров. Здесь традиционные узоры и орнаменты на ювре как бы сотканы из шелковых нитей, а не нитко. В частности, кадры, выступавшие в качестве рамок, показывают мастерство художника с небольшими орнаментами. Фигура женщины в центральной композиции одиноко светится на солнце. Хотя художник использует контрастные цвета, общий вид довольно гармоничен. Подчерывая женскую связь, которая является одной из особенностей художника, она также проявляется в этой композиции. Каждое тело, которое дополняет композицию, создает между нами и полнотою волшебный мир. Птица, которую описана в большинстве его произведений, показывает, что искусство всегда близко к человеку. Согласно азербайджанской мифологии, голубь считается символом святости. Это очевидно во многих работах художника. Одним словом, было уместно проанализировать, как знания benevolent силы отражаются в творчестве человеческого глаза. Как и в ее «Заблудим пути»; в заданной на заднем плане композиции женщина по-прежнему на переднем плане как священное и незаменимое существо. В одной руке у нее зеркало, а в другой – древовидный зонг. Это также показывает ее силу и величие. Использование ярких цветов усиливает декоративность работы. Это напоминает нам древний Азербайджан, окруженный старинными постройками, изображенными у подола зеленого платя. В работе гармония определяется как главная черта целостности и денора. Более четкий анализ или более яркое впечатление возможно только через непосредственное знакомство с произведениями Эльдара Бабадзе. Поэтому было бы разумно видеть и чувствовать их, использовать их позитивную энергию и любовь к жизни и просто заниматься искусством. Баку, его ветры, старинные здания, своеобразные крыши, легенды мутам и древние традиции, описанные художником, являются неотъемлемой частью великого сердца художника. ♦

Summary

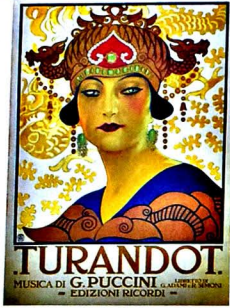
Xanım Rzayeva

MODEST ARTIST, LEADING FOLLOWING TRADITIONS...

The article is dedicated to the work of the talented artist of Azerbaijan Eldar Babazade. His creative researches and the artistic style.

The article reveals the artist's work, inspired by the ancient miniatures of Azerbaijan.

Keywords: Eldar Babazade, painting, art, miniature, national traditions.

CAKOMO PUÇÇİNİNİN "TURANDOT" OPERASI İLƏ NİZAMİ GƏNCƏVİNİN "YEDDİ GÖZƏL" POEMASININ OXŞAR CƏHƏTLƏRİ

Sahilə Əzizova

Üzeyir Hacıbəyli adına Bakı Musiqi Akademiyasının əməkdaşı
E-mail: vugar.azizov@economy.gov.az

*Yeddı xazinəsi var əsrarın, demək,
Vurdu m uzun, geniş naxışlı bazək.
Oxunan zaman bu əsarin sız,
Rəhatlq gətirib nur versin gözə.*

Nizami Gəncəvi

"Turandot" Cakomo Puççini tərəfindən bastalanmış beş manzaralı üç pərdəli sonuncu operadır. Operanın librettosu Cüzeppe Adami və Renato Simoni tərəfindən hazırlanıb. Turandot bu əsarı yaratmağı il də Fridrik Şilllerin "Turandot – Çin Şahzadəsi" adlı əsarinin oxumasından sonra ilhamlanmış, lakin operanın əsas ideyası 1919-cu ildə Maks Reinholdt teatrında Venedikli teatr yazıçısı Karlo Qotsininin (Carlo Gozzini) nağıl-həykəsinin tamaşasına baxdıqdan sonra arsayə gəlmişdir.

Cakomo Puççini (İtalyanca: Giacomo Antonio Domenico Michele Secondo Maria Puccini) 22 dekabr 1858-ci ildə İtaliyanın Lucca şəhərində musiqiçi Misesə Puççininin ailəsində doğulub. Lucca balası Toskana şəhəridir. Giacomo beş yaşındakı anası ölüb və o, anası Albinanın himayəsində böyüyür. Albinanın qardaşı Fortunato Maggi orqanist və xorun lideri vəzifəsini yerinə yetirir, eyni zamanda liseydə

musiqidən dars deyirdi. O həm də Giacomonun ilk müəllimidir.

Puççini 10 yaşında olanda kilsə xorunda oxuyur və orqanda ifa edirdi, ilk dəfə Pisa şəhərində Cüzeppe Verdinin "Aida" operasını eşidəndən sonra opera bəstəkari olmaq fikrinə düşür. Belə ki, 1876-cı ildə gələcəyinə dair fikirlərini daşıdığıdır bir hadisə baş verdi. Bir nəzə yoldaşı ilə birlikdə Luccadan Pisa şəhərinə təxminən 40 kilometr məsafə qat edərkən Verdinin "Aida"sını eşitmək üçün getdilər. Bu andan etibarən, Giacomo yerinin musiqi, musiqili teatr, operada olduğunu başa düşdü.

Puççini İtaliyanın opera bəstəkarlarının ən parlaq nümayəndələrindən biridir. Eyni zamanda bir çox musiqiçilər və tədqiqatçılar Verdindən sonra onun İtaliyanın ən böyük opera bəstəkari məqamına sahib olduğunu inanırlar.

1880-ci ildə Puççini Milan Konservatoriyasına qəbul edildi və döndürüldü boyuncu orada çalışdı. 1882-ci ildə birhərəkətli operaların müsabiqəsinə qatıldı. Birinci mükafatı qazana bilməyən "Willi" operası 1884-cü ildə Dal Verme teatrında sahələşdirildi. Bu operanı Culiö Ricordinin diqqətini cəlb edir və nəşriyyəti sahəsində ixtisaslaşan, nüfuzlu nəşriyyatın rəhbəri Ricordi Puççiniyə yeni bir opera olan "Edgar"ın sifarişini verir.

1920-ci ildə Cüzeppe Adami və Renato Simoni Puççiniyə Karlo Qotsininin "Turandot" tamaşasına diqqət yetirməyi tövsiyə etdi. Puççiniyə bu hekayə unalmaz təəssürat yaratdı. 1920-ci ilin puxtunda artıq operanın tam ssenarisini hazır idi. Ancaq iş müxtəlif çətinliklərlə davam edirdi, havas və ilham düşdü, yorğunluq və depressiya dövrü ilə avazlandı. Buna baxmayaraq, 1924-cü ilin yazında opera Liü ariyasına qədər yazılmış və tam şəkildə hazırlanmışdı. Puççininin ölümündən sonra Kalaf və Turandot duetinin eşkiləri və layihələri qaldı. Ölümündən sonra onun dostu Franko Alfano operanı bitirdi. 1926-cı il aprelin 25-də La Skakalada ilk çuxışında böyük dirijor Artur Toskanini Puççininin son notları bitən hissədə Liunun ariyasından sonra zədələnərək çubuğunu qanara qoymaq deyir: "Burada ölüm bəstəkarnın işini yarıncıq qoydu və o, operanı bitirə bilmədi". Alfano tərəfindən hazırlanan final ifa yalnız ikinci çuxış etdi. (1)

Puççininin operalarından "Willis" gənc bəstəkarnın ilk səhnə əsarı idi. "Willis" (İtalyan: Le Vili) hekayəsi canubı slavyan mifologiyasına əsaslanır. Opera 31 may 1884-cü ildə Milanda Teatro Dal Vermedə səsləndirildi.

Puççininin ikinci operası olan "Edgar" (İtalyan: Edgar) Alfred de Mussetin "La Coupe et les lèvres" (Kasa və Dodaqlar) pyesi əsasında yazılmış lirik dramdır. Operanın premyerası 21 aprel 1889-cu il tarixində Milan La Skala Teatrında baş tutdu.

"Manon Leska" (İtalyan: Manon Lescaut) Cakomo Puççininin operalarından üçüncüsü sayılır. Antuan Fransua Prevonun eyniadlı romanı əsasında yazılmışdır. Operadakı hadisələr XVIII əsrdə Fransa və onun Amerikadakı müstəmləkələrində birində baş verir. Opera 1 fevral 1893-də Turin Regio Teatrında nümayiş etdirilir.

Dünyada ən çox səslənən operalardan biri, "Bohəmə" (İtalyan: La Bohème) Henri Murgerin "Scènes de la vie de Bohème" (Bir Bohəmə həyatından manzaralar) kitabına əsaslanaraq yazılıb. Opera 1 fevral 1896-də Turin Regio Teatrında təqdim olundu.

"Toska" (İtalyan: Tosca) operası Victorien Sardunun "La Tosca" pyesi əsasında yazılmış və xüsusi olaraq aktrisa Sara Berna həsr edilmişdir. Əsarin premyerası 14 yanvar 1900-cü ildə Roma Costanzi Teatrında baş tutdu.

Madam Butterfly (İtalyan: Madama Butterfly) dünyada ən çox ifa olunan operalardan biridir. David Belaskonun "Ueysə" dramı əsasında yazılıb. "Madam Butterfly" operasının premyerası 1904-cü il fevralın 17-də Milano şəhərinin "Teatro alla Scala" sahəsində keçirilib. Bu operanın "Cio-Cio-san" adı ilə də tanınır.

"Qərbdən olan qız" (İtalyan: La fanciulla del West) operası D. Belaskonun "Ozıl qərbin qız" pyesi əsasında yazılıb. Operanın premyerası 10 dekabr 1910-cu ildə Nyu-Yorkdakı Metropolitan Operasında nümayiş etdirilib.

"Daranquş" (İtalyan: La Rondine) operasının ilk tamaşası 1917-ci il martın 27-də Monte Karlo Teatrının sahəsində oynanıb.

"Triplix": "Palto", "Bacı Angelika", "Gianni Schicchin" (İtalyan: Il Tritico: Il Tabarro, Suor Angelika, Gianni Schicchin) dünya premyerası 14 dekabr 1918-ci ildə Nyu York Metropolitan Operasında baş tutdu.

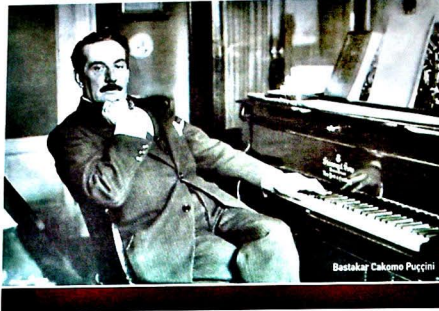
"Turandot" (İtalyan: Turandot) - K.Qotsininin eyni adlı pyesi əsasında yazılan opera bəstəkarnın ölümü ilə əlaqədar bitməmiş qalıb. Sonradan opera bəstəkarnın dostu Franko Alfano tərəfindən tamamlandı və ilk tamaşası 25 mart 1926-cı ildə Milan şəhərində "Teatro alla Scala" sahəsində nümayiş etdirilib.

Eldar Saidov qeyd edir ki: "Cakomo Puççini bəşəriyyətin ən parlaq opera bəstəkarlarından biridir. Onun operaları dünyanın ən yaxşı teatrlarında səhnəyə qoyulur, hətta klassik musiqi ilə əlaqədar təmas olmayan insanlar tərəfindən də tanınır.

Cakomonun ailəsi əsrilər bəy musiqi ilə məşğul idi. Həç yəşində uşağı əminsizin yanna göndərirdi. Əmisi onun istedadına itaətli sayır, hər sahə nə görə ayığına vurduğu güclü zarba ilə "mükafatlandırır". Nəticədə, gələcəkdə hər sahə nə görə zaman onun ayığına ağrı yaranır.

İk dəfə opera bəstəkarn olmaq qərarını Puççini, yuxarıda da dediyimiz kimi, "Aida" operasının gətirdiyi şəhərdən sonra qəbul edir. O, bu hədəli də deyirdi: "Tənn çəçək barməği ilə mane toxdunu və dedi ki, yalnız və yalnız teatr üçün yaz.

Müəllif təndən ilk opera "Manon Lesko" olub. Lakin dünyə şöhrəti ona "Bohəmə"dən sonra gəlib. Buna baxmayaraq, dünya tanqidçiləri operaya birmaneali mövğə bildirmirdilər. Tanqidçilərdən biri yazırdı: "Bohəmə" musiqi tarixində həç bir iz

Bastakâr Cakemo Puccini

qoymayacaq. Müallif bu əsərini səhv hesab edə bilər. Müallif dəstaklamak üçün isə bir qazet belə yazmışdı: "Maestro, agar siz bu əsərə nəqə qoymadınızsa, mən sonatimi dəyişib salıyını satıcısı olacağam".

"Bohema"dan sonra "Toska" bastalanır. Teatr primadonnasını göstərmiş təzyiqlə altında Puccini əsas qəhrəmanın partiturasına dəyişiklik edir və "Vissid" arte' arınısı yazır. Əlbəttə ki, bastakârın ən tannan operalarından biri "Çio-Çio-San"dir. Amma güclü ifaçı tərkibinə baxmayaraq, opera uğur qazanmır. Dostları müallifi əsəri yenidən işləməyə və solisti dəyişməyə məcbur edir. Növbəti premyera bastakârın triumfuna səbəb olur. (2)

Puccini 29 noyabr 1924-cü ildə (Brüssel) öldüyü zaman "Turandot" bəstəsi hələ bitməmişdi, əqac əsərini son çatdırılması üçün bir çox eskiz və notlar qalmışdı. Buna görə də bastakârın yazılmasını əsasında Franko Alfano onun əylədiyi sonuncu duet və final ilə yekunlaşır.

"Turandot" operasının premyerası 25 aprel 1924-cü ildə Milanda "La Skala" (Teatro alla Scala) operasında səhnəyə qoyulmuşdur. "Turandot" operasının məğzində Şərç mötləriki durur və əsərindən daha bunu gözmək mümkündür.

Pucciniyə bu ideya, dediyimiz kimi, 1919-cu ildə Maks Rehdolnd teatrında Otsininin nağıl-hekayəsinin təməşasına baxdıqdan sonra yaranır. Librettoçular

Adami və Simoni ilə razılığa gəlirdən sonra musiqi üzərində işə başlayır. Libretto təqdimçiləri ədəbs Otsininin başqa Şillər və Şekspir irsinin təsirlərindən olduğunu da vurğulayırlar. Opera üzərində bastakârın çalışmaları 1920-ci ilin yayından, ölümünə - 1924-cü ilə qədər davam etmişdir. Bu müddət ərzində o, operanın dördüncü hissəsini təməmləyə bilir. Lyunun ölümündən sonra II pardinin "xoşbəxt sonluq" səhnesi Turandot və Kalaf dueti bitməmişdir. (3)

Operada hadisələr əfsanəvi dövrdərdərdə baş verir. Müvəzusun əssən, qədimdə Çin imperatorunun Turandot adlı çox gözəl bir qızı varmış. Lakin bu qız kişilərə nifrət edir və aya getməmək üçün onu almaq istəyən oğlanlara cavabı tapılması çətin 3 sual verir. Bu suallara cavab verə bilən şəxs şahzadə ilə evlənmək haqqı qazanır, cavab verə bilməyənlər isə boynu vurularaq edam edilir. Nəməlum şahzadə Kalaf ilk baxışdan Turandota aşiq olur və onun hər üç sualına düzgün cavab verir. Buna baxmayaraq, Turandot Kalafı təklif edir ki, şahzadə Turandot sabah səhərə qədər onun əsl adını tapsın. Əğər düz taparsa, onda Kalaf öz boynunun vurulmasına razılıq, lakin tapılmazsa, onda Turandot Kalafı aya getməyə razı olmalıdır. Turandot bu təklifi qəbul edir, amma fərman verir ki, onun bütün təbəələri gecəni yatmasınlar və

şahzadənin adını tapmaq çalışsınlar. Əğər tapa bilməsələr, onda həmi edam olunacaq.

Sonuncu aktn əvəlində Kalaf sarayın Ay işığı ilə işıqlanmış həyətində tək-tənha dayanıb. O, uzaqdan çarçılın şahzadənin fərmanını elan etmələrini eşidir. Kalafın arıyası məhz bu məqəmədə, çarçılın elan sadəlan altında Turandot haqqında düşüncələrəndə başlayır.

İmperator saray əyanları Ping, Panq və Panq gözəl qızlarla, var-dövlət və şöhrət vəd etməklə Kalafın könlünü almağa, ədini söylətməyə çalışsalar da bir şey çıxmır. İzdihəmin yalvar-yaxarları da onu adını açıqlamağa vadar edə bilmir. Gözətçiliyi Teymur (Tatar hökmdarı) və Liunun nəməlum şahzadə ilə əlaqəsindən olduğunu bilib onlara işğəncələr veririlər. İşğəncələrə son qoymaq üçün Liu nəməlum şahzadənin adını bildiyini soylayır, lakin adı açıqlamaqdan boyun çəkir. Deyir ki, ona susmaq üçün çiq verən sevgisizdir və Turandota nəməlum şahzadəni sevdiniyi bayan edir. Fəmalda xələq, xər oxunuşu ilə sevgi və həyat tərənümü edir.

Orjinal süjet Azərbaycanın XII əsrdə yaşamış klassik şairi Nizami Gəncəvinin "Yeddi gözəl" əsərindəki slavyan gözəlinin hekayəsindən götürülmüşdür. Hekayədə qəddar, gözəl, hiyləgər şahzadə qızın adı çəkilməsə də bütün keyfiyyətləri ilə librettoçular Turandota bənzəyir. Fransız şərqşünas alim Fransua Pöti de La Krua tərəfindən edilmiş tərcümədə sözügedən personaj Turandox (Turandokh) kimi təqdim edilmişdir. Turandot və ya "Turan-dox" fərs sözü olan "Turan çiq" deməkdir. Tərxib baxımdan Turan Orta Asiya və Məvəraünnaħr ədlanan bölgənin adıdır. Gənci mənadı isə türklərin yaşadığı bütün əraziləri bildirir. (4)

Turandot hekayəsinin əsası arab-fərs şahzadəli toplusu "Min bir gecə" nağılına fərs dilində yazan Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin "Həsər o-yək şub" adlı əsərindən istifadə olunduğu və onun François Pöti de la Croix tərəfindən fransız dilinə çevrildiyi qeyd edilmişdir. Puccini ilk dəfə Schillerin "Turandot - Çin Şahzadəsi" əsərindən ilham almağa bərabər, Turandot operasının ana təməlini Venedikli Karlo Qotsini tərəfindən yazılmış və San Məuel

Teatrında səhnələşdirilmiş 5 səhəlik bir tragediyə teatr oyununda də bəhrələnməmişdir. Təməşanın əssəsi "Min bir gecə" nağılları təşkil edir və bu müvəzuyə bir çox şair və teatr yazarılar müraciət etmişlər. (Karl Gustav Vollmoeller "Çin nağılı" və Wolfgang Hildesheimer "Şahzadə Turandotun əhvalatı") (5)

Xəli Yusüfi yazır: "Nizami Gəncəvinin özünün də arab nağılı və dastanlarına müraciətini görürük. Şair (N. Gəncəvi) məsələyə nə qədər ciddi yanaşmışı, uzun müddət mövzu ilə bağlı nə qədər axtarışlar apardığını əyidin dillə dəqiq şəkildə özünə də qeyd edir, bəhrələndiyi mənbələrdən bəzilərini adlarını çəkir:

*Dünyoda nə qədər kitab var belə,
Çalışıb, əlaşib gətirdim ələ,
Ərəbcə, dəricə, yəni düşərək,
Buxari, Tabari əsərlərindən,
Oxudum, oxudum, sonra da vardım,
Hər gəzi xəzinədən bir dürr çuxardım.
Əlimə yetmiş hər bir vərəqədən,
Nüksələr bağladım mən zaman-zaman.
Onda ki fikrimi saldım səhmana,
Dedik ki, qəy onu düzüm dostana.*

Bu kiçik parça Nizaminiin poema yazmaqğa başlayana qədər nəcə dərin araşdırmalar apardığını, gərgin zəhmət dolu yaradıcı prosesini keçdiyini əyidin əks etdirir, eyni zamanda Buxari və Tabari kimi çox mühüm mənbələr xatırlanır. Halbuki, Nizami "Siyasətnamə", "Qabusnamə", "Min bir gecə" və başqa əsərlərdən də çox ciddi şəkildə faydalanmışdır. Nizaminiin mövzu mənbələrinin bir də, heç şübhəsiz ki, Firdovsinin "Şahnəmə"si olmuşdur" (6, s. 5).

Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin "Yeddi gözəl" əsəri "Xəmsə"nin dördüncü poemasıdır. Poema 1197-ci ildə, (Hicri 593-cü il) fərs dilində yazılıb. Əsar 4,968 beytdən ibarətdir və orjinal adı fərs dilində "Haft peykar" adlanır. Fərs dilində "Haft" - yədi, "Peykar" isə bədən, qəmət, gözəl surat, portret, görkəm kimi ifadə olunur. Nizami bu poemani Ağsunqurlar sülaləsindən olan Marağa hakimi Əlaəddin Körpə Arslana (1174-1208) həsr etmişdir.

Əsərin süjeti Sasani şahı Vəhrəm-Gurun (420-439) həyatı ilə bağlıdır. Bu poemanın bir adı da "Bəhrənamə"dir.

Əsərin əssəsi Bəhrəmin həyatı ilə bağlı olsa da, poemanın yəməni demək olar ki, planeta və ya həftanın gününə uyğun, qədim mifologiyaya əssən hərsəri bir rəngli sarayda yaşamış yədi gözəl hekayələrindən ibarətdir. Şair öz əssəs fikrini məhəbbət məcəraları, nağıllar vəsəitəsi ilə zülümkar şahları xalqın qayğısına qalmaqğa, ölkəni, dövləti ədalətli idarə etməyə çağırır.

Poema həmə də "Yeddi günbəz" adlı tələm. Tikinti işlərini təməmmindən sonra gözəllər əs saraylarında - qara günbəzli sarayda Saturnun hökm etdiyi Hindistan gözəli, sarı günbəzli sarayda Günəşin hökm etdiyi Türkiistan (Çin) gözəli, yaşıl günbəzli sarayda Ayın hökm etdiyi Xərazm gözəli, qırmızı günbəzli sarayda Marsın hökm etdiyi Slavyan gözəli, firuzəyi günbəzli

sarayda Merkurinin hökm etdiyi Məğrib gözəli, səndəl ağac rəngində olan günbəzli sarayda Yupiterin hökm etdiyi Rum gözəli və ağ günbəzli sarayda Venərinin hökm etdiyi İrən gözəli məskunlaşlarır.

"Yeddi gözəl" poeməsindəki Türkiistan (Çin) gözəli ilə Puccini operasının baş qəhrəmanını Turandotu əyniləşdirəlmək olar. Çünki Turandot adının fərs dilində "Turand" sözünə əlmanma qəlməsi da onu göstərir ki, burada məhz Turandən, Orta Asiyadan Çinə kimi bir ərazidə yaşamış türklərdən, türk tayfələrindən bəhs edilir. Onu da qeyd edim ki, həzrədi Çin ərazisində Uygur türkləri yaşayır. Həmə da "Turandot" əsərini əssən qəhrəmanlarından biri də Tətarstan kralı Teymurun oğlu Kalafdır. Adından göründüyü kimi, "Timur oğlu Kalaf" kimi göstərilərsə, da əslində onun Teymur oğlu Xələf və ya Xələfa olduğunu qeyd etmək istəyirəm.

Turandot ilə Kalaf arasında yaşamış hadisələri "Yeddi gözəl" poeməsindəki Slavyan gözəlinin Bəhrəmə nəsidəki nağıla çox bənzəyir. Bəla ki, Slavyan şahzadəsinin Bəhrəmə nağıl etdiyi dövrdə nağıl özünə ar axtaran xalqın namı haqqında qədr. Həmin xəmətlə evlənmək istəyən çox insan onun qoyduğu sınaqlardan qızla bilməyib həlak olur. Xətrədi bir nəfər bütün sınaqları dəf edər və xələf evlənir.

Slavyan gözəlinin Bəhrəmə hekayə süjetləməsi:

*Dilbər gəlin kimi gözəl bir diyər,
Orda saray qurub bir şah yərsərdi,
Nəzla bəslənmişdir bir qız vərdir,
Boyun ayarmışdır ar minnatlıq,
Oydu zamanın gözəl dilbəri,
Nəylərdi yoldəş, nəylərdi ari.
Biri zor göstərdi, biri zar, yalnız,
Zorlayı qorudu zənni o qız.
Atası olmuşdu hər işdən bəzər,
Çünki həsbəsizdir gəlin əşqilər.
Hər kim arzulayır bəla cənanı,
Bir yox, gərak olsun min cəni,
Nura təməşayə parvənə gəlsin,
Uzaqda durmasın, mēydənə gəlsin.
Ondan əyləyərəm bir nəçə sual,
Vərsə laqəyətli cavəblər əgər,
Olla minin ürək, demək, cən-ciyər.
Şərtimi yəmə hər kim yetirər,
Olaqəddir mənə bir səvimi ar.
Yox əgər qırarsa şərti, peymən,
Düşsün öz boynuna özünü qəni...*

Şair və filosof Nizami Gəncəvi yaradıcılığının Yaxın Şərç, Qafqaz və Orta Asiya ədəbiyyatında təsiri hələ də hiss olunmaqğadır. Bütün bunlara baxmayaraq, Qərbdə Nizami yaradıcılığı haqqında məlumat akademik dairələr xaricində kifayət qədər yayılmayıb.

"Turandot" operası üçün ikinci mənbə sayılan "Yeddi gözəl" poeməsi daha böyük əhəmiyyətə malik mistik və simvolik bir əsərdir. Əsar Bizansdan Hindistana qədər uzanan coğrafiyada

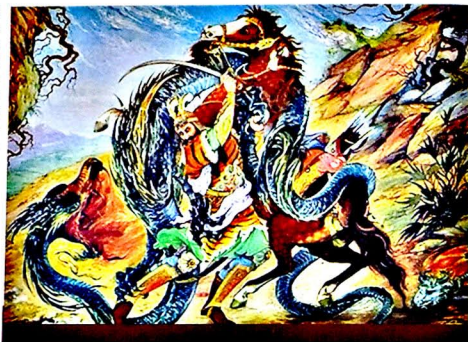
Cəlal Abbasovun kamera-instrumental yaradıcılığı

Sevinc Seyidova

Azərbaycan Milli Konservatoriyası nazirinin

Musiqi Kollecinin Qeydiyyat, qiymətləndirmə və monitorinq şöbəsinin müdiri

E-mail: seyidova.sevinc@gmail.com

yerləşən müxtəlif ölkələrdən olan yeddi şahzadə ilə evlənmiş Sasanı fars imperatoru V Bahramın romantik biqrafiyasını əks etdirir. Əsərdə müxtəlif süjet xatları fərqli şəkildə inkişaf edərək maraqlı bir mühitin və intriqanın yaranması ilə nəticələnir. Əsar ağdan qarayla olmaqla özündə 7 rəngi cəmləşdirməklə, günaahkar hissələrdən məsumiyyətə doğru takməllül edən məhəbbət və eşq haqqında hekayələr toplusudur.

"Yeddi gözəl"də qeyd olunan qırımlı rəngin hekayəsi ilə Puççininin "Turandot" operası arasındakı əlaqə kifayət qədər araşdırılmayıb. Turin Universitetinin müqayisəli ədəbiyyat bölməsinin professoru, Dr. Maria Teresa Giaveri və Kembric Universitetinin tanınmış Nizamişünası alimi Dr. Kristin van Ruymbek kimi mütəxəssislər şairin dəyişli irsinin gələcəkdə daha geniş şəkildə araşdırılıb tədqiq edilməsinə inanır.

İtalyan bəstəkarı Lorenzo Ferrero "Turandot" operasındakı süjet xəttinin mənbəyinin kitabşünaslara bəlli olmadığı və bununla da Nizami irsinin izlərinin qeyd edilə bilməməsi fikri ilə razılışır. O qeyd edir ki, yeganə çıxış yolu alimlər tərəfindən Şərq şairlərinə və onların mədəni irsinə böyük maraqla formalaşdırmaqdır. La Skalanın Expo-2015 açılış mərasimində Turandot

Ədəbiyyat:

1. www.soundtimes.ru
2. Eldar Saidov - "Operanın dahisi Cakomo Puççini", azurban.az, 22 dekabr 2014.
3. www.operanews.ru, 30 avqust 2002.

Резюме

Сaxила Азизова
СХОДСТВО МЕЖДУ «ТУРАНДОТ» ДЖАКОМО ПУЧЧИНИ И «СЕМЬ КРАСАВИЦ» НИЗАМИ ГЯНДЖЕВИ
Данная статья посвящается сравнительному анализу «Turandot» Пуччини и «Семь красавиц» Низами. Здесь приводятся параллели между двумя великими произведениями.
Ключевые слова: «Turandot», Cалаф, Пуччини, Гоззини, Опера, «Семь красавиц», Низами

4. www.az.wikipedia.org/wiki/Turandot

5. www.eksisozluk.com

6. Xəlil Yusifi - "Nizami Gəncəvi - Yeddi gözəl", Bakı-2004, "Şərq-Qərb", 335 s.

7. www.azertag.az, 28.07.2015

Summary

Sahila Azizova
SIMILARITIES BETWEEN TURANDOT BY GIACOMO PUCCINI AND SEVEN BEAUTIES BY NIZAMI GANJAVI
This article is dedicated to a comparative analysis of «Turandot» by Puccini and «Seven beauties» by Nizami. It examines the literary connections between the two great works.
Key words: «Turandot», Calaf, Puccini, Gozzini, Opera, «Seven Beauties», Nizami.

"Turandot" operası ilə "Yeddi gözəl" operası arasındakı əlaqənin Nizami Gəncəvi - Cakomo Puççini yaradıcılığının əlaqəsi və dünyanın fərqli yerlərində məskən salmış xalqlar arasında bir mədəni mübadilə hekayəsi əkləndirilməklədir. ◆

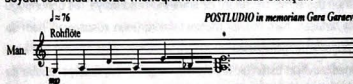
Müasir Azərbaycan musiqisinin parlaq simalarından olan C. Abbasovun yaradıcılığında kamera instrumental musiqisi mühüm yer tutur. Musiqi təfəkkürünün geniş diapazonuna malik olan bəstəkarın kamera instrumental əsərləri alətlərin tərkibindən asılı olaraq müxtəlifdir. Orijinal tibr axtarışlarında olan bəstəkar kamera instrumental musiqisinin rəngarəng janrlarına müraciət etmişdir. Onun fikrinə görə kamera janrı bəstəkarada hər bir yazılan nota məsuliyət hissini tərbiyə edir, kiçik musiqi vasitələri ilə daha ciddi, daha mürəkkəb fikirlər barədə danışmağı öyrədir. Cəlal Abbasovun yaradıcılıq üslubunun əsas xüsusiyyəti düşüncə tərzinin meditasiyalıdır, mövzu seçiminə fərdi yanaşmadır. Bəla ki, 1981-ci ildə bəstəkar İki fleyta üçün "Paradeigma", həmin ildə üç alət üçün (fleyta, violonçel, piano) "Meditations" bəstələyir. Sonuncu əsər Moskva, Leningrad (indi Sankt-Peterburq), Baltıqyanı və Zaqaqazıya respublikaları gənc bəstəkarlarının festivalında səsləndirilmiş və 1988-ci ildə Moskvada "Sovetski kompozitor" nəşriyyatında çap olunmuşdur.

"Meditasiyalar" kiçik, lakin musiqi ideyasına görə təzadı bələmlərin sərbəst şəkildə növbələşməsi üzərində qurulan əsərdir. I hissədə fleytanın milli improvizasiya üslublu musiqi ahenği avvalca fortepianonun iti dissonansları ilə əhatə edilir. Violonçella kiçik dialoqlar sonra fleyta öz monoloqunu davam etdirir. Bu alətin sakit nağlədici tonu, violonçelin həyəcanlı reqlativiti və fortepianonun gərgin səslənməsindən ibarət 3 geniş monoloq dinləyicilərə çatdırılır. Hər bir monoloq milli intonasiyalarla parlaq dissonans səsləndirilməklə üzərində qurulub. Sanki qapalı məkəndə dinləyici meditatif şəkildə səslənməsinə qaraq olur. Daha sonra metroritmik cəhətdən çevik

hərəkətli meditatifliyi qəfilən çoxşüaxəli burulmağa qaraq edir. Gərgin dinamika səslənməni tədricən kulminasiyaya zirvəsinə çatdırır. Müəllif obrazın transformasiyasını yekunlaşdırmaqda ən altmış haldə qəfilən hərəkət dayanır. Bu sükunətlə alt-üst olan gərginlik tamamlayıcı bələməyə gətirib çıxarır. Yenidən başlanğıc intonasiyalar qısa şəkildə səslənib, ilkin obrazı canlandırır və tədricən "sönür".

Bəstəkarın 1983-cü ildə Qara Qarayev xatirəsinə həsr etdiyi orqan üçün "Postludio in memoriam Qara Qaraev" geniş rezonansa səbəb olmuşdur. Əsər əla həmin ilin dekabrında Qorki (indi Nijni Novqorod) şəhərində SSRİ Bəstəkarlar İttifaqının plenumunda Y. Dəbəyın ifasında böyük uğurla səslənməmişdir. O zamanın bəri "Postludiya" dəfələrlə mütəbər festival, simpozium və konsertlərdə səslənərək dinləyicilərin dərin marağına səbəb olmuşdur. Əsərin ifaçılar arasında R. Smaylova, N. Quliyeva, Ş. Abdullayeva, eləcə də tanınmış Rusiya ifaçısı M. Visotskaya və digərlərinin adını çəkmək olar.

"Postludiya"nın özünəməxsusluğu ondadır ki, müəllif Q. Qarayevin soyadı əsasında mövzu-monoqrammadan istifadə etmişdir.

Orqan üçün Qara Qarayev xatirəsinə ithaf olunan "Postludiya" dramatik, musiqili hərəkətli sonsuzluq, aydın ifadə olunmuş prosessualı ilə diqqətə özünə cəlb edir. Əsər dissonans səslənmələrinin fonunda ifadəli melodiyaya ilə başlaqaraq ostinat motiv keyfiyyətinə, sonra isə dərin kadralı mövzunun fon kontekstinə keçir.

Bir-birinin üzərində ucalan və kulminasiyaya doğru aparın bir sıra ostinat təbəqələr əmələ gəlir. Kulminasiya doğru irəlilədikcə səslənmə də güclənir. Bastəkən, müəllimi Q.Qarayevlə bağlı an hassas duyğu və hisləri həyatın ziddiyyətli bürəlgəndə təcridcən gərginləşir. Fakturanın mürəkkəbləşməsi, səslənmənin güclənməsi, yeni registrlərin daxil edilməsi möhtəşəm kulminasiyaya gətirib çıxarır. Yüksələn dinamika ani surətdə zəifləyir. Təzə tematik quruluş – I.S.Baxın "e moll" xoral prelüdündən kollaj səslənir. Har bir sonra gələn qəpəli struktur öncəki materiala əlaqəli olur və onunla bir musiqili ifadədə birləşir. İdeyanın təcridcən təşəkkülü nəticəsində daqiq dramaturji xüsusiyyətlərə malik bitkin əsər meydana gəlir.

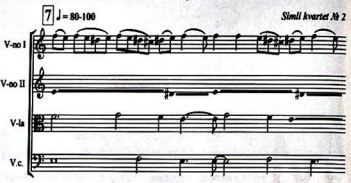
1984-cü ildə bastəkən Solo violino üçün Sonata yazır. Sonata Zaqaqəziyə gənc bastəkərlərin V festivalında, həmçinin SSRİ Bastəkərlər Hifafının plenumunda, 2005-ci ildə Seattle şəhərində (ABS) "Dağqaz" Beynəlxalq Kamera Musiqisi Festivalında ifa olunur. 1986-cı ildə solo fəqət üçün Sonata və bastəkərin məşhur kamera-instrumental əsəri olan 2 sayılı kvartet meydana gəlir.

C.Abbasovun yaradıcılığına analitik hücrəciat bastəkən üslub xətti ilə muğam xəttinin çox zarif, hassas qovuşması haqda fikir söyləməyə əsas verir. Bu "birləyici" təbiiyi birnəməli qəbul olunmur: muğam fikrinin rüq genişliyi, qeyri-ədə səslənsə də, darin mənə kəsb edən "yücməli" qarşı qovuşmuşdur. Nümunə olaraq hər bir hissəsi lirik obrazın müxtəlif emosional tərəflərini əks etdirən, kifayət qədər yığcam 5 hissəli silsilə kimi təqdim olunan ikinci kvarteta müraciət edək. I, III və V hissələri (şərti olaraq refren və onun dəyişilmiş təkrarları) öz aralarında intonasiya, ləqəhmliyyə ilə birləşən, həm müəllif musiqi təfəkkürünün xüsusiyyəti, həm də muğamın improvizasiya hissələrinin ifadəli cəhətlərindən bir kimi mediativliyin üstünlük təşkil etdiyi quasi improvizasiya üslubu ilə seçilir, iri planda rəndə quruluşunda verilən silsilənin qeyri-təzadlı dramaturgiyasına də məhz buradan irəliləyir.

Bu halda muğam prinsiplərindən irəliləyən I hissə (hissə şərti olaraq I epizod) rəndə, IV hissə isə (şərti olaraq II epizod) özünün xarakterik ostinat ritmi ilə zərbi muğama yaxın ola bilər. Kvartetin bütün hissələrini əsasən əsas leyntonasiyasına çevrilən, gəh açıq

şəkildə özünü bildirən (refrenlərdə), gəh də əksinə, II hissənin pizzicatostunda "gizlənən" və ya IV hissənin "nazakatsiz" ritmik ostinatostunu nəcibləşdirən "Səgah"ın ifadəli kadensiyası və əsasını təşkil edir.

Aramsız inkişafatə malik olaraq bütün əsər boyu keçən leyntonasiya kvartet fakturasının xarakterik xüsusiyyəti – kontinual forma yaranması səbəb əlaqəli melodik xətti nəzərə çərpdir. Bir və ya bir neçə horizontal xətdə verilən fasiləsiz səs fonu təhlil olunən kvartetdə bu fikri təsdiq edir.

Instrumental horizontalələri mənətiği öz növbəsində polifonik təbəqələrə, "dialoqların" yaranmasına, emosional səslənmə üçün mühüm olan qısa şərhəcidi çətinlərə təhrik edir. Monoq şəklində etiraf də burada istisna olunmur. Bütün bunlar çox əsaslıqla sərbəst forma istiqamətinə, o cümlədən II hissənin güzgüli-simmetrik formasına yönəldir.

Bir çox maraqlı müşahidələri ötürərək kvartetin fon imkanlarının təmbr səslənməsinin orijinal uyğunluğu, ifaçılıq yönəlmələri sayəsində genişlənməsini qeyd etmək lazımdır. Simli alətlərin təmbrləri üzərində məharətli əməliyyat apararaq Cəlal Abbasov əsər ümumi səs konsepsiyasına uyğun olan potensialı üzə çıxarməyə çalışmışdır. Bununla belə kvartet musiqisinin ifadəliliyi son dərəcə yüksək registrlərdə və xarak xəricində ifa, bütün II hissə boyu plectrlərin istifadə olunması və bu kimi orijinal üsullarla zənginləşir. Nəticədə, kvartetin ayrı-ayrı səhifələrini səslənməsi xalq çalğı alətləri: kənon, kəmança, tütəyin ifasını imitəsiyə edir. Cəlal Abbasovun ikinci kvartetini cəsarətə Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin milli xüsusiyyətləri ilə müasir təsəvürəlinə bəyan edən milli kvartet musiqisinin yüksək professional nümunələri arasında aid etmək olar.

1992-ci ildə C.Abbasovun yaradıcılığında əlamətdar əsər olan solo kontrabas üçün "Munajat I" (əsar ilk dəfə 2002-ci ildə Seuldə – Cənubi Koreyada səsləndirilib), 1994-cü ildə isə solo viola üçün "Munajat II" bastəkənlir. Bir neçə ildən sonra 1998-ci ildə solo

marimbə üçün "Munajat III" meydana gəlir. Bu əsər dünyanın müxtəlif meridianlarında – 1999-cu ildə Asiya Bastəkərlər Liqasının XX festivalında (Yogyakarta – İndoneziya) R.Amirudin ifasında, 2001-ci ildə "Moskovskaya osen" festivalında M.Pekarskının ansambli tərəfindən səsləndirilib.

C.Abbasovun yaradıcılığında müasir bastəkən üslubunun xüsusiyyətlərinin tam palitrası təqəssüm olunmuşdur. Bunlardan yalnız bəzilərini göstərsək kifayətdir. Məsələn, Q.Mələrin "açıq formalar" (I.Barsova), P.Hindemitin linear fakturası, I.Stravinskinin ritmik strukturları, A.Oneqçerin, A.Berçin mürəkkəbləşmiş də əsası, sözsüz ki, Xəzərbaycan bastəkərlərinin – Q.Qarayevin, Ə.Abbasovun, A.Əlizadənin, M.Zirizadənin və digərlərinin müasir milli musiqi ənənələri. Bastəkərlilik sənətinin incəliklərinə yiyələnən C.Abbasovun professionallığı, orijinal fərdi üslubu ona ifaçılıq imkanları mürəkkəb olan alət – solo kontrabas üçün "Munajat I" əsərini yazməyə imkan vermişdir. O, Azərbaycan professional musiqisində "münacət" janrını ilk olaraq müraciət etmiş bastəkərdir. Münacət (ərəb dilindən tərcümədə Allahə müraciət, yəni deməkdir) Şərq poeziyasının lirik janrıdır. Münacət əvvəllər Quran surələrinə uyğun qəyflənmiş nəsr şəklində yaranmış, sonradan şeir formasında sufi poeziyasında təsdiq olunaqz sevilən lirik janrlardan birinə çevrilmişdir.

"Munajat I" əsərini başlanğıcında dilynəyi səsini sakitlikdən necə yaranmasını şahidi olur. Birhissəli kompozisiyada istifadə olunan, yayın simlər üzərində səsizə aparılması üslubu (visuale) auditoriyani gözləmə vəziyyətinə saxlayır. Usandıncı ağır səs təcridcən makana yayılaraq öz "məninin" teatral – dramaturji effektini yaradır.

Ümumiyyətlə, Cəlal Abbasov əsərlərində Azərbaycan xalq musiqisinin istənilən kontekstdə tənən tipoloji formaların fəaliyyəti göstərir. Musiqi niqənin sabit ləkəmləri tematizmə cəmləşdirilir və əsərlərin sənətkarlığı müəyənləşdirir. Belə ki, "Munajat I" əsərində təkrarlənmə, tematik cəhdə əsasən əhəmiyyətli formül özünün ladintonasiya ifadəliliyi ilə seçilir. İlk tematik fraza formanın əsasında duran çoxsaylı transformasiyalardan mənəyibdir. Tematik cəhdə əsas əhəmiyyətli quruluş o qədər dolğunluq ki, çoxsaylı modifikasiyalara fəal, dinamik cəhdə əsasən əhəmiyyətli quruluşu imkan verir. "Munajat I" əsərində tematik əhəmiyyətli başlanğıc özək məzmunlu intonasiya vahididir. Məhz bu musiqi fiqri üzərində əsərin əsasikəlmə dramaturgiyası qurulur.

Əsar "lya" səsinin pianissimo uzadılması ilə başlayır. Daha sonra "lya" səsi müxtəlif ritmik variantlarda və müxtəlif registrlərdə təkrarlənir, "lya" əsas tonu registr təkrarları fonunda "lya – si bəmol – lya" kiçik sekondali intonasiya əmələ gəlir. Maraqlıdır ki, "lya – si bəmol – lya" sekondali intonasiya, həmçinin registr

təzadın təkrar vəsiətə mürəkkəblənir. Bu melokompleksə istinad C.Abbasovun yaradıcılığında pariaq təzahür edən takca müasir ifadəli musiqi dilinin təqəssümü deyil. Onun dramaturji roluna də diqqətəlayiqdir. Hər şeydən əvvəl, onun bütün forma boyu variant təkrarlənməsini qeyd edək. Bununla əlaqədar Azərbaycan muğamının forma quruluşunun belə bir keyfiyyəti – muğamın bütün forması boyunca tematik əhəmiyyətli "maya" kompleksinin, tonal kadensiyaların ostinat təkrarlənməsini yada salaq. Qeyd edək ki, muğamın dramaturgiyasında "maya" öz üzərində həm düyün, həm inkişaf, həm də yekun funksiyasını daşıyır.

Əsas tematik əhəmiyyətli melostrukturun yaranmasında sonrakı mərhələ "lya – si bəmol" kiçik sekondali intonasiyanın ifadəli motivi – "si bəmol – do diyez" artırımlıq sekunda motivinə "cücarəmsidir".

Əsas melodik frazanın təcridcən axınlarını təəssürəli müxtəlif modifikasiyalar nəticəsində yaranır. Məsələn, "si bəmol – do diyez – lya" və ya "si bəmol – lya". Bu modifikasiyalarda "lya" səsi dəyişməz olaraq dəyq funksiyasını daşıyır və bəs əsasında təkrarlənir. Xuxarı və aşağı registrin bu növ uzlaşması muğam ifaçılıq üslubunu xatırladır.

Bəlaləki, kifayət qədər uzun və müfəssəl hazırlıqdan sonra əsərin 38-ci xanasında "Munajat"ın əsas mövzusu səslənir. "lya – si bəmol – do diyez" üçsəslə ifadə bir neçə xana çərçivəsində kvartal, sonra isə kvintal tematik vahidə dönür. Dramaturji axına təbə olaraq ilk dəfə birsəsləli modifikasiya quruluşu üzə çıxan bə teziz faktura dolğunluğunu gücləndirir. "lya – si bəmol – do diyez" də ibarət üçpözdüli intonasiya "Cəhərgah" ladinin tonifikasi müəyənli tutur. Lakin sonrakı intonasiya blokunda inkişaf "fa diyez – sol" səsləri ilə tamamləndiyi üçün "Şuştar" ladinin ladintonasiya semantikasi

uyğunlaşdırılır. Əsas istinad tonu "lya" sasinin ostinat keçirilməsi fonunda "dolce" göstəricisi ilə "minor" melodik frazaya üzə çıxır. "Lya" istinad tonunun IP pilləsi mövzuya "Şur" ladında melodiyaların təkrarlanmaz effekti verir. İntonasiyada verilən triol askıldırılmış intonasiyaların effekti bir az də kəskinləşdirir. Bu "gediş" iki dəfə əsas mövzunun fəal ritm-intonasiyasına qarşı qoyularaq səslənir.

Əsərdə 2 kulminasiya dalğası müşahidə olunur. Emosional gərginlik anında qəlb etirafının qısa çağırışları düşüncə axınında reabilitərdək olunmasına təkan verir. Əgər 1 kulminasiya (fortissimo səbüllü) də diatonikası ilə seçilsə, 2 kulminasiya dalğası ladin səs düzümünün mürəkkəbləşməsi (xromatizasiyası), qırıq ritm, əlavə fon effektləri (dekanın yuxarı və aşağı hissəsinə zərbələr) və dinamikə ilə gücləndirilir. (ff - ff).

Epiloqda leyintonasiya yeni yüksəklikdə (bu dəfə mi bemol – fa diyez) yeni emosional səslənməyə (ritmli) malik olur. Əsərin əvvəlində sasin yaranışına onun sonsuzluqda get-gədə uzaqlaşması, yoxa çıxması (güzgüli effekt) qarşı qoyulur.

Catal Abbasovun kamera-instrumental yaradıcılığında yeni mərhələ XXI əsrin ilk illərində baş verir. Bu zaman o, iki orijinal kamera-instrumental əsərini bəstələyir: 2003-cü ildə 8 balaban, tütək və qoşa nağara üçün "Yalı" və 2005-ci ildə fleyta və klarnet üçün "Paradeiqma-2". Bastakar bu əsərlərlə Azərbaycan kamera-instrumental musiqisinin ənənələrini yeni məzmun və obrazlarla zənginləşdirərək anəna və novatorluğun daimi vəhdətinə nail olmuşdur. C.Abbasov eyni zamanda Azərbaycan Bastakarı İttifaqının kalibi, Bastakarı İttifaqında "Kamera musiqisi" və "Xor musiqisi" bölmələrinin rəhbəri kimi Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafı yolunda fəal iştirak edir, gənc bastakarıların yeni əsərləri, yazı üsulları ilə yaxından tanış olub, maraqlı layihələrin təşəbbüsçüsü kimi çoxşəxslilik ədədərək musiqinin səslənməsinə şərait yaradır, onun beşəri mənasının daha dərinərdək olmasına yol açır. ♦

Ədəbiyyat:

1. Кара Караев. Статьи. Письма. Высказывания. М.: Советский композитор, 1978, 459 с.
2. Dadaşova N. Catal Abbasov. Bakı, "Şərq-Qərb", 2014, 31 s.
3. Мазель Л.А. Строение музыкальных произведений. – М.: Музыка, 1986, 528 с.
4. Əfəndiyeva İ. Uğurlu sənətin açığı. "Vişka" qəzeti, 19 may 2017.
5. Гафарова З. Искусство навсегда! Газета «Наспий», 19 апреля 2018.
6. Нулиева С. Музыка свыше, или откровение композитора. Газета «Наспий», 11 мая 2016.
7. Дадашева Э. Музыка, повествующая о мире. Газета «Наспий», 21 сентября 2016.
8. Байрамова Л. Мир глазами композитора. Газета «Наспий», 29 декабря 2017.

Резюме

Севиңди Сейдова

КАМЕРА-ИНСТРУМЕНТАЛЬНОЕ ТВОРЧЕСТВО ДЖАЛАЛА АББАСОВА
В представленной статье рассматриваются индивидуальные особенности камерно-инструментального творчества одного из ярких представителей современной азербайджанской композиторской школы, заслуженного деятеля искусств Азербайджана Джалала Ашраф оглы Аббасова. Актуальность и широта тем и образов, нашедших отражение в произведениях различных жанров, внимание к глубинным пластам национального искусства, и вместе с тем тонкое ощущение времени и связанных с ним новаторских музыкальных тенденций – все это в творчестве Дж.Аббасова получает качественно новое осмысление.

Ключевые слова: Джалал Аббасов, «Мунаднат», струнный квартет

Summary

Sevinç Seyidova

CHAMBER-INSTRUMENTAL CREATIVITY JALAL ABBASOV

The presented article considers the individual characteristics of the chamber-instrumental creativity of one of the brightest representatives of the modern Azerbaijani composer school, Honored Art Worker of Azerbaijan Jalal Ashraf oglu Abbasov. The relevance and breadth of themes and images reflected in the works of various genres, attention to the deep layers of national art, and at the same time a subtle sense of time and the associated innovative musical tendencies - all this in the work of Jalal Abbasov gets a qualitatively new understanding.

Key words: Jalal Abbasov, Munajat, String Quartet.

ELM

Bərpədən öncə

Bərpədən sonra

Yağlı boya rəsmlərinin bərpası zamanı tətbiq edilən materiallar: YAPIŞQANLAR

Ilyas Mirzəyev

ADMU-nun Rassamlıq fakültəsinin II kurs magistr tələbəsi

E-mail: elyas666@mail.ru

Bütün bərpə proseslərinin məqsədi insanın əsərlərinin təbii qocalma və yuxud qeyri-normal saxlanma şəraiti nəticəsində dağılmasının qarşısını almaq, bərpəçiliyin vəzifəsi isə bərpə olunacaq obyektin bütövlüyünü və ekspozisiya görünüşünü yəni də qaytarmaqdır. Yağlı boya və digər insanın əsərlərinin bərpası zamanı buna bərpə ediləcək əşyanın ayrı-ayrı hissələrinin birləşdirilməsi, pozulmuş müəllif materialının bərkidilməsi, itmiş fragmentlərin doldurulması, kirlənmənin təmizlənməsi, sonrakı yazılarnı, əlavələrin çəkilməsi, deformasiyalardan qaçınma, qoruyucu örtüyün çəkilməsi və s. kimi amaliyyatların icrası ilə nail oluruq. Bu amaliyyatların icrası müxtəlif çeşiddə bərpə materiallarının tətbiqini tələb edir.

Bərpə materiallarının seçimi bərpə prosesinin vacib mərhələlərindəndir. Belə ki, tacrübədə yərarət material, səhv texnologiyanın tətbiqi nəticəsində dəyərli mədəniyyət abidəsinin tamamilə gəndönüşşə şəklində itirilməsi, yaxud da yərarət hala düşmüş çoxlu nümunələri mövcuddur. Məsələn, freska rəsmlərinin yuyulması və açılması zamanı itəmə və ətşurlardan istifadə fəlakətli nəticələrə - kinovar, göy və yaşıl pigmentlərinin təkca çəkilərinin dəyişməsinə deyil, həm də bəzi hallar-

da rəsmnin bir pigmentlərlə çəkilmiş fragmentlərinin tamamilə məhvina gətirib çıxarır. XX əsrin 30-50-ci illərində qədim rus məmurlarının bir sıra nümunələrində, o cümlədən Rusiyada Moskva Kremlinin külsələrinin qədim freskalarının rəsm qatının bərkidilməsi məqsədli kəzein (südn) tərkibindəki zülal maddələri məhullandıran istifadə edilmişdi, lakin dəyişən temperatur və rütubət şəraitində həmin təsvirlər əvvəlcə qalıq-landırmğa başlanmış daha sonra isə tamamilə itmişdir.

Rəngkarlıq və dekorativ tətbiq sənətin istənilən növünün bərpəsində istifadə olunan materiallar müxtəlif təsnif edilirdi:

- Bərpə amaliyyatlarına görə
- Konkret obyektin mühafizə tədarəsindən və ya zədələnmə növündən asılı olaraq.

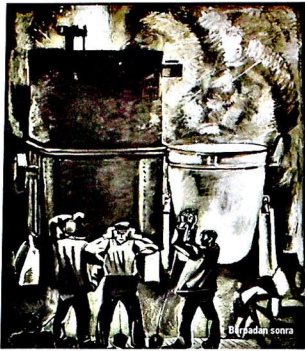
Bərpə amaliyyatlarına görə materiallar əsas və köməkçi olaraq iki yərə bölünür. Əsas materiallara başlıca bərpə amaliyyatlarının icrası zamanı tətbiq edilən və bərpə prosesi bitdikdən sonra bəzi, təkrar bərpəyə qədər müəllif materialı ilə daimi təmasda olan materiallar: adəzəvilər (ya-pişdncilər), bərkidicilər, itəmə fragmentlərinin doldurulması üçün tərkiblər, qoruyucu örtüklər və s. aiddir.

Köməkçi materiallara isə bərpə proseslərində istifadə edilən, lakin

26

Şişeler önce

Şişeler sonra

müallif materyali ile müvafəqı təmasda olan materyallar: filtra, mikolent, yapon və s. kağız növləri, karton, müxtəlif polietilen örtüklər, andicilər, çirkin çəxənmiş üçün istifadə edilən tərkiqlər və s. daxildir.

Müxtəlif müallif materyallardan ibarət nümunələrin bərpası zamanı həm eyni, həm də bərpə ediləcək əşyanın materialına uyğun xüsusi bərpə materyallarından istifadə mümkündür. Dəzəğ boyaykərligi əsərlərinin bərpəsində geniş tətbiq edilən balıq yapışqan biodoməvnlüğünin əşya olmasından sababından isidmə sistemli abidələrin divar rəsmlərinin bərkəldilməsi üçün yarıdır. Bununla belə balıq yapışqanı bütün boyaykərlilərin bərpası zamanı istənilən bərpə amaliyyətlərinin icrası zamanı tətbiq edilir.

İstənilən müallif materyal seçimi konkret bərpə tapşırığına diqqət edilir və bu incəsənət əsəri yaradılarkən istifadə olunan müallif materyalının təbiətindən, əsərin zədələnmə növü və mühafizə vəziyyətindən asildir.

Bərpə ediləcək əsərin növündən asılı olaraq, bütün materyallar 4 əsas şərta cavab verməlidir:

1. Uzunömürlülük, yəni muzey əşyalara istifadə ediləcək oluncak bütün materyalların bərpədən 50 il sonrayadək xüsusiyyətlərinin sabitliyini saxlamalıdır. Bu o deməkdir ki, istisnasız bütün materyalların maruz qaldığı təbiət qəzəmə zamanı müallif materyali ilə bərpə materialının arasındakı təmas və bərpə materialının öz xüsusiyyətləri pozulmamalıdır.

dir (rangı dəyişməməli, sərtaşlənməməli və ya kövrəkləşməməlidir).

2. Bərpə materyalları rəsəsmən idəyənə təhrih etməməli, yəni müallif materyalının faktoruna və tonalığı dəyişdirməməlidir.

3. Materyallar gərdənönüslü olmalıdır, yəni daha dağıq desək bu materyallar təkrar bərpəyə maneçilik törətməməlidir. Belə ki, təkrar bərpəyə ehtiyac təqdirdə əvvəlki bərpə materyalını əsərin üzərindən tamamilə çıxarmaq qəbüləyətində malik olmalıdır. Lakin bu, bir çox hallarda mümkünəzdir.

4. Bərpə materialının möhkəmliyi müallif materyalının möhkəmliyini əsməməlidir. Bundan başqa bərpə ediləcək əsərin növündən asılı olaraq xüsusi şərtlər də müvəddur ki, bu daha çox əsərin ölməyən mühtin şərtləri ilə əlaqədər. Məsələn, isidilməyən abidələrdə və ya aqə sama alındıkdə rəsm əsərlərinin bərpə materialına olan tələblər muzeydəkilərə nisbətən daha sərtir. Birinci halda atmosfer dəyişiklikləri, rütubət, biodoməvnlüq, ikinci halda isə yüksək işığıdavamnlıq əsas şərtlərdəndir.

Boyaykərlil əsərlərinin bərpəsində istifadə olunan materyallara əldir:

• **adveziyal (yapışqanlar)** - bərpə oluncak əsərin elementləri arasında daimi və uzunömürlü bağlılıq təmin edən maddələr

• **konsolidantlar (bərkəldici tərkiqlər)** - dağılmış müallif materialın hissələrini əsərdə möhkəm və uzunömürlü bağlılıq təmin edən materyallar

• **itmış fraqmentlərin doldurulması üçün maddələr** - adətən doluduru və əlaqələndiricidən ibarət itəkərkəbi materyallardır. Onlar həm tərkibinə, həm də zəhiri görünüşünə görə müallif materyalına yaxın olmalıdır.

• **örtü materyalları** - boyaykərlil əsərlərinin üzərinə çəkilən mat və parçaqlar, alif və s.

Mənşəyinə və kimyəvi tərkibinə görə bərpə materyalları təbiət və sintetik maddələrə ayrılır. Təbiət maddələrinə ilk növbədə bərpə amaliyyətlərində müddəti işlədilan təbiət mənşəli yapışqanlar aittir. ki, bunlar da öz növbəsində heyvan və ya bitki mənşəli yapışqanlara ayrılır.

Heyvan mənşəli yapışqanlar da öz növbəsində əsaslarını təşkil edən zülallərlərə görə qlütin, kazein və yumurta zülali tərkiibli yapışqanlara bölünür.

Ölümlü yapışqanlar. Yağlı boya əsərlərinin bərpə təcrübəsində ənənəvi və daha tanınmış təbiət advezi (yapışqan) olub, müxtəlif heyvanların dər və sümüklərinin emalı nəticəsində alınır və əsasını kollagen təşkil edir. Bu yapışqanlara sürmük, dəri (dəşən, quzu) və balıq (balıq dəşməsi, xüsusan də naş bəlgünün qovucuqlarından alınan) yapışqanlar əldir. Yeri bərpə təcrübəsində yağlı boya əsərlərinin bərpəsi zamanı daha çox narə bəlgünün qovucuqlarından alınmış balıq yapışqanından yararlanılır. Lakin bununla yanaşı, rang qatı və zəmini bərkətmək üçün fotorejlatindən də istifadə mümkündür. Xarici təmasda isə çox vaxt doşən dərisindən alınan doşən yapışqanı köməyə

gəlir. İkonaların rang və zəmin (qrunt) qatlarının bərkəldilməsində istisnasız, təbiət andicilərində əriməyən təbiət qlütinli yapışqanlardan istifadə olunur.

Kazeinli yapışqan. Sütün əsas komponenti olan kazeindən, daha dağıqı, süd zərdəbindən alınır. XIX-XX əsrlərdə kazeinli məhlullar divar rəsmlərinin rang qatının bərkəldilməsində, bərpəsində gərəklidir. Lakin kazeinlə bərkəldilmiş rang qatı çox vaxt çəlləyərək töküldür. Buna görə də sonradan divar rəsmlərinin bərpəsində kazeindən bərkəldici maddə kimi istifadə qadağan edilir.

Yumurta zülali yapışqanlara - əsasən toyuq yumurtasının sarısından alınan emulsiyalar daxildir.

Bitki mənşəli yapışqanlara isə kətrə və bitki həlimləri əldir.

Kətrə ağac və kollan zədələnməmiş qabıqlarında qurummuş şirədir. Kətrəyə albalı, gilas, ərək, badam, şaftalı, gavalı kimi bərpə verən ağaclardan, eləcə də Asiya, Afrika və Avstraliya meşələrindən bitən tropik akvasiyalı şirələri əldir. Qatırdanlar fərqli olaraq kətrə suda ayrılır, lakin spirt və efir yağlarında ərimir. Bərpə proseslərində kətrədən məhdud şəkildə bəhrələnmək mümkündür. Ondan əkvarel boyalları hazırlanmasında advezi (yapışdırıcı) kimi istifadə olunur.

Bitki həlimlərinə - un və nişastə yapışqanlar daxildir.

Bərpə təcrübəsində adveziyal qismində ən məm və müxtəlif təbiət qatınlar - ka-

nifol, dammar, şellak və s. məm qatın birləşmələri nəzərdə tutulur. Bitki mənşəli qatınların əsasında müxtəlif bədi və bərpə lakları - dammar, şellak və s. hazırlanır.

Bilərin istehsalında isə kətrə, qəna, qoz və s. bitki yağlarından istifadə edilir.

Bu gün istər xarici, istərsə də yerli təcrübədə tətbiq edilən bərpə materyallarının çeşidli formalaşığı və kifayət qədər zəngindir. Buraya həm təbiət, həm də sintetik materyallar daxildir. Sintetik materyallar sərmasa təkcə yapışqanlar, örtü materyalları deyil, həmçinin sintetik zəmin (qrunt), kətan və mümkün doluduruq tərkiibli də daxildir. Bunların içində xüsusi olaraq sərfa bərpə məqsədi üçün hazırlanan materyallarla yanaşı, digər ehtiyaclar üçün sənaye istehsalı, yeni zamanda bərpə materyallarına qoyulan şərtlərə cavab verən məhsullar da yer alır.

Bərpə işinin istəni faəlyiyyətinin sərbəst səhəsi kimi formalaşdığı ilkin dövərdə bərpə materyalları incəsənət əsərinin yaradılmasında istifadə etdiyi yeni yapışqan, alif, laklardan istifadə olunurdu. Bərpə işulən qatım sənətkarların nümunəni hazırlayaraq təbiət əldəyi üsullarla analoq təşkil edirdi.

Lakin köhnə üsullər heç də həmişə bərpənin əsas məqsədini - incəsənət əşyasının uzunmüddətli mühafizəsini əldə keçirməyə qadir deyil. Buna görə də rəsmləy ekspozitəlmə, xüsusan da divar rəsmləy çox vaxt təkrar bərpəyə ehtiyac yaranır. Zəmanə təbiət adveziyalarda bərkəldilmiş incəsənət əsərlərinin

qeyri-mübit şəraitdə intensiv şəkildə dağılmasında gətirilən əq nəcələr üzə çərmir. Buna görə də bərpəçilər kinyogərdə müərciətlə, dəyşən ekoloji və təbiət şəraitdə əsərin yerləşdiyi mühtin sərta tələblərinə qarşı davam qətəyən bərpə alternativ materyalları tapmağı xahiş edirlər. Həzən materyal sintetik, həm də bərpə materyalları bərpə proseslərində müvəffəqiyyətli tətbiq edilmişkdir. Lakin hələ də üstünlük daha çox təbiət materyallara verilir.

Bərpə prosesləri üçün düzgün materyalın seçilməsi bir sıra səbəblərdən həttə çox təcrübəli bərpəçilər üçün də ən qatım məsələlərindən biridir. Çünki əvvəllə tamamilə oxşar bərpə vəziyyəti demək olar ki, olmur və ya bir konkret vəziyyətdə bilən, əncə sınaqdən keçmiş üsulları korrektəy ehtiyac duyur. İkinci isə bərpə materialı kimi istifadə oluna biləcək materyalın çeşidli ümumiliklə bir o qədər də çox deyil, lakin onların təbii kifayət qədər sərt və ziddiyyətlidir. Buna görə də materyalın düzgün seçimi və tətbiqi həyata keçirmək üçün bərpəçilər çoxlu materyalları təkcə öz şəxsi təcrübəsindən keçirməklə kifayətlənməməli, yeni zamanda onların xüsusiyyətləri, tərkibi haqqında hərətəfli məlumatlara malik olmalıdır. ♦

Ədəbiyyat:

- Rus dilində
1. Гордущина В.И. и др. Материалы для восполнения утрат музейных экспонатов из дерева и деревянной основы живописи // В.И. Гордущина, Е.Л. Малачевская, Т.С. Федосеева, Л.В. Медведьева // Х.Н. 2005 Вып. 22 (52)
 2. Карасева В. Н. укрепление красочного слоя и грунта воссозданными мастиками // Вопросы реставрации и

- консервации произведений изобразительного искусства. М., 1960
3. Назарова И. В., Малачевская Е.Л., Юхневская С. И. О некоторых свойствах воснов острерого клея: [Реф.] // РИХМЕЛ_НПС.1979. Вып.1
 4. Федосеева Т.С. Реставрационные и живописные материалы. Терминологический словарь – справочник. М., 2010

Резюме

Ильяс Мирзоев
МАТЕРИАЛЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В РЕСТАВРАЦИИ КАРТИН
МАСЛОМ - КЛЕИИ

В статье содержатся сведения о химическом составе, свойствах и областях применения реставрационных материалов, включая природные и синтетические адгезивы, консолидаты, покрытия материалы.

Ключевые слова: реставрационный материал, живопись, реставрация, защитные покрытия

Summary

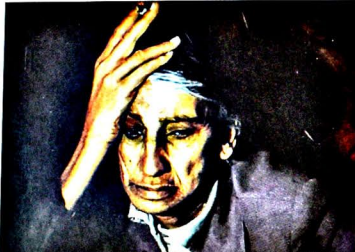
Ilyas Mirzoev
MATERIALS USED IN OIL PAINT RESTORATION: GLUES

The article contains information on the chemical composition, properties, and areas of application of restoration materials, including natural and synthetic adhesives, consolidants, coating materials.

Key words: restoration materials, painting, restoration, protective coating

SƏTTAR MÖCÜZƏSİ

Sevil Əhmədova
F.Küçərli adına Respublika Uşaq kitabxanası
Məlumat-bibliografiya şöbəsinin müdiri

Şərq klassikasında narlar həmişə od-alov rəmzi olub. Rassamlanmış da öz yaradıcılıqlarında nara xüsusi yer veriblər. Toğrul Nərimanbəyovun narları aq qırmızıdır, sanki alışıb-yanır, elə bilrən ki, bu saat partlayacaq və içindən nar qız çıxacaq. Sehri bir qız... Səttar Bahlulzadənin narları tamamilə başqadır. Bu narlarda hər zəriflik var. Onlar uzdan sarıdır, rangı al qırmızı deyil, lakin içindən görünən nar danacıları isə al qırmızı, hətta dəyərdir ki, qara qırmızıdır. Sarınsan ki, bu nar danələri Səttarın öz içidir, öz dəridir, kədəridir, elə bil bu dəqiqə alışıb-yanmağa, atlovlanmağa, özünü də ona baxanları da yandırıb qarşımağa hazırdır...

"Analar yanar ağlar" tablosuna necə heyran olmayasan. Bu gila-gıla yanan şamlar içində ana olan hər kəsi duymayasan və yaxud öz ananı anmayasan. Onların içində Səttarın dünyada ən çox sevdiyi bir adamı - anasını görməyəsən...

"Daşaltı"nı seyr edib itirdiyimiz Daşaltının taassübünü, taassübünü çəkmək mümkün deyil. Mən heç vaxt Daşaltını görməmişəm. Bu tablo isə mənə itirdiyimiz qiymətini, yani qiymətlişiyini anıdır.

"Gülüstən"ə baxmaqdan doymursan. Tablonun bəzəliyi, güvəncilərinin və çiçəklərinin ağlığı, təmizliyi, səmənün məvliyi, aydınlığı sütləndir, amin-amanlıqdan xəbər verir və sanki bütün insanları xoş gələcək, dinc həyata, xoşbəxt həyata səsləyir.

"Tanrıya söhbət"i dinləyəyə içinə bir üşütmə düşür - sanki Tanrının hüzurundasın. Canında bir titrəmə, qorxu var. İndi hesabət verməlisən, yaşadığın uzun ömrün, günlərlərin hesabətini. Və bu, sanki ağır az da olsa, ömrün qalbsa, səhvlərin düzəltməyə, saflığa, insanlığa, vicdana səsləyir.

Elə bilirəm ki, Səttar da Tann ilə söhbətindən alınacaq, üzəgə çıxıb... ♦

Hələ uşaq idim, orta məktəbdə oxuyurdum - 132 saylı məktəbdə. Məktəbimiz şəhərin mərkəzində yerləşirdi. Üzbəzdə İçərişəhər, bir yanda İncəsənət muzeyi, yaxınlıqda - Ədəbiyyat muzeyi. Köhnə adamların dediyi kimi, qubernator parkı, Filarmoniya, digər tərəfdə Nizami parkı, Sabir bəgi və s. Şəhərin bu hissəsinin qaynar həyatı öz ağuşuna alır, sanki sifiri bir əlamə düşürsən. Burada tanınmış adamları tez-tez görmüşəm olurdur - onlar çox alqatmaz görünürdülər...

Həmin məşhurlar arasında Səttar Bahlulzadə də vardı və mənim diqqətimə daha çox çəkirdi. Tünd yaşlı, çox köhnə pləşi, başına qoyduyu beretini altından çıxan ağ saçları, uzun barmaları (onlar sanki firça idi) və nahayət gözəli... Bu gözəldə çox şey vardı. O qədər çox ki, rəngini ayırd etmək mümkün deyildi: yaşıl da demək olardı, boz da, mavi də. Hər şeydən əvvəl bu gözəldə bir qəm, güşsa, kədər, bir səhr, sirr var idi. Bu gözəldə bir möcüzə vardı. Dünyanı tanımaq, təbii sevmək, onu vəsf etmək möcüzəsi. Gözləri deyirdi ki, o, çox yaxşı adamdır. Gözləri sanki güzüğü idi və bu güzüğü bütün gözəllikləri əks etdirirdi. Hər halda mən uşaq ağımlı belə qavrayırdım. Belkə də heç bilmirdim ki, o, dəhşətli rəssamdır, nə vaxt öyrəndiyim də yadıma gəlir. Amma "Kəpəniz göz yaşları"nın reproduksiyası hansısa jurnalda çıxdıandan sonra bildim ki, bunlar məhz Səttar Bahlulzadənin gözəllərdir. Uzun müddət həmin tablounun reproduksiyasını divara vurub baxmaqdan doymadım, təşkil solub rəngini itirincə...

Kəpəniz il görkəmli rəssamın 110 yaşını tamam oldu. Onun yaradıcılığına bir daha əlksurs etdim. Və yəna də heyran qaldım. Hansı tablousuna baxırsansa, sənə elə calib edir ki, sehriindən qurtara bilmirsən.

SABAH GEC OLAR...

Bu get-gəllər, danışmalar basdı, basdı
Duru sözlə torpaq geri verilməz.
Duru budaq yanar, amma göyməz,
Kor duyğular qıncıqları açılar
Qızmış oxlar hədəfina sancılar.

Qızmış oxla dönənməsək, nə fayda?
Torpaq üçün ölənməsək, nə fayda?
Döyüş əmrı verər Ali Komandan,
İlləri saymaqdan dillər qəbardi,
Qarabağçün gözüm kökü saraldı.

Bir əmrə əsgər dolsun səngərə,
Meydanı tapşırın igid arılara.
Cəhənnəmi göstərsinlər düşməna
Şəhidlərin ruhuna borcumuz var.
Sənin, mənim, bizlərin sücurnuz var.

Zorakı dünyada ədalət bəha.
Hər dən başa gəlincən bahasına,
Toptlar nöqtə qoyur söz davasına,
Bu nöqtəni qoyma bilsək agar biz,
Yazılını pozdurunqə şübhəsiz.

On da dünya bizimlə hesablaşar,
Bizi təbrik etmək üçün yarışar.
İşğalçı da məcbur olub bərişar
Buna haqqımız var, imkanımız var
Bu gün başlamasaq, sabah gec olar.

XƏLİL RZA BU GÜN DƏ SƏNGƏRDƏDİR

(Fəlgələri Xəlil Rza Ulutürkün
aziz xatirəsinə)

Darın daralardan səli kimi keçən,
Saxta zivralardan yel kimi keçən,
Dərisi qəlak gəlib, şimsək tak köçən,
Yəna döyüşlərdə, cəbhələrdədir,
Xəlil Rza bu gün də səngərdədir

Bəz qərdü sevirdi, qurd balasıydı,
Keçilməz sədd idi, türk qalasıydı,
Dənliklərin qorxulu rəhəbəsiydı,
Amal uğrunda o, məhəbbətdir.
Xəlil Rza bu gün də səngərdədir.

Firəngizlə oxna oldu o dağa,
Qoşa çinar kəkəbətli bayrağa.
O ölməyib, çevrilibdi bayrağa,
Başımız üstündə, yüksəklərdədir
Xəlil Rza bu gün də səngərdədir.

Tək ağılına qurban vəzirə vatəna
Özü də qəşudlu qurban gedəna...
Qurban olum bu toxumu səpana,
Səpib könüllərdə, ürəklərdədir.
Xəlil Rza bu gün də səngərdədir,
Xəlil Rza bu gün də səngərdədir.

Zeynalabdin NOVRUZOĞLU
Naxçıvan MR

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ ИСПОЛНИТЕЛИ В КАМЕРНЫХ ЗАЛАХ МОСКОВСКОЙ КОНСЕРВАТОРИИ

29 октября в Рахманиновском зале состоялась заключительный концерт совместного проекта Министерства культуры Азербайджанской Республики и Московской консерватории. Ансамбль солистов Азербайджанского государственного симфонического оркестра имени Узеира Гаджибекова под руководством дирижера Фуада Ибрагимова подготовил программу из музыки Альбана Берга, Лючано Берли, Сальваторе Шаррино, Луи Адриессена, Азиза Гамбарли, Хайяма Мирзазаде, Александра Вустина, в которую включил и сценическую композицию в духе инструментального театра — «Семь преступлений любви» Жоржа Апергеса.

Проект с полным правом может претендовать на статус фестиваля: шесть концертов представили панорамный обзор — от «классики» XIX столетия до самых современных композиций, в том числе специально написанных для этого культурного события. Автор идеи и куратор цикла профессор Фарадж Караев особое внимание уделил присутствию в программах музыки XX века — как «канонных» имён (Бела Барток, Игорь Стравинский, Сергей Прокофьев, Оливье Мессиаи, Эдисон Денисов), так и произведений композиторов, менее, а то и вовсе не известных массовой публике — Всеволода Задерацкого, Исмаила Гаджибекова, Назима Мирлиши. Каждый из концертов предвещал вступительным словом доктора искусствоведения Рауфа Фархадова, искусно намечающего точки пересечения множественных стилистических траекторий и создающего для неподготовленных слушателей (а таких было достаточно) ориентиры в непривычном, часто — предельно диссонантном мире звуков.

Шесть концертов — шесть автономных и вместе с тем взаимосвязанных концепций, реализованных в рамках драматургически безупречно выстроенной конструкции. Разные «лики» и «форматы» исполнительства: фортепиано соло (Ульвия Гаджибекова — 16 ноября 2018 года, Концертный зал имени Н. Я. Мясковского и Гюльшен Аннагиева — 16 февраля 2019 года, Рахманиновский зал), дуэт — вокально-инструментальный (Фарида Мамедова (сопрано) и Юлия Керимова (фортепиано) — 17 декабря 2018 года, Рахманиновский зал) и инструментальный (Анар Ибрагимов (скрипка) и Тамилла Нулиева (фортепиано) — 25 сентября 2019 года, Малый зал), камерный ан-

МОЛОДОЙ ИСПОЛНИТЕЛЬ ВОВЛЁК СЛУШАТЕЛЕЙ В УВЛЕКАТЕЛЬНОЕ ПУТЕШЕСТВИЕ, НАПОЛНЕННОЕ НЕОЖИДАННЫМИ СТИЛЕВЫМИ «МОДУЛЯЦИЯМИ»

самбль солистов с участием голоса (Ансамбль солистов и Фарида Мамедова — 29 октября 2019 года).

На московские выступления Фарида Мамедовой — участницы двух концертов цикла — приходит уже «своя» публика, те, кому посчастливилось слышать певицу в ряде концертных проектов, кто по достоинству оценил и её артистизм, и великолепное владение певческим аппаратом. На этот раз Мамедова представила слушателям многогранный и масштабный образ музыки XX века сквозь призму «одиного человеческого голоса» — то пленительного и высветленного надеждой (Николай Римский-Корсаков, Франсис Пуленк, Морис Равель), то надломленного страданиями и разочарованием (Арнольд Шёнберг, Александр Цемлинский). Исполнение Ольвей Керимовой трёх прелюдий из фортепианного цикла Луизы Караева подготовило восхождение к нульминации дуэтного концерта, арии Катерины из оперы Дмитрия Шостаковича «Леди Макбет Мценского уезда».

Хочется отметить оригинальность замысла и изящество его воплощения в сольном концерте Османа Эюбулу (16 марта 2019 года, Концертный зал имени Н. Я. Мясковского), выступившего в двух ипостасях: в качестве пианиста и скрипки. Согласно аннотации, программа «Ночные причуды» предлагала «новый взгляд на скри-

пичный нарис и фортепианный ноктюрн — два знакомых для эпохи романтизма музыкальных жанра, которые, будучи рассмотрены через «фильтры» пост-современной оптики, создают сюжет истории молодого человека, находящегося в поиске собственного творческого «я». Молодой исполнитель вовлёл слушателей в увлекательное путешествие, наполненное неожиданными стилистическими «модуляциями»: от Никколо Паганини — к Дюрорку Рохбергу, от Фердинанда Шопена — к Арво Пярту, причём сочинение последнего, «Frates» в версии скрипки / фортепиано, было исполнено музыкантом «в дуэте» с собственной записью (!)

Проект состоялся. Подводя итоги, можно назвать его успешным — ведь наполняемость консерваторских залов регулировалась не только гарантией свободного посещения всех концертов по бесплатным билетам (это немаловажно!), но и искренним интересом, потребностью в новом знании, общении, обмене мнениями. Для азербайджанских же музыкантов выступление в камерных залах главного музыкального ВУЗа России стало разнообразием культурной «трансгрессии», возможностью говорить и быть услышанными публикой, которая умеет быть и добронеплательной, и понимающей. ♦

М. Высоцкий

ŞƏKİNİN "OTAQ EŞİYİ" MƏHƏLLƏSİ

Şəkidəki "Yuxan baş" Dövlət Tarix-Memarıq qoruyunun ən önəmli məhəllələrindən biri «Otmaq eşiyi»dir. «Otmaq eşiyi» məhəlləsinin yaranma dövrü XVIII əsr hesab olunur. XVIII əsrdən öncə bu ərazi «Ağvanlar» məhəlləsinin bir hissəsi idi.

Azərbaycan Orta əsr memarlığının ecazkar sənət incilərindən biri olan Şəki Xan sarayının inşasından sonra (1742-ci il) ölkə ərazisində, xüsusilə də Şəkiddə həmin saraya oxşar ev və malikənar tikilməyə başlandı.

Sarayın təsiri ilə inşa edilmiş malikənalardan biri də Hacı Çalabı xan nəslinin özünəməxsus malikəsidir. Sonralar bu ev «Şəkiyanovların evi» adıyla tanınmışdır. Şəki xanlarından Fətəli xanın oğlu Karim Ağa Fətəhin sağlığında çar hökumətinin Cəfərqulu xan Xoytunu (1803-1806-cı illərdən Cənubi Azərbaycanca Xoy şəhərinin xanı) Şəkiddə hakimiyyət başına qoyduğu vaxt Şəkiyanov soyadı onlara şərhi edilirdi.

Şəki xanlarının evi Xan sarayından bir məhəllə aşağıda (Bazarbaşı məhəlləsindən sonra), Məhəmməd Həsən xan Müştəqin tikdirdiyi Dümə məscidinə – Xan məscidinə və karvansaralara yaxın ərazidə inşa edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, həmin zamanlarda mövcud karvansaraların sayı beş idi. Dövrün ham tabii, ham da iqtisadi-siyasi hadisələri bu karvansaraların üçünü sıradan çıxardı. Yuxarı və Aşağı karvansaralar zamanın kəsməkeşi çətinliklərində davam gətirərək günümüzədə də vətənlərini qoruyub saxlayırlar.

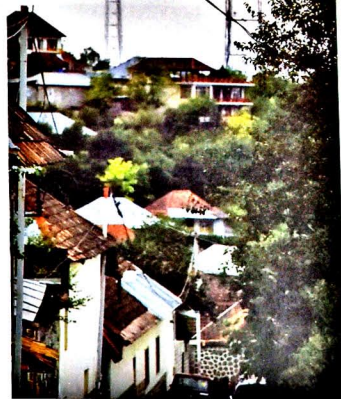
Şəki xanlarının malikənası hazır olan vaxtlarda xanlığın yaxın, səlahiyyətli adamları, əyalətin tanınmış imkanlıları tədricən həmin malikənin ətrafında müllər tikdirməyə başlamışdılar. Nəticədə "iç eşik" yaranaraq bir növ dövrümüzün daxili işlər nazirliyi simasında ahamiyyətli makana çevrildi. «Otmaq eşiyi» ifadəsindəki "otmaq" sözünün etimologiyasını araşdırdıqda, "Divan-ı Lügət-İ Türk"də (1070) bu söz "çadır" mənəsində verilmişdir. 1400-cü ildən əvvəl yazılmış bir lügətdə (TDK, Tarama sözlüyü) isə "otak, otəg" sözünün anlamı "komandir

ya və ya padşah çadırı" olaraq vurğulanır. Bu da "Otmaq eşiyi" məhəlləsinin adının mahz ürədə Şəki xanlarının evinin, yəni hakimiyyət binasının yerişməsi ilə əlaqəliyyəni göstərir.

Ünvanıyyətlə, ticarətin inkişaf etməsi və ipayin gətirdiyi gəlirin nəticəsi olaraq, Şəkiddə daş və kərpic bəzakli evlərin tikintisi artırdı. Bir az da bunun təsiri ki, "Yuxan baş" qoruyunda, o cümlədən, "Otmaq eşiyi" məhəlləsində daş və kərpic materialının dekorativ hörgüsü ilə diqqəti cəlb edən çoxlu tikililər vardı. "Otmaq eşiyi" məhəlləsində həmin "elil" tabaqının maskunlaşdığı ərazi olduqca uzun sonrakı zamanlarda da bu məhəllədə yaşamaq fəxr sayılırdı.

Şəkiyanovların evi XVIII əsrdə tikilmişdir. Onun hazırkı həyatı sovet dövründə hasara alınıb. Deyilənə görə, əvvəl evin qarşısı tamamilə açıq idi və haradasa, indiki meydanla birgə idi. Meydantrafi evlər isə 1700-cü illərdə xanın qohum-qardaşları, at baxıcıları, aşpazları və digər xidmətçiləri üçün

tikdirilib. Meydanın ətrafında at tövlələri olub, indi də qalıqları durur. "Otmaq eşiyi" adlanan meydan ilk amala gəldiyi dövrdə indikindən daha geniş əraziyə sahib olmuşdur. O vaxt tikililərin həcmi zəman keçdikcə öna doğru genişləndirilib, bəziləri söküklüb yenidən tikilib və yeni evlər inşa edilib, nəticədə da meydan sahəsi kiçiklərk indiki sərhədlərinə gəlib.

Meydan məhəllənin şəhərsalma strukturunun mərkəzidir. Şəhər ərazisində yerləşən belə meydanların memarlıq-şəhərsalma baxımından yaxşı təşkil edilmiş ahamiyyətli bayramlar zamanı ahami

"OTAQ EŞİYİ" ZİYALILAR MƏHƏLLƏSİ KİMİ TANINIR. "ƏFƏNDİLƏR", "DƏMİRÇİZADƏLƏR" VƏ S.

bir yerə toplaşmaqda böyük rol oynayır. Baxmayaraq ki, meydan bir qədər kiçik əraziyə sahibdir, lakin ilk yarandığı dövrlərdə də xanın, həmçinin digər səlahiyyətli şəxslərin çətin zamanı əhali bura toplaşardı. Digər və daha böyük toplanı meydanı isə Qala meydanı idi.[1]

1961-ci ildə meydanı ağaclar əkilərək abadlıq işləri aparılmışdır. Deyilənə görə, burada açıq hovuz da tikilibmiş. Sonradan hovuzun üstü bağlanaraq yağın hallarında istifadə üçün nazarda tutulmuş sənəbi formasına salınıb.

Qeyd etmək lazımdır ki, "Otmaq eşiyi" ziyalılar məhəlləsi kimi tanınır. "Əfəndilər", "Dəmirçizadələr" və s. bu məhəllənin adlı-sanlı nəsliləridir. ♦

ALMA ALMAYA

(Uşaqların məşurlara bənzəyişi layihəsi)

Dənizən məklub

"Azərbaycan ritmləri"

Mahnı və Rəqs ansamblının bədii rəhbəri Komalə Rəcəbovanın çox sevdiyi telobələri ilə #evdeqal günlərində maraqlı layihə ilə həm əylənin, həm də kinematografiyamızın sədəvrləri ilə tanış olublar... Kollajın müəllifi Komalə müəllimə özüdür... Kim bilir, bəlkə də bu uşaqlardan biri gələcəyinin tanınmış simalarından olacaq... Əhsən, Komalə müəllim!

gecəsi

Vüqar

Xəzər

Əzizə

Səadət

Üzeyir

Əsbaxt

Səltmaz

Ərdəzir

Aysu

Nəziya

Şərikli çörək

Vaqif

Ərsin mal atan

Yunis

Rəşid Rəcəbov

Əyvan

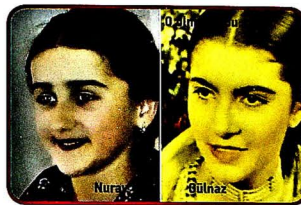
Leonora

Əyvan

Mədhina

BƏNZƏR...

Nuray

Gülnoz

Üzeyir

Əmər

İsmayıl

Əhsən

Polad Bilbil

Bəylik dayaq

Ülviyyə

Pərişan

Mal alan

Əyvan

Gül

Tələfonçu qız

Məhriban

Əmrac qız

Ağca

Əyvan

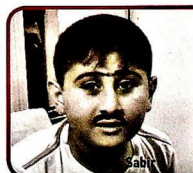
Uşaqlığın son gecəsi

Aytel

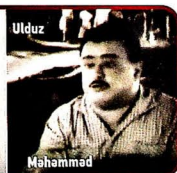
Əyvan

Gülnoş altın

Səbi

Ulduz

Məhəmməd

➔ Bizi burada izləyin

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi

- ▶ heydar-aliyev-foundation.org
- ▶ heydaraliyevcenter.az
- ▶ mct.gov.az
- ▶ bakuforum.az
- ▶ virtualkarabakh.az
- ▶ bakubookfair.com
- ▶ azdrama.az
- ▶ azerbaijanfilm.az
- ▶ nizamicinema.az
- ▶ museumcenter.az
- ▶ nationalmuseum.az
- ▶ intangible.az
- ▶ shekiculture.az
- ▶ ismayilculture.az

HEYDAR ALİYEV FONDU

2017

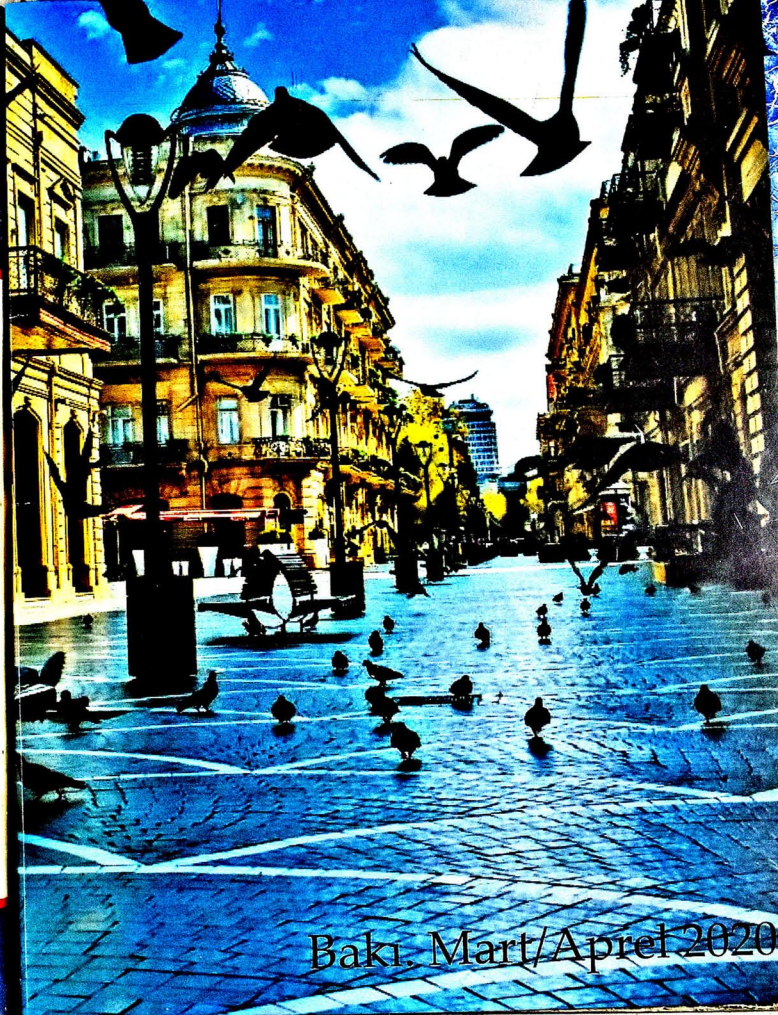
AZƏRBAYCAN MİLLİ İNCEYİŞMƏ MÜZEYİ

▶ <https://www.facebook.com/mct.gov.az>

- ▶ azgallery.az ◀
- ▶ azercarpetmuseum.az ◀
- ▶ gobustan-rockart.az ◀
- ▶ yanardag.az ◀
- ▶ shahdag.az ◀
- ▶ gomap.az ◀
- ▶ anl.az ◀
- ▶ filarmoniya.az ◀
- ▶ pantomima.az ◀
- ▶ kuklateatri.az ◀
- ▶ aduf.az ◀
- ▶ tyuz.az ◀
- ▶ but.az ◀
- ▶ tob.az ◀

Email: medeniyyetinfo@gmail.com
▶ [facebook.com/medeniyyet.info](https://www.facebook.com/medeniyyet.info) ◀
www.medeniyyet.info

Baki, Mart/Aprel 2020

www.medeniyyet.info